

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ FAKULTETAS

Dovilė Butvilienė

**LIETUVOS BENDROJO LAVINIMO MOKYKLŲ FINANSAVIMO
TAIKANT MOKINIO KREPŠELIO PRINCIPĄ REZULTATŲ
ANALIZĖ**

Baigiamasis magistro projektas

Vadovas
Doc. dr. Gintaras Žilinskas

KAUNAS, 2016

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ FAKULTETAS
VIEŠOSIOS POLITIKOS IR ADMINISTRAVIMO INSTITUTAS

TVIRTINU

L. e. Instituto direktorės pareigas
(parašas) Doc. dr. Audronė Telešienė
(data)

LIETUVOS BENDROJO LAVINIMO MOKYKLŲ FINANSAVIMO
TAIKANT MOKINIO KREPŠELIO PRINCIPĄ REZULTATŲ
ANALIZĖ

Baigiamasis magistro projektas

Viešasis administravimas (kodas 621N70001)

Vadovas

(parašas) Doc. dr. Gintaras Žilinskas
(data)

Projektą atliko

(parašas) Dovilė Butvilienė
(data)

Recenzentas

(parašas) Prof. Algis Krupavičius
(data)

KAUNAS, 2016

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ FAKULTETAS

Dovilė Butvilienė

.....
(Studento Vardas Pavardė)

Viešasis administravimas, 3 kursas

.....
(Studijų programa, kursas)

Baigiamojo projekto „Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo taikant mokinio krepšelio principą rezultatų analizė“

AKADEMINIO SAŽININGUMO DEKLARACIJA

2016-01-04

.....
(Data)

KAUNAS

Patvirtinu, kad mano, Dovilės Butvilienės, baigiamasis projektas tema „Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo taikant mokinio krepšelio principą rezultatų analizė“ yra parašytas visiškai savarankiškai, o visi pateikti duomenys ar tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti sąžiningai. Šiame darbe nei viena dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar internetinių šaltinių, visos kitų šaltinių tiesioginės ir netiesioginės citatos nurodytos literatūros nuorodose. Įstatymų nenumatytų piniginių sumų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

Aš suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo faktui, man bus taikomos nuobaudos, remiantis Kauno technologijos universitete galiojančia tvarka.

_____
(vardą ir pavardę įrašyti ranka)

Butvilienė, Dovilė. *Analysis of Education Voucher's Results in Lithuania's General Education School*: Master's thesis in Public Administration / supervisor assoc. doc. dr. Gintaras Žilinskas. Institute of Public Policy and Administration, the Faculty of Social Sciences, Arts and Humanities, Kaunas University of Technology.

Research area and field: 03S

Key words: education voucher, new public management, Lithuania's schools of general education, evaluation, results.

Kaunas, 2016. 67 p.

SUMMARY

Education is one of the most important priorities of the Lithuanian state. After independence, education has started to reform and restructuring is being carried out so far. Perhaps the biggest reform implemented – change of funding model for schools of general education. In 2002, schools of general education were started to fund by the education voucher's principle "money follows the student". Change of funding system was caused due to continued lack of resources, ineffective school activities, the decreasing number of students faced the need to optimize the network of schools. Education voucher's model includes all of the new public management elements, but theorists argue that not always the new public management is the best basis for public sector reforms. Education voucher's example demonstrates it. Recently, significant decline of society's attitude towards general education, repeated strikes of teachers and government's decision to test a new model of financing informs that the education voucher's application in schools of general education failed. There are plenty of educational status analysis but there is not investigated how successful education voucher's purposes are reached, what is the effect caused by this financing model in schools of general education. So the purpose of this work is to evaluate the results of using education voucher's model in Lithuania's schools of general education. To implement the purpose of the work three tasks were set: to analyse the education voucher as the model which integrates new public management elements; to make the analysis of changes in Lithuania's education financing system; to investigate the results of financing Lithuania's schools of general education by education voucher's model. To accomplish each task there are written three chapters. Theories of the new public management, conception and origin of voucher, conception of evaluation in public sector and models that are expounded in the scientific literature are systemized in the first chapter. In the second chapter the changes in Lithuania's education financing system and education voucher's purposes are comprehensively analyzed. The methodology of the research is based on this analysis. In the third chapter the results of accomplished research which was done to evaluate changes of indicators that illustrate alterations in Lithuania's schools of general education caused by new financing model are presented. The research approved unsuitability of Lithuania's schools financing model. The main problems are not solved and plenty of new problems emerged. School network optimization is implemented irrationally, the number of

children who do not go to school is increasing, young people do not choose teaching as an attractive profession. Though indicators of student's achievements are improving, international surveys show that education level in Lithuania is decreasing. The public opinion about general education is negative too. Therefore education voucher's model must be changed.

TURINYS

Lentelės	2
Paveikslai	3
Pagrindinės sąvokos	5
ĮVADAS	6
1. NAUJOSIOS VIEŠOSIOS VADYBOS ELEMENTAI MOKINIO KREPŠELIO MODELyje	9
1.1. Naujosios viešosios vadybos kilmė ir raida	9
1.2. Mokinio krepšelio ištakos ir samprata.....	12
1.3. Vertinimo viešajame valdyje samprata	16
2. LIETUVOS ŠVIETIMO FINANSAVIMO ANALIZĖ	24
2.1. Švietimo finansavimo kaita Lietuvoje	24
2.2. Mokinio krepšelio Lietuvoje tikslų analizė.....	30
3. MOKINIO KREPŠELIO MODELIO TAIKYMO LIETUVOS BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOSE REZULTATŲ ANALIZĖ	36
3.1. Tyrimo metodologija	36
3.2. Švietimo kokybės kaita bendrojo lavinimo mokyklose įvedus mokinio krepšelį.....	38
3.3. Švietimo kokybės rodiklių vertinimas	51
3.4. Rezultatų, pasiektų įgyvendinant kitus mokinio krepšelio tikslus, analizė	53
IŠVADOS	60
REKOMENDACIJOS	62
LITERATŪRA	63

LENTELĖS

1 lentelė. Pagrindiniai NVV struktūriniai elementai.....	11
2 lentelė. Švietimo lėšos 1994 – 1997 metais	25
3 lentelė. Švietimo lėšos 1998 – 2002 metais	26
4 lentelė. Švietimo lėšos, lygiant su bendruoju vidaus produktu, 2003 – 2012 metais.....	28
5 lentelė. Rodikliai, kuriais matuojamas mokinio krepšelio tikslų pasiekimo lygis	37
6 lentelė. Rodiklių, kuriais matuojama švietimo kokybė, pokyčiai	51
7 lentelė. 2008 metų tarptautinio mokymo ir mokymosi tyrimo TALIS rezultatai	57

PAVEIKSLAI

1 pav. Bendrojo ugdymo mokinio krepšelio įdiegimo modelis	15
2 pav. Viešosios politikos vertinimo kriterijai	20
3 pav. Viešosios politikos programų vertinimo modeliai pagal E. Vedung.....	21
4 pav. Švietimo lėšų kaita 1994 – 1997 metais	25
5 pav. Nacionalinio švietimo biudžeto kaita 2003 – 2012 metais	28
6 pav. Švietimo lėšų dalis, tenkanti bendrajam ugdymui 2003 – 2012 metais	29
7 pav. Bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo Lietuvoje schema.....	31
8 pav. Lėšų poreikio ugdymui mokykloje ar savivaldybėje remiantis mokinio krepšelio metodika apskaičiavimas	32
9 pav. Mokinio krepšelio dydis 2003 – 2014 metais.....	32
10 pav. Bendrieji švietimo kokybės dėmenys ir jų tarpusavio ryšiai.....	33
11 pav. Mokinių skaičiaus ir mokinio krepšelio lėšų savivaldybėse kitimas 2003 – 2014 metais	39
12 pav. Bendrojo lavinimo mokytojų mėnesinio darbo užmokesčio (neto) kaita 2005 – 2013 metais.....	39
13 pav. Matematikos ir lietuvių kalbos (gimtosios ir valstybinės) valstybinius brandos egzaminus išlaikiusiųjų dalis (proc.), lyginant su egzaminus laikusiųjų skaičiumi.....	40
14 pav. Matematinio raštingumo rezultatų, remiantis PISA duomenimis, kaita Lietuvoje	41
15 pav. Anglų kalbos ir istorijos valstybinius brandos egzaminus išlaikiusiųjų dalis (proc.), lyginant su egzaminus laikusiųjų skaičiumi	41
16 pav. Gamtamokslinio raštingumo rezultatų, remiantis PISA duomenimis, kaita Lietuvoje	42
17 pav. Skaitymo gebėjimų kaita Lietuvoje (remiantis PISA duomenimis).....	42
18 pav. Bendrojo ugdymo mokyklų mokinių, paliktų kartoti programos kursą, dalis (proc.).....	43
19 pav. Šimtui mokinių tenkančių kompiuterių, naudojamų mokytis (s), skaičiaus kaita	44
20 pav. Mokinio krepšelio lėšų dalis (proc.), skirta IKT diegti ir naudoti 2011 – 2014 metais.....	44
21 pav. Mokinio krepšelio lėšų dalis (proc.), skirta vadovėliams ir kitoms mokymo priemonėms įsigyti 2011 – 2014 metais.....	45
22 pav. Mokinio krepšelio lėšų dalies (proc.), skirtos vadovėliams ir kitoms mokymo priemonėms įsigyti ir dalies (proc.), skirtos IKT diegti ir naudoti 2011 – 2014 metais, palyginimas.....	46
23 pav. Mokytojų ir mokyklų vadovų pasiskirstymo pagal išsilavinimą (proc.) kaita	46
24 pav. Mokytojų pasiskirstymo pagal kvalifikacinę kategoriją (proc.) kaita	47
25 pav. Mokyklų vadovų pasiskirstymo pagal kvalifikacinę kategoriją (proc.) kaita	48
26 pav. Mokinių skaičiaus ir pedagoginių darbuotojų, teikiančių pagalbą mokiniui kitimas.....	49
27 pav. Šalies gyventojų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą, dalies (proc.) kaita.....	49

28 pav. Bedarbių, turinčių aukštąjį išsilavinimą, dalies (proc.) kaita	50
29 pav. Kaimo mokyklų skaičiaus Lietuvoje kitimas	53
30 pav. Bendrojo lavinimo mokyklų skaičiaus ir mokinių skaičiaus kaita	54
31 pav. Vienam bendrojo lavinimo mokyklos pedagogui tenkančių mokinių skaičiaus kaita	55
32 pav. Bendrojo lavinimo mokyklų mokinių skaičiaus ir pedagogų skaičiaus santykis Europos valstybėse 2013 metais.....	55
33 pav. Bendrojo lavinimo mokyklų mokytojų pasiskirstymas (proc.) pagal amžių 2009 – 2015 metais	56
34 pav. Nevalstybinių mokyklų skaičiaus kaita	57
35 pav. Mokyklinio amžiaus vaikų, nelankančių mokyklos, dalies (proc.) kaita 2009 – 2015 metais ..	58

PAGRINDINĖS SĄVOKOS

Bendrasis ugdymas – pradinis ugdymas, pagrindinis ugdymas, vidurinis ugdymas (Lietuvos Respublikos Seimas, 2011).

Bendrojo lavinimo mokykla – mokykla, kurios pagrindinė veikla yra ugdymas pagal formaliojo švietimo pradinio, pagrindinio, vidurinio ar atitinkamas specialiojo ugdymo programas (Lietuvos Respublikos Seimas, 2003).

Mokinio krepšelis – lėšų suma, skiriama mokyklai už kiekvienam mokiniui teikiamas paslaugas (Vainienė, 2008, p. 68).

Mokymo lėšos – tiesiogiai švietimo procesui būtinos lėšos – darbo užmokesčiui pagal ugdymo planą, mokytojų ir kitų ugdymo procese dalyvaujančių asmenų kvalifikacijai tobulinti, vadovėliams ir kitoms mokymo priemonėms, taip pat ugdymo procesui organizuoti ir valdyti, mokyklos bibliotekai, psichologinei, specialiajai pedagoginei, specialiajai ir socialinei pedagoginei pagalbai, profesiniam orientavimui, mokyklų vykdomai sveikatos stiprinimo veiklai ir kitoms ugdymo reikmėms skiriamos lėšos (Lietuvos Respublikos Seimas, 2011).

Naujoji viešojo vadyba – tai sąvoka, apimanti įvairias viešojo sektoriaus reformas, kurioms būdingas privataus sektoriaus valdymo modelių diegimas, biurokratinių struktūrų efektyvumo ir atskaitomybės didinimas.

Politikos vertinimas – tai politikos vertės nustatymas.

Švietimas – tai veikla, kuria siekiama suformuoti asmeniui visaverčio savarankiško gyvenimo pagrindus ir padėti jam visą gyvenimą tobulinti savo gebėjimus (Lietuvos Respublikos Seimas, 2003).

IVADAS

Temos aktualumas. Daugiau nei dvidešimtmetį Lietuvos švietimo sistemoje vyksta teisiniai, ekonominiai bei politiniai pokyčiai. Su kaitos būtinybe susiduriančios Lietuvos ugdymo institucijos, siekdamos prisitaikyti prie nuolat kintančios aplinkos, turi tapti gerai suvokiančiomis tikrovę ir padėti, lanksčiai planuojančiomis, gebančiomis efektyviai priimti sprendimus bei koordinuoti jų įgyvendinimą telkiant ir efektyviai panaudojant išteklius (Raipa, 2001). Būtent dėl šių priežasčių švietimo sistemoje, kaip ir kitose viešojo valdymo sistemose, taikomi geriausi privataus sektoriaus valdymo principai, kurie apibrėžiami kaip naujoji viešoji vadyba (NVV). NVV vienas iš svarbiausių principų – konkurencijos viešajame sektoriuje didinimas – yra būdingas ir 2001 metais įvestai, 2002 metais pradėtai taikyti mokyklų finansavimo metodikai „pinigai paskui mokinį“. Mokinio krepšeliu buvo siekiama padidinti konkurenciją tarp mokyklų, taip skatinant mokyklas naudoti lėšas efektyviau ir gerinti švietimo kokybę. Daugiau nei dešimtmetį taikytas mokyklų finansavimo modelis skatino privačių mokyklų atsiradimą švietimo sektoriuje, didino mokyklų įvairovę, švietimo paslaugų teikėjus skatino labiau atliepti ir reaguoti į vartotojų norus ir reikmes.

Įvedus mokinio krepšėlį buvo tikimasi gerinti švietimo kokybę, o moksliniai tyrimai teigia, kad nors Lietuva pirmauja Europoje pagal vidurinį, aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų dalį, tačiau šio išsilavinimo kokybė nuolat kelia nuogąstavimų. Remiantis Tarptautinio penkiolikmečių EBPO PISA tyrimų duomenimis, Lietuvos penkiolikmečių mokymosi pasiekimai skaitymo, matematikos ir gamtos mokslų srityse žemesni už Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijai (EBPO) priklausančių šalių mokinių pasiekimų vidurkį (Dudaitė, 2007; Dudaitė, 2010; Nacionalinis egzaminų centras, 2013). Faktas, kad nuo 2002 metų iki 2013 metų jaunų mokytojų (nuo 25 iki 40 metų) skaičius sumažėjo beveik dvigubai (remiantis ITC Švietimo valdymo informacinės sistemos duomenimis) (ITC Švietimo valdymo informacinė sistema. *Pedagoginių darbuotojų skaičius pagal amžių*, 2015), o iki 2020 metų turėtų dar mažėti dvigubai, leidžia daryti prielaidą, kad mokinio krepšelio įvedimas prisidėjo prie to, kad pedagogo profesija, šiuo metu yra ne itin patraukli. Mokyklinio amžiaus asmenų, nelankančių mokyklos, dalis didėja, mokytojų atlyginimai mažėja (remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis). 2015 metais, praėjus daugiau nei dvidešimtmečiui nuo mokinio krepšelio įvedimo, Lietuvos savivaldybių ir mokyklų atstovams Švietimo ir mokslo ministerija pristatė naują mokyklų finansavimo metodiką – „klasės krepšėlį“, kuri bus išbandyta penkiose eksperimente sutikusiose dalyvauti savivaldybėse. Visi minėti faktai leidžia daryti prielaidą, kad iki šiol taikytas mokyklų finansavimo principas tapo neefektyvus, kad konkurencija tarp mokyklų davė ne tokį rezultatą, kokio tikėtasi. Todėl yra svarbu iširti, kokių rezultatų yra pasiekta įvedus mokinio krepšėlį, kurie užsibrėžti tikslai įgyvendinti sėkmingai, o kurie – ne.

Švietimo būklės tyrimų, yra daug. Nacionalinis egzaminų centras yra parengęs 2006, 2009 ir 2012 metų Tarptautinio penkiolikmečių EBPO PISA tyrimo ataskaitas, kuriose pateikiami duomenys apie Lietuvos ir visų tyrime dalyvavusių šalių rezultatus. Švietimo ir mokslo ministerija 2006 metais išleido Lietuvos švietimo būklės apžvalgą, kurioje pateikti svarbiausi su tarptautinėmis švietimo rodiklių sistemomis (UNESCO, OECD, ES) susiję statistiniai švietimo rodikliai ir trumpi jų komentarai, kai kurių rodiklių kaita. 2008 metais Švietimo plėtotės centras parengė švietimo būklės tyrimų apžvalgą, kurioje aptariami Švietimo ir mokslo ministerijos užsakomi švietimo būklės tyrimai, atlikti 2001–2007 metais, analizuojami tyrimų rezultatai ir jų pagrindinės išvados. Nuo 2003 metų Švietimo aprūpinimo centras leidžia švietimo būklės Lietuvoje apžvalgas “Lietuva. Švietimas regionas“, taip pat periodinį leidinį „Švietimo problemos analizė“, kuriame pateikiamos tam tikros švietimo srities analizės. Nors švietimo būklės tyrimų atlikta daug, tačiau nėra iširta, kokių rezultatų pasiekta įvedus mokinio krepšelio modelį bendrojo lavinimo mokyklose, nėra išanalizuota, kaip keitėsi rodikliai, susiję su mokinio krepšelio tikslais. Šiuo darbu siekiama įvertinti mokinio krepšelio taikymo finansuojant bendrojo lavinimo mokyklas pasekmes.

Darbo problema. Kokie yra bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo taikant mokinio krepšelio principą rezultatai Lietuvoje?

Darbo objektas: bendrojo lavinimo mokyklų finansavimas taikant mokinio krepšelio modelį

Darbo tikslas: įvertinti mokinio krepšelio modelio taikymo Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose rezultatus.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti mokinio krepšelį kaip naujosios viešosios vadybos elementus integruojantį modelį.
2. Atlikti švietimo finansavimo kaitos Lietuvoje ir mokinio krepšelio tikslų analizę.
3. Iširti Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo taikant mokinio krepšelio principą rezultatus.

Darbo metodai. Rengiant baigiamąjį magistro darbą, naudoti šie metodai: mokslinės literatūros analizė, teisinių dokumentų analizė, antrinė kiekybinių duomenų analizė. Taikant mokslinės literatūros analizės metodą išanalizuota NVV samprata, pagrįstas mokinio krepšelio kaip naujosios viešosios vadybos elementus integruojantis modelis, aptarta mokinio krepšelio kilmė ir raida, vertinimo viešajame sektoriuje samprata. Teisinių dokumentų analizės ir antrinės kiekybinių duomenų analizės metodų pagalba atskleisti esminiai pokyčiai Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose ir švietimo įtakojamose srityse, įvedus mokinio krepšelį.

Darbo struktūra. Pirmajame darbo skyriuje susisteminta mokslinėje literatūroje pateikiama teorija apie NVV, mokinio krepšelio kilmę ir sampratą, vertinimo viešajame sektoriuje sampratą ir modelius. Šiame skyriuje naudota daugiau nei keturiasdešimt literatūros šaltinių – daugiausia

moksliniai straipsniai, viena daktaro disertacija. Antrajame darbo skyriuje išsamiai aprašyta Lietuvos švietimo finansavimo kaita, išanalizuoti mokinio krepšelio tikslai ir remiantis šia analize parengta tyrimo metodika. Naudota apie dvidešimt literatūros šaltinių – mokslinių straipsnių ir teisinių dokumentų. Trečiajame skyriuje pateikti atlikto tyrimo, kurio tikslas – įvertinti, kokių rezultatų pasiekta taikant mokinio krepšelio modelį Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose, – rezultatai. Rašant šį skyrių analizuotas Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, duomenys, gauti iš seniau atliktų mokslinių tyrimų, ataskaitų ir įvairių duomenų bazių.

1. NAUJOSIOS VIEŠOSIOS VADYBOS ELEMENTAI MOKINIO KREPŠELIO MODELyje

Pasaulyje vykstantys globalūs socialiniai ir ekonominiai reiškiniai bei jų pasekmės kelia naujus reikalavimus viešajam valdymui, todėl vykdomos viešojo sektoriaus reformos. Lietuvoje daugelyje per pastaruosius daugiau nei dvidešimt nepriklausomybės metų įgyvendinamų viešojo valdymo pertvarkų vyrauja NVV bruožai. Ne išimtis ir mokinio krepšelis – viena didžiausių reformų Lietuvos švietime. Siekiant įvertinti mokinio krepšelio pasekmes bendrojo lavinimo mokyklose, būtina atlikti NVV kilmės, raidos ir sampratos analizę, išaiškinti bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo taikant mokinio krepšelio modelį esmę.

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad vertinimas viešajame sektoriuje yra ypatingai svarbi sritis. Profesionaliai vertinti viešąją politiką pradėta Jungtinėse Amerikos Valstijose XX amžiaus septintajame dešimtmetyje. Vertinimo svarba auga, nes didėja visuomenės dėmesys skiriamas vykdomos viešosios politikos veiksmingumui, viešojo sektoriaus už pinigus kuriamai vertei. Lietuvoje taip pat vis daugiau dėmesio ir pastangų yra skiriama viešajai politikai vertinti. Kadangi šiuo darbu siekiama yra įvertinti mokinio krepšelio sukeltas pasekmes bendrojo lavinimo mokyklose, todėl reikia išanalizuoti vertinimo viešajame sektoriuje sampratą, funkcijas ir modelius. Atlikus viešųjų programų vertinimo modelių analizę, svarbu pasirinkti tinkamiausią modelį.

1.1. NAUJOSIOS VIEŠOSIOS VADYBOS KILMĖ IR RAIDA

NVV kilo iš tradicinio viešojo administravimo modelio. Nauji XX amžiaus pabaigos globalizacijos keliama iššūkiai pasaulyje nulėmė įvairių gyvenimo sričių pertvarkos būtinybę, tame tarpe ir tokiose srityse kaip švietimas, socialinė apsauga, kultūra, sveikatos apsauga. Daugelyje šių sričių iki pat XX amžiaus paskutinio dešimtmečio buvo remiamasi tradicinėmis *gerovės valstybių* vertybėmis ir išbandytais viešojo administravimo metodais. Administravimo modelis rėmėsi situacijomis, kurios tvarkomos pagal standartizuotas procedūras, tarnautojai samdomi visam darbingam amžiui, karjeros sistema „iš apačios į viršų“, priklausomai nuo stažo, biudžeto formavimas remiantis išlaidomis ir kt. Tačiau jau devintajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje iš pradžių anglosaksiškose šalyse, o paskui ir kitose Vakarų valstybėse buvo prieita prie išvados, kad tradicinis centralizuotas hierarchinis valdymas yra neefektyvus (Vanagas, 2007). Todėl nuo XX amžiaus devintojo dešimtmečio pradėtos vykdyti viešojo sektoriaus reformos dviem kryptimis – valstybės vaidmens mažinimo reformos ir viešojo sektoriaus modernizavimo iš vidaus reformos (Guogis ir Gudelis, 2003). Šias reformas apibūdina NVV.

NVV užuomazgos siekia 1970 – uosius metus. Intensyviausiai ši doktrina buvo pritaikyta anglosaksiškose valstybėse: Naujojoje Zelandijoje, Kanadoje, JAV, Jungtinėje Karalystėje, Australijoje. Vėliau NVV praktika pradėta taikyti Rytų bei Vidurio Europos valstybėse. NVV tikslas – į viešojo valdymo sistemą perkelti geriausius verslo valdymo principus. Tų principų taikymas būdingas ir daugeliui viešojo sektoriaus reformų. „Šių reformų esmė ta, kad valstybės valdymo sistemos pertvarkymai remiasi sisteminiu požiūriu ir vadybos pagrindais, siekia optimizuoti viešųjų organizacijų funkcijas ir jų skaičių, standartizuoti vidinę struktūrą, sukuriant valstybės valdymo organizavimo ir veiklos priežiūros sistemas“ (Bučinskas, Raipa ir Staponkienė, 2004, p. 1).

Nors NVV ištakos pastebimos XX amžiaus aštuntajame dešimtmetyje, *Naujosios viešosios vadybos* sąvoka pradėta vartoti tik po daugiau nei dvidešimties metų. Sąvokos autorius – Christopher Hood, pirmą kartą ją pavartojęs 1991 – aisiais metais straipsnyje „Viešasis administravimas visiems metų laikams?“. Profesorius teigė, kad „naująją viešąją vadybą galima suprasti kaip būdą valstybės reikalams tvarkyti, kuris išsirutuliojo iš tradicinio „vėberinio“ administravimo ir įtvirtino naują požiūrį į politikos ir administravimo sąveiką, sprendimų priėmimą, viešojo ir privataus sektorių santykius, demokratiškus valdymo procesų plėtrą ir visa tai išryškino“ (Babravičius ir Dzemyda, 2012, p. 261). Raipa (2008) pabrėžia, kad šiuo metu NVV tapo standartizuotu tarptautiniu modeliu visame pasaulyje, o pagrindinis šių reformų bruožas – organizacijos vadovų ir vadybininkų veikla siekiant rezultatų.

NVV nėra vieninga ir nuosekli koncepcija. Nėra vieninga ta prasme, kad kiekviena valstybė ar organizacija taiko ją skirtingai, priklausomai nuo vadybos ypatumų, politinių įsitikinimų, ekonomikos sąlygų. Vienose valstybėse, dažniau anglosaksiškose, reformos įgyvendinamos šiuolaikiškai sparčiai, o kitose – posovietinėse – lėtai, išėstai. Nuosekli ši koncepcija nėra todėl, kad ji labiau primena skirtingų priemonių rinkinį. Būtent dėl šio bruožo skirtingų autorių NVV yra vadinama doktrina „visiems metų laikams“ (Hood, 1991) arba „chameleonu“ (Pollitt, 2003).

Nors NVV diegimo priežastys bei sąlygos kiekvienoje šalyje skiriasi, pastebimi tokie bendri reformų bruožai: viešųjų išlaidų, valdininkų skaičiaus, įvairių programų finansavimo mažinimas siekiant našumo, rinkos mechanizmų taikymas, privatizacija, alternatyvų, teikiant viešąsias paslaugas, naudojimas.

NVV remiasi ekonomizacijos principu. Viešajame valdyme, kaip ir privačiame sektoriuje, žmogus savo sprendimus suvokia kaip prekę ir juos priimdamas siekia maksimizuoti naudą. Viešasis administravimas traktuojamas kaip rinka, kurioje biurokratai ir jų klientai mainosi viešosiomis paslaugomis ir asmeniniais poreikiais (Guogis ir Gudelis, 2003). „Valstybė – tai arena, kurioje konkuruojama dėl teisės priimti sprendimus, už galimybę priartėti prie resursų, už vietas hierarchinėje struktūroje“ (Maldeikienė, 2002, p. 6).

Mokslinėje literatūroje pateikiamus skirtingus NVV būdingus elementus Staponkienė (2005) sugrupavo (žr. 1 lentelę). NVV kontekste decentralizacija suvokiama kaip viešojo sektoriaus perkėlimas „arčiau žmonių“, biurokratijos mažinimas, hierarchijos keitimas tinklais, bendradarbiaujančiais tarpusavyje. Valdžios decentralizavimas suteikia platesnes pasirinkimo galimybes viešųjų paslaugų vartotojui, didesnę savarankiškumą įstaigoms, kurios teikia paslaugas ar administruoja paslaugų teikimą, taip pat pavieniams organizacijos padaliniais ir darbuotojams (Guogis ir Gudelis, 2003).

Rinkos tipo mechanizmų diegimas viešajame sektoriuje sietinas su didėjančiu poreikiu mažinti viešųjų paslaugų ir prekių kaštus ir didinti jų efektyvumą. „Esminis viešojo sektoriaus „marketizavimo“ bruožas – siekis piliečių ir viešųjų organizacijų santykį priartinti prie to santykio, kuris vartotojus sieja su rinka, siekiant didesnio efektyvumo ir lankstumo, pasirinkimo laisvės ir teisingumo“ (Staponkienė, 2005, p. 88).

Privatizacija reiškia viešosios nuosavybės skirtingose pramonės šakose apribojimus. „Kita vertus privatizacija gali padėti pertvarkyti prekių ir paslaugų viešajame sektoriuje teikimą, vadovaujantis rinkos principais tokiais kaip pasirinkimas ir konkurencija“ (Staponkienė, 2005, p. 87).

1 lentelė. Pagrindiniai NVV struktūriniai elementai

Elementai	Charakteristikos
Decentralizacija	Viešųjų organizacijų skaidymas į atskiras, savarankiškas agentūras, valdymo funkcijų decentralizacija organizacijose, atsakomybės delegavimas, hierarchijos mažinimas, balansas tarp centrinių nurodymų bei vietos politikos.
Privatizacija	Viešojo sektoriaus mažinimas, išlaidų viešajame sektoriuje optimizavimas, funkcijų perdavimas.
Rinkos sąlygų formavimas viešajame sektoriuje	Konkurencijos tarp paslaugų tiekėjų skatinimas, efektyvumo siekimas per kontraktų valdymą, orientacija į klientų poreikių tenkinimą.
Dalyvavimas	Gyventojų įtraukimas priimant sprendimus įvairiose šalies valdymo lygmenyse, personalo įtraukimas į viešųjų organizacijų valdymą.
Privataus sektoriaus valdymo metodai	Optimalus išteklių valdymas, privataus sektoriaus apskaitos sistemų plėtojimas, kokybės vadybos metodų diegimas, naujų vadovavimo stilių taikymas, viešojo sektoriaus veiklos rezultatų matavimo rodiklių įvedimas, „atlygio pagal rezultatus“ sistemos formavimo skatinimas, personalo ugdymas bei mobilumas.

Šaltinis: Staponkienė J., „*Naujosios viešosios vadybos elementų identifikavimas*“, Šiauliai, 2005, p.86.

Denhardt (2001) teigia, jog rinkos modelis viešajame sektoriuje pagrįstas tikėjimu, kad veikiant nevaržomoms rinkos jėgoms tarp individų, bendruomenių, viešojo ir privataus sektorių organizacijų, turinčių savų interesų, bus pasiekta pusiausvyra, kuri tam tikra prasme ir bus maksimali pasiekiamą socialinė gerovė. Norint kuo geriau patenkinti individų poreikius, būtina leisti jiems dalyvauti sprendimų priėmimo procese. Taigi „dalyvavimas turi ne vien instrumentinę, padedančią siekti tikslų, vertę, bet yra ir esminis dalykas plėtojant demokratinį pilietiškumą“ (Staponkienė, 2005, p. 88).

Perkėlus privataus sektoriaus valdymo metodus į viešąjį sektorių optimaliau valdomi ištekliai, valdymas tampa skaidresnis, didėja viešojo sektoriaus darbuotojų motyvacija siekti geresnių rezultatų.

Apibendrinant pagrindinius NVV elementus galima teigti, kad NVV bendrąja prasme gali būti apibūdinama kaip verslo vadybos principų, metodų ir technologijų taikymas viešajame sektoriuje. NVV taip pat suprantama ne tik kaip viešojo sektoriaus mažinimas, bet, svarbiausia, – kaip jo modernizavimas, siekiant padidinti biurokratinių struktūrų efektyvumą ir atskaitomybę piliečiams.

Lietuvoje NVV pradėta diegti apie 2003 metus. Tačiau Guogis ir Gudelis (2003) teigia, kad NVV buvo per ankstyvas siekinys Lietuvai. Autoriai pabrėžia, kad Lietuva „rinkos ir demokratijos sąlygomis dar nėra įgyvendinusi net vėberinio modelio, kuris Vakaruose buvo natūralus pagrindas Naujajai viešajai vadybai atsirasti“ (Guogis ir Gudelis, 2003, p. 17). Tačiau trauktis nebuvo kur, nes stodama į Europos Sąjungą ir NATO Lietuva tapo Vakarų pasaulio, kuriame veši globalizacija ir ekonomizacija, dalimi. Kad NVV nėra pats geriausias pasirinkimas Lietuvai, akcentuoja ir Nakrošis (2011): „NVV doktrinos sprendimai dažnai nėra tinkami Lietuvai dėl jos kitokio teisinio, politinio ir administracinio konteksto, trūksta tvirtų empirinių įrodymų, kad šią doktriną galima efektyviai taikyti Lietuvoje“ (Nakrošis, 2011, p. 68).

Reikia pažymėti, kad mokslinės literatūros šaltiniuose yra išskiriami ir neigiami NVV bruožai. Maždaug nuo 2000 – ūjų metų NVV kritika ėmė vis stiprėti, nes būtent tuo metu turėjo paaiškėti atliktų reformų rezultatai. Tumėnas (2008) išskyrė tokius neigiamus NVV bruožus: NVV reformos neteikia tų rezultatų, kuriuos jos turėjo pasiekti, kai kurios jų visiškai nesėkmingos; NVV ribotumas; nemažai reformų sukėlė paradoksalias ir nenumatytas pasekmes. Nakrošis (2011) teigia, kad „pagrindinis dalykas, būdingas visiems NVV tipams, yra tradicinio (arba „senojo“) administravimo kritika“ (Nakrošis, 2011, p. 71). Babravičius ir Dzemyda (2012) pabrėžia, kad „NVV principų taikymas ar elementų diegimas ne visada yra sėkmingas, o priklauso nuo konkrečios politikos specifikos ir įgyvendinimo“ (Babravičius ir Dzemyda, 2012, p. 261). Autoriai atkreipia dėmesį, kad įgyvendinant tam tikras reformas, neretai politikų retorika būna kur kas skambesnė nei jų pasiekti rezultatai.

Nepakankamai pagrįstas tradicinio administravimo nuvertinimas ir nepakankamai geri NVV taikymo rezultatai lėmė po-NVV doktrinos atsiradimą. Kadangi ši doktrina pagrįsta sugrįžimo prie „senos geros biurokratinės tvarkos“ idėja, todėl kartais ji vadinama naująja Vėberio doktrina (Nakrošis, 2011). „Kartais po-NVV doktrina reiškia kitokios nei NVV, naujos vadybinės reformos krypties pasirinkimą“ (Pollitt, 2007, p. 24). Nakrošis (2011) po-NVV doktriną vertina kaip geriau atitinkančią Lietuvos kontekstą nei NVV.

1.2. MOKINIO KREPŠELIO IŠTAKOS IR SAMPRATA

Mokinio krepšelio idėjos užuomazgos siekia 1792 metus. Tuo metu Thomas Paine, analizuodamas Anglijos fiskalinę politiką, pasiūlė kiekvienai vargingai šeimai, auginančiai vaikus iki

14 metų, skirti po 4 svarus vaiko švietimo išlaidoms apmokėti, o atokiau nuo mokyklų gyvenantiems mokiniams papildomai skirti po 10 šilingų (Mėdžius, 2010).

1869 metais JAV, Vermonto valstijoje pradėta taikyti pirmoji sistema, panašiausia į mokinio krepšelio metodiką. Įgyvendinant šią programą, kaimo vietovėse (kuriose nebuvo valstybinių mokyklų) gyvenantiems tėvams, leidžiantiems vaikus į mokyklas, buvo skiriama lėšų, t. y. mokinio krepšeliai. Ši parama suteikė galimybę tėvams siųsti savo vaikus į privačias mokyklas arba į valstybines mokyklas kitame regione. Panaši programa įgyvendinama ir Maino valstijoje (JAV) nuo 1873 metų (Mėdžius, 2010).

Mokinio krepšelio pradininku laikomas Nobelio premijos laureatas Friedman, kuris daugiau nei prieš 50 metų pasiūlė švietimo čekį, kurio vertė atitiktų lėšas, šalies skiriamas vienam moksleiviui mokytis (Zabulionis, 2003). Šį čekį mokinių tėvai pateiktų pasirinktai mokyklai, tokiu būdu mokykla gautų didesnę arba mažesnę finansavimą. Taigi, mokyklos turėtų varžytis tarpusavyje dėl moksleivių, stengtis juos patraukti geresne mokymo kokybe. Friedman teigė, kad visos mokyklos turėtų būti privačios, o valstybė skirta institucija kontroliuotų, ar jos atitinka apibrėžtus minimalius reikalavimus (Zabulionis, 2003).

Iš pradžių švietimo čekio idėja buvo vien teorinė. Pirmasis praktinis čekinės finansavimo sistemos pavyzdys, anot Zabulionio (2003), yra keturių JAV valstijų (Virdžinijos, Misisipės, Alabamos ir Luizianos) 1954 metais priimtas sprendimas suteikti baltųjų tėvų vaikams valstybės dotacijas mokytis specialiose tik baltiesiems skirtose privačiose mokyklose. Vėliau ši programa buvo sustabdyta ir ilgą laiką čekinės mokyklų finansavimo programos išliko tik kaip teorinis objektas, kol 1990 metais tokia švietimo finansavimo idėja vėl pradėta įgyvendinti Milvokyje, paskui Klivlende, Niujorke, Viskonsino ir Floridos valstijoje (Zabulionis, 2003).

Analizuojant tarptautinę praktiką, svarbu paminėti Čilės atvejį, nes šios šalies švietimo reformos pavyzdys literatūroje minimas dažniausiai. Čilėje mokinio krepšelio metodika pradėta taikyti 1981 metais. Pasak Zabulionio (2003), 1980 metais Čilės vyriausybė pradėjo esminę, rinkos metodais grįstą švietimo reformą, kurios pagrindiniai principai yra decentralizacija, švietimo čekiu paremtas mokyklų finansavimas, privačių ir valstybinių mokyklų konkurencija. Po dešimties metų demokratinė šalies vyriausybė šią reformą vykdė toliau, skirdama daug dėmesio švietimo kokybei ir lygioms galimybėms. Čilė yra viena iš nedaugelio šalių, kuri užtikrina lygias galimybes visiems mokiniams pasinaudoti galimybe mokytis bet kurioje privačioje mokykloje, o valstybinių mokyklų finansavimas yra visiškai susietas su mokinių skaičiumi (Mėdžius, 2010). Nuo 1993 metų Čilėje privatioms mokykloms buvo leista rinkti priemokas iš tėvų, tačiau tokiu atveju proporcingai mažinamas valstybės finansavimas. Vienas iš didžiausių reformos pasiekimų – privataus sektoriaus atėjimas į švietimą, vienas iš didžiausių pralaimėjimų – nepagerėję mokinių mokymosi pasiekimai (Mėdžius, 2010).

Unikalus yra Švedijos pavyzdys. Mokyklos Švedijoje negali atsirinkinėti mokinių. Netgi privačios mokyklos privalo priimti visus, norinčius ten mokytis. Jeigu norinčiųjų yra daugiau negu vietų mokykloje, priimami yra anksčiau pateikę prašymą. Švedija mokinio krepšelio metodiką pradėjo taikyti 1992 metais. Po kelerių metų buvo priimtas sprendimas padidinti švietimo lėšų perskirstymą mokinio krepšeliui iki 100 procentų, taigi mokyklos negali imti papildomo mokesčio iš tėvų – visas finansavimas pagrįstas mokinio krepšeliu. Švietimo finansavimo reformos Švedijoje pasekmės: padidėjęs nepriklausomų mokyklų skaičius, iš kurių apie 60 procentų yra pelno siekiančios organizacijos; daug geresni nepriklausomų mokyklų akademiniai rezultatai, lyginant su valstybinėmis mokyklomis. (Mėdžius, 2010).

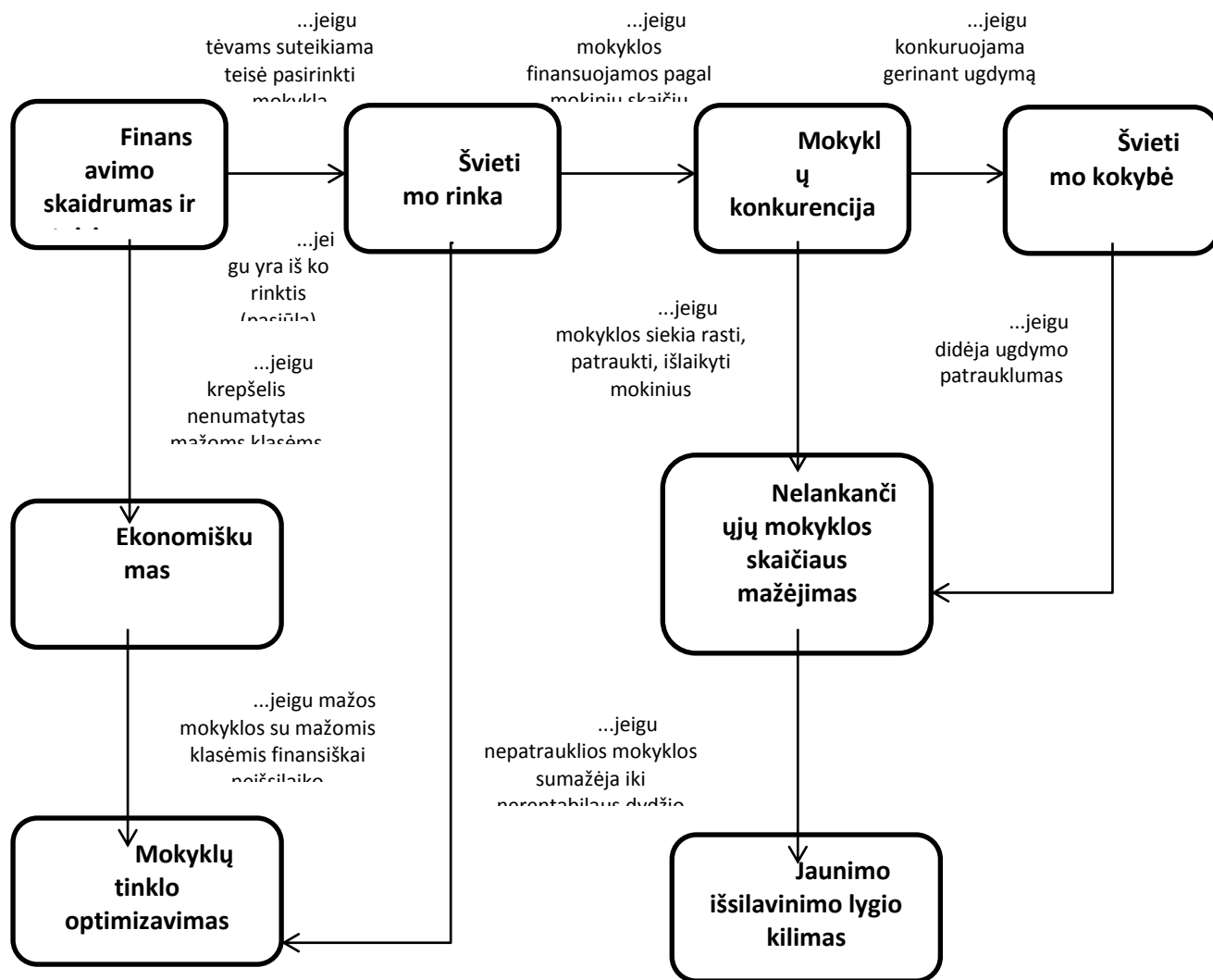
Krepšelis, čekis – tai to paties finansų paskirstymo būdo sinonimai. Pasak Zabulionio (2003), tai lėšų, specialiosios paskirties paslaugų ar kapitalo paskirstymo asmenims būdas. Svarbiausias jo požymis yra tas, kad čekis yra grynųjų pinigų ekvivalentas tik tada, kai asmuo, kuriam šis čekis skirtas, jį naudoja pagal tiesioginę paskirtį. Taip čekio teikėjas gali kontroliuoti jo gavėjo vartojimo prioritetus, užtikrinti, kad skirtos lėšos būtų panaudotos pagal iš anksto nustatytą paskirtį. Čekio gavėjas turi keletą (keliolika ar net daugiau) galimybių pasirinkti, t.y. ribotą laisvę panaudoti lėšas. Tai primena vartojimo prievartos ir pasirinkimo kompromisą (Zabulionis, 2003).

„Mokinio krepšelis – tai lėšos, skiriamos vienam sutartiniam mokiniui vienerių mokslo metų mokymo reikmėms“ (Urbanovič, 2012, p. 24). Mėdžius (2010) išskiria keturis pagrindinius mokinio krepšelio, kaip alternatyvaus mokyklų finansavimo metodo, tikslus:

- 1) Padidinti tėvų galimybes rinktis mokyklą.
- 2) Padidinti tėvų suinteresuotumą.
- 3) Padidinti konkurenciją tarp mokyklų, dėl kurios gerėtų švietimo kokybė.
- 4) Suteikti galimybę mažiau pasiturinčių šeimų vaikams gauti geresnį išsilavinimą.

Urbanovič (2012) pateikiamas apibendrintas modelis, kuriuo grindžiamas bendrojo ugdymo mokinio krepšelio įdiegimas, pavaizduotas 1 pav. Šiame modelyje išskirti tikslai, kurių buvo siekiama įgyvendinant mokinio krepšelio metodiką bendrojo lavinimo mokyklose:

- Efektyviau naudojant švietimui skirtas lėšas, gerinti švietimo paslaugų kokybę, sudaryti galimybes teikti švietimo paslaugas asmenims, atsižvelgiant į jų gebėjimus ir poreikius.
- Suteikti mokiniams ir jų tėvams galimybę pasirinkti mokymo įstaigą ir sudaryti sąlygas šią teisę įgyvendinti.
- Racionaliau sutvarkyti bendrojo lavinimo mokyklų tinklą.
- Stiprinti mokyklų finansinį savarankiškumą.
- Sudaryti sąlygas plėtoti nevalstybinių švietimo įstaigų tinklą.
- Mažinti mokyklos nelankančių mokinių skaičių (Urbanovič, 2012, p. 24 – 25).

1 pav. Bendrojo ugdymo mokinio krepšelio įdiegimo modelis

Šaltinis: Vaicekauskienė V., „Švietimo finansavimas: kiek, kam ir kaip“, Vilnius, 2013, p.7.

Tačiau svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad tikslai gali būti pasiekti tik esant tam tikroms sąlygoms. Pavyzdžiui, konkurencija tarp mokyklų skatina gerinti ugdymo kokybę tik tokiu atveju, jei konkuruojama būtent gerinant ugdymą, o ne nuolaidžiauojant mokiniams, kurie piktybiškai nesimoko, nelanko mokyklos ar elgiasi netinkamai, siekiant išlaikyti kuo didesnę mokinių skaičių mokykloje. Nelankančiųjų mokyklų skaičius mažėja tik tada, kai gerėja švietimo kokybė, jei tai padidina ugdymo patrauklumą. Gali būti, kad gerėjant švietimo kokybei ugdymo patrauklumas nedidėja dėl kitų su mokinio krepšeliu nesusijusių priežasčių tokių kaip visuomenės vertybių kitimo, bendros kultūros mažėjimo ir pan. Taigi, mokinio krepšelis funkcionuotų idealiai tik egzistuojant tam tikroms sąlygoms, kurios modernioje, kintančioje ir vartotojiškoje visuomenėje sunkiai įgyvendinamos.

Mokinio krepšelis atitinka visus šešis pagrindinius NVV principus. Decentralizaciją ir dalyvavimą, kaip NVV elementus, atitinka mokinio pasirinkimas kurioje mokykloje mokytis, nes būtent jis lemia, kur keliauja valstybės lėšos. Privatizaciją atitinka galimybė mokinio krepšelio

finansavimą pritraukti ir privačioms mokykloms. Toks modelis iš esmės reiškia, kad paskui mokinių keliančios mokesčių mokėtojų lėšos gali būti atiduodamos privačiam subjektui. Privataus sektoriaus metodų taikymas pasireiškia tam tikru valstybės siūlomu lankstumu besimokančiųjų atžvilgiu. Taip pat privataus sektoriaus metodų taikymo elementą atitinka mokiniui suteikta galimybė, esant poreikiui, keisti srautą, klasę, mokymosi lygį ar net mokyklą. Galiausiai orientaciją į rezultatus patvirtina tai, jog mokyklos, veikiančios konkurencinėmis sąlygomis, yra priverstos siekti kuo geresnių rezultatų. Tad mokinio krepšelio modelis yra gryna NVV.

Tačiau NVV principų taikymas finansuojant švietimą gali sukelti neigiamas pasekmes. Galimi neigiami mokinio krepšelio padariniai yra šie:

- Galima mokyklų konkurencija, kuri turėtų kelti ugdymo kokybę, gali neturėti pasisekimo.
- Mokykloms kyla pagunda „sukurti“ fiktyvių mokinių tam, kad gautų daugiau mokinio krepšelio lėšų.
- Didinama socialinė atskirtis.
- Siekdami atitikti įstojimo kriterijus privačiose mokyklose, neturtingi vaikai atsiduria keblioje padėtyje.
- Mokinio krepšelis skatina tik tam tikrų mokyklų klestėjimą ilguoju laikotarpiu.
- Per didelis pasitikėjimas mokinio krepšeliu gali lemti pilietinių vertybių mažinimą.
- Dideli finansavimo ir mokinių skaičiaus pokyčiai kuria nestabilumo būseną mokytojams, kurie kenčia dėl darbo vietos neužtikrintumo ir pašalinių trukdžių (Mėdžius, 2010, p. 4).

Tačiau reikėtų pabrėžti, kad mokinio krepšelis nėra modelis, kuriuo pasiekiami vien neigiami rezultatai. Mokinio krepšelis priverčia konkuruoti mokyklas, todėl yra sumažinamas lėšų švaistymas; jis didina švietimo išlaidų skaidrumą; gerėja švietimo kokybė; yra skatinamas privačių mokyklų atsiradimas švietimo sektoriuje; didinama mokyklų įvairovė; tėvams suteikiama teisė rinktis; švietimo paslaugų teikėjai labiau atliepia ir reaguoja į vartotojų norus ir reikmes; mokinio krepšelio finansavimo metodika padeda labiau įtraukti tėvus į vaiko ugdymo procesą (Mėdžius, 2010). Taigi, bendrojo lavinimo mokyklų finansavimas taikant mokinio krepšelio modelį nėra iš esmės vien geras, arba blogas, svarbu įvertinti, ar toks modelis teikia daugiau naudos, ar taikant jį dažniau susiduriama su neigiamomis pasekmėmis. Jeigu dominuoja neigiamos pasekmės, tai yra rimtas signalas, kad modelis turėtų būti keičiamas.

1.3. VERTINIMO VIEŠAJAME VALDYME SAMPRATA

Politikos vertinimas nėra suprantamas vienareikšmiškai, t.y. egzistuoja ne viena šio termino samprata. Dvorak (2011) savo disertacijoje viena trivialiausių vertinimo definicijų laiko Trochim 2006 metais pateiktą vertinimo apibrėžimą: „vertinimas – tai sistemingas tam tikro objekto vertingumo

ir nuopelnų įvertinimas. Vertinimas yra sistemingas informacijos įgijimas ir įvertinimas, pateikiantis naudingą grįžtamąjį ryšį apie tam tikrą objektą“ (Trochim, 2006, cituojama pagal Dvorak, 2011, p.26). Vedung (2007) vertinimą apibrėžia šiek tiek kitaip. Autorius teigia, kad „vertinimas – tai sistemingas arba kruopštus nuopelnų, kainos ir administravimo vertingumo, išeigos ir vyriausybės intervencijų pasekmių įvertinimas, kuris, kaip tikimasi, turės svarbos ateityje praktinėms situacijoms spręsti“ (Vedung, 2007, p. 21). Šiame apibrėžime išryškinama vertinimo svarba, pabrėžiant jos rezultatų panaudojimo ateityje galimybę.

Kitokią viešosios politikos vertinimo sampratą pateikia Raipa (2000). Autorius teigia, kad viešosios politikos vertinimas gali būti suvokiamas kaip procedūra, „padedanti sukurti vertybių skalę, kuria remiantis galima vertinti politikos procesą ir pasiektus rezultatus“ (Raipa, 2000, p. 65). Remiantis šiuo apibrėžimu, vertinimas suprantamas kaip procedūra, suteikianti objektyvią informaciją apie vertybes, reikalingą kitoms politikos analizės procedūroms, pvz. politinių veiksmų rekomendavimui.

Patton (1997), Alkin (2004), Stufflebeam (2007), Wholey ir kt. (2009) – tai mokslininkai, pabrėžiantys vertinimo rezultatų panaudojimo svarbą, tačiau ir jų vertinimo sampratos skiriasi. Patton (1997) vertinimą laiko viešojo valdymo veikla, kurios tikslas – generuoti praktiniam panaudojimui skirtą informaciją apie vertinamo objekto vertę. Autorius pabrėžia, kad vertinimo rezultatų – informacijos – praktinis panaudojimą suprantamas ne tik spendimų priėmimo prasme, bet ir plačiau, t. y. atskaitomybės, skaidrumo, viešumo, socialinės atsakomybės, informavimo ir švietimo tikslais, turint omenyje visas suinteresuotąsias šalis (Patton, 1997). Anot Alkin (2004), vertinimą svarbu suvokti kaip tam tikro objekto vertės nustatymo procesą, kurio metu esminis vaidmuo skiriamas ne vertintojui, o pagrindiniams vertinimo informaciją naudojančioms subjektams. Stufflebeam (2007) teigia, kad „vertinimas yra viešojo valdymo veiklos konteksto, įdėjimų, proceso ir rezultatų vertinimo ciklas sprendimų priėmimo procese“ (Stufflebeam, 2007, p. 133). Wholey ir kt. (2009) pabrėžia, kad vertinimas yra procesas, kuris skatina efektyvią viešąją vadybą, t. y. vertinimo proceso metu gauta informacija politikų ir spendimų priėmėjų naudojama veiklai tobulinti plačiąja prasme.

Lietuvoje taip pat nėra nuoseklaus vertinimo sąvokų vartojimo, teigia Nakrošis ir Vilpišauskas (2005). Šis autorius vertinimu laiko viešosios politikos ar jos sudėtinės dalies (programos, projekto, priemonės, t.t.) vertės analizę, kuri skirta viešajai politikai tobulinti bei už ją atsiskaityti. ES programų Lietuvoje vertinimo gairėse (2007) apibrėžiamas konkrečiai viešųjų programų ir projektų vertinimas: „tai sistemingas visų valstybės finansuojamos programos aspektų vertinimas, pradedant finansiniu indėliu ir baigiant remiama veikla bei programos pasekmėmis“ (*ES programų Lietuvoje vertinimo gairės*, 2007). Programa šiuo atveju suprantama kaip „integruotas veiklų ir finansinių intervencijų derinys, skirtas konkrečioms uždaviniams per numatytą laikotarpį pasiekti“ (*ES programų Lietuvoje vertinimo gairės*, 2007).

Nepaisant to, kad vertinimo sampratos skiriasi, viešojo politika yra vertinama. „Vertinimo svarba viešajame sektoriuje susijusi su tuo, kad jame, skirtingai nuo privataus sektoriaus, neveikia arba beveik neveikia rinkos konkurencijos jėgos, kurios savaime sukuria paskatas efektyviam išteklių naudojimui. Todėl vertinimo rezultatai gali padėti pateisinti viešąją politiką piliečių akyse“ (Nakrošis ir Vilpišauskas, 2005, p. 7).

Dvorak (2011) išskiria šias pagrindines viešosios politikos vertinimo funkcijas:

- **Planavimo tobulinimas.** Šiuo atveju vertintojai siekia (politikams, piliečiams ir politikos planuotojams) nusakyti socialinės – ekonominės nauda ir patiriamų išlaidų santykį, ir suinteresuotoms šalims atsakyti į klausimą, kokios politinės alternatyvos būtų efektyviausios. Planavimo tobulinimo funkcijai įgyvendinti taikomas išankstinis vertinimas (Dvorak, 2011).
- **Atskaitomybės užtikrinimo dilema.** Autorius išskiria dvi atskaitomybės dimensijas: politinę ir administracinę. *Politinę atskaitomybę* galima skirti į išorinę ir vidinę. Išorinė atskaitomybės forma – rinkimai, kurių metu piliečiai vertina politikų nuopelnus ir gebėjimus atstovauti jų interesams. Po rinkimų, atskaitomybės užtikrinimo funkcija perduodama valstybės audito institucijai ir (arba) kitiems priežiūros organams, t.y. pereinama nuo išorinio atskaitomybės užtikrinimo į vidinį, kuriame viešosios politikos vertinimai rodo, kaip pasiekti nustatyti programos tikslai ir kaip tinkamai buvo panaudoti ištekliai. *Administracinės atskaitomybės* funkcijai įgyvendinti vertinama programos išeiga, pasekmės ir poveikis. Šis vertinimas padeda nustatyti, ar nėra prielaidų programoms dubliuotis, ar programa suderinta su kitomis valstybinėmis programomis, strategijomis ir koncepcijomis (Dvorak, 2011).
- **Politikos įgyvendinimo tobulinimas.** Stufflebeam (2007) teigia, kad vertinimai, atliekami politikos įgyvendinimo tobulinimo funkcijai užtikrinti, apibūdinami kaip formuojantys vertinimai. Formuojančiu vertinimu tobulinamas programos vykdymas ir rezultatyvumas, yra parodoma, kaip programos teikiamos ir valdomos. Be to, valstybės tarnautojai suteikiama informacija apie viešųjų programų vystymosi galimybes, kokybės užtikrinimą arba tobulinimą. Nakrošis ir Vilpišauskas (2005) pabrėžia, kad formuojantysis vertinimas gali būti naudojamas ne tik politikai tobulinti (programoms patvirtinti, pakeisti arba – kiek rečiau – joms panaikinti), bet ir priimant esminius viešosios politikos reformos sprendimus. Tačiau, autorius pabrėžia, vertinimo patirtis EBPO šalyse rodo, kad vertinimas daugiau naudojamas esamoms programoms tobulinti ar keisti, o ne priimant sprendimus dėl esminių politikos reformų arba išteklių paskirstymo pokyčių (Dvorak, 2011).

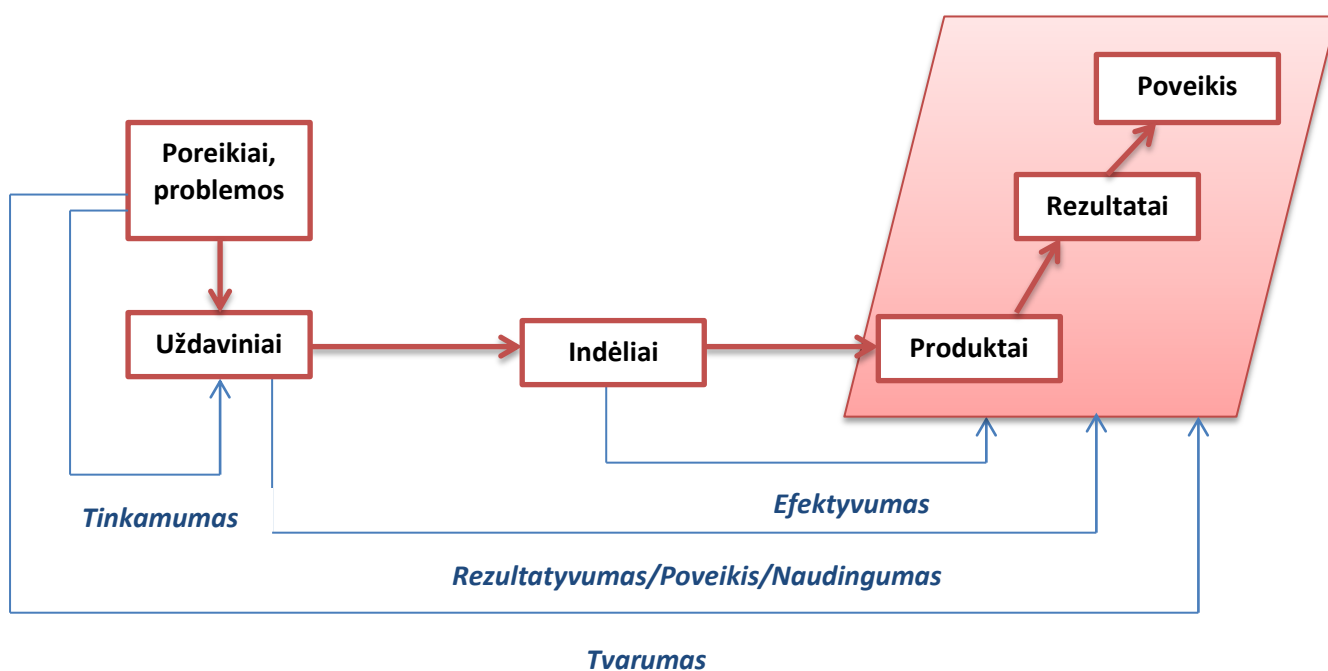
- **Žinių kūrimas.** Ši viešosios politikos vertinimo funkcija padeda sprendimų priėmėjams lengviau suprasti, kokiomis aplinkybėmis politika ar programa veikia, kaip galima žymiai rezultatyviau atlikti skirtingus matavimus ir intervencijas ir kokie nenumatyti pašaliniai intervencijos efektai. Vertinimas padeda išsiaiškinti, kodėl buvo gauti būtent tokie rezultatai. Kitaip sakant, programos vertinimas administratoriams ir politikams gali padėti surasti objektyvius atsakymus, kokios priemonės veikia gerai, kokios – ne (Dvorak, 2011).
- **Institucinis ir bendruomenės stiprinimas.** Viešosios politikos vertinimas visuomenei daro keletą skirtingų poveikių, pastebi Dvorak (2011). Vertinimas gali būti priemonė atkurti ir padidinti sumažėjusį pasitikėjimą šiuolaikine valstybe, juo galima plėtoti socialinį kapitalą ir legitimaciją. Iš kitos pusės, politikos vertinimas sukelia ne vien pasitikėjimo jausmą ir suvokimą, kad viskas kontroliuojama: žinant, kad vykdomas politikos vertinimas, politikai, aukščiausio rango tarnautojai negalės būti apkaltinti nerūpestingumu, neatsakingu elgesiu, nes vadyba yra įtikinamas argumentas, jog buvo dedamos pastangos siekiant apsisaugoti nuo problemų (Dvorak, 2011).
- **Organizacinis mokymasis.** Politikos vertinimas gali ir turi atlikti švietimo arba mokymo funkcijas, nes jis teikia informaciją, kaip veikia programa, koks turėjo būti ir koks buvo programos poveikis. Vertinant politiką, organizacijos privalo įgyti žinių apie politikos įgyvendinimą ir poveikį, privačių veikėjų elgesį, nenumatytų efektų sukūrimą, vertybių, preferencijų ir tikslų struktūros pasikeitimus. Taigi, ši funkcija patenkinama ambicija turėti „besimokančią vyriausybę“ (Dvorak, 2011).

Tam, kad viešosios politikos programa būtų tinkama įvertinta, vertintojai privalo remtis programų vertinimo kriterijais. 2 pav. pavaizduoti Nakrošio ir kt. (2007) išskirti vertinimo kriterijai, kurie apibrėžiami taip:

- *Tinkamumas* – tai atitikimas tarp programos turinio ir tikslinių grupių poreikių.
- *Efektyvumas* – tai santykis tarp programos rezultatų ir finansinių resursų.
- *Poveikio* kriterijus susijęs su efektyvumo kriterijumi, bet jis matuoja ilgalaikių tikslų pasiekimo laipsnį arba ilgalaikę naudą naudos gavėjams.
- *Rezultatyvumas* – tai programos uždavinių arba jų pasiekimo laipsnis. Gali būti matuojama rezultatyvumo tikimybė, kuri įvertinama įgyvendinant programą, o ne jai pasibaigus. Taip pat rezultatyvumo vertinimas gali apimti neplanuotų padarinių vertinimą.
- *Naudingumo* kriterijus yra toks programos vertinimo kriterijus, pagal kurį nustatomas programos ar jos dalies poveikio naudingumas tenkinant tikslinių grupių poreikius ir sprendžiant socialines bei ekonomines problemas.

- *Tvarumas* – viešosios politikos programos ar jos sudėtinės dalies pasiekimų (rezultatų, pasekmių ar poveikio) tęstinumo galimybė ateityje, kai nebevyks programos finansavimas (Nakrošis ir kt., 2007).

Vertintojai, siekdami kokybiškai įvertinti viešosios politikos programą, turi pasirinkti tinkamą vertinimo modelį.

2 pav. Viešosios politikos vertinimo kriterijai

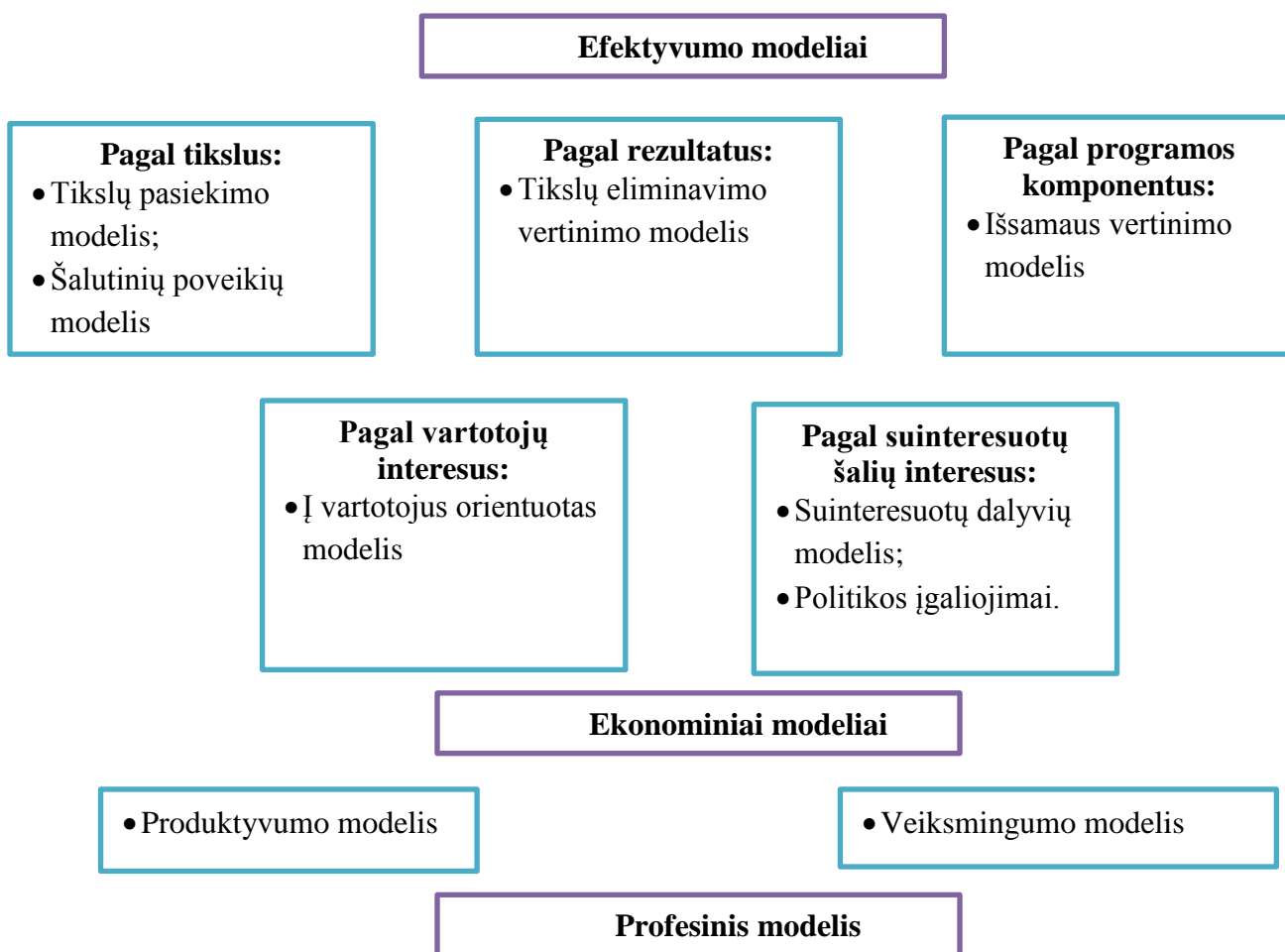
Šaltinis: Nakrošis V., Jarmalavičiūtė N., Burakienė D., „Ką, kaip ir kodėl vertiname? Trumpai apie Europos Sąjungos finansuojamų programų vertinimą“, Vilnius, 2007, p.7.

Viešosios politikos programų vertinimas yra suprantamas kaip viešosios politikos išvadų analizė ir yra orientuotas į praeities veiklą, įvykdytų programų ar veiklų vertinimą. Jis yra skirtas esamoms ar įvykdytomis programoms įvertinti. Atliekant viešosios politikos programų vertinimą, siekiama nustatyti, koks efektyvumas buvo pasiektas, kiek viena ar kita programa įgyvendino iškeltus tikslus. Teoretikai viešosios politikos programų vertinimo modelius grupuoja įvairiai. Segalovičienė (2011) straipsnyje „Vertinimas viešajame valdyme: samprata ir modeliai“ taip grupuoja vertinimo modelius: rezultatų, veiklos (proceso), sistemų, ekonominiai, veikėjų ir programos teorijos modeliai.

Viešosios politikos vertinimo tyrinėtojas Vedung (2007) išskiria tris pagrindinius programų vertinimo modelius: efektyvumo, ekonominius ir profesinius. Programų vertinimo modelių grupavimas pagal Vedung (2007) pateiktas 3 pav.

Efektyvumo modelis apima tikslų pasiekimo, šalutinių poveikių, tikslų eliminavimo ir išsamus į vartotojus orientuotą ir suinteresuotų šalių vertinimas. Šis modelis taikomas, siekiant įvertinti viešojo sektoriaus programų rezultatų ir tikslų pasiekimo laipsnį, tačiau jis neapima programos kaštų vertinimo. Taikant šį modelį yra remiamasi skirtingais programos elementais: tikslais, rezultatais, vartotojų interesais, suinteresuotų pusių interesais (Vedung, 2007).

Ekonominiai modeliai skirtingai nei efektyvumo, vertina programos kainą, t.y. išlaidas, skirtas jos įgyvendinimui. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad ekonominis modelis apima programos produktyvumo ir veiksmingumo aspektus. Taikant šį modelį pagrindiniai kriterijai yra ekonomiškumas ir naudingumas (Vedung, 2007).

3 pav. Viešosios politikos programų vertinimo modeliai pagal E. Vedung

Šaltinis: Vedung E., „*Public Policy And Program Evaluation*“, New Brunswick, 2000, p. 36.

Taikant profesinį modelį pagrindinis dėmesys skiriamas vertintojui. Šis modelis remiasi idėja, kad tos pačios profesijos asmenys vertina savo kolegas. Profesinio modelio atveju naudojama tos pačios amžiaus grupės ar socialinės padėties asmenų apžvalga. Tai yra retrospektyvus viešosios politikos įgyvendinimo ir gautų rezultatų vertinimas (Vedung, 2007).

Esant didelei viešosios politikos programų vertinimo modelių įvairovei, verta apžvelgti kiekvieną iš jų išsamiau, aptarti pagrindinius jų bruožus.

- **Tikslų pasiekimo vertinimo modelis.** Vertintojai taiko šį modelį, kai siekia nustatyti, ar iš anksto suformuluoti programos tikslai buvo pasiekti, ir išsiaiškinti, koku mastu pati programa prisidėjo prie tikslų pasiekimo (Vedung, 2007).
- **Šalutinių poveikių vertinimo modelis.** Vertinami šalutiniai poveikiai, kurie gali apsunkinti programos įgyvendinimą. Šalutiniai efektai suprantami kaip programos įgyvendinimo poveikis, esantis už programos planinių rodiklių (Vedung, 2007).
- **Tikslų eliminavimo vertinimo modelis.** Vertintojas, taikantis šį modelį, vertina programos padarinius, nežinodamas programos tikslų. Taigi, šio modelio esmė – realiai pasiektų rezultatų, o ne numatytų programos rezultatų vertinimas. Vis dėlto šis modelis yra per siauras, neapimantis programos kainos ir naudos vertinimo (Vedung, 2007).
- **Išsamaus vertinimo modelis.** Taikant šį modelį, dėmesys atkreipiamas ne tik į tikslus ar rezultatus, bet ir į programos įgyvendinimą bei planavimą. Vertintojas privalo atskirti programoje numatytus ketinimus nuo konkrečių pasiekimų ir pasiektus tikslus nuo nepasiektų. Šis modelis skiriasi nuo kitų tuo, kad visos programos vertinimas yra suskirstytas į atskirus etapus, apimančius skirtingus programos komponentus, tokiu būdu programa gali būti vertinama tiek jos dar nepriėmus, tiek ją įgyvendinus (Vedung, 2007).
- **Į vartotojus orientuotas vertinimo modelis.** Remiantis šiuo vertinimo modeliu, bandoma atsakyti į klausimą, ar programa patenkina vartotojų interesus, troškimus ir lūkesčius. Svarbu tai, kad šis modelis nenumato, kurie programos komponentai turi būti vertinami, taigi yra suteikiama galimybė vertinti programas remiantis daugeliu aspektų. Be to, vartotojai gali pateikti skirtingus programų įvertinimus (Vedung, 2007).
- **Suinteresuotų dalyvių vertinimo modelis.** Vertintojas, taikantis šį modelį, turi identifikuoti suinteresuotus dalyvius ir ištirti jų požiūrį. Suinteresuotų dalyvių vertinimo modelis, suteikia daug informacijos apie programą, ypač tada, kai programos tikslai nėra aiškūs ir identifikuoti. Vis dėlto šis modelis neapima programos kainos vertinimo, be to, jis reikalauja didelių resursų (Vedung, 2007).
- **Produktyvumo modelis.** Tai ekonominis modelis, kuriuo didžiausias dėmesys kreipiamas į programos kainą, t.y. į sąnaudų ir gautos produkcijos proporciją. Vertintojai, siekdami įvertinti produktyvumo lygį, turi lyginti esamos programos įgyvendinimą su ankstesnių programų įgyvendinimu, panašias funkcijas atliekančių institucijų, suinteresuotų dalyvių, vartotojų tikslus (Vedung, 2007).
- **Veiksmingumo modelis.** Šiuo modeliu analizuojamos išlaidos ir gauta nauda analizė bei ekonomiškumas. Išlaidų ir gautos naudos analizės atveju programos sąnaudų ir rezultatai

yra vertinami piniginiu atžvilgiu, o ekonomiško analizėje sąnaudos vertinamos pinigine išraiška, rezultatai – tiesioginio poveikio atžvilgiu (Vedung, 2007).

- **Profesinis modelis.** Šis vertinimo modelis remiasi tuo, kad tos pačios profesijos asmenys vertina savo kolegas. Profesinio modelio atveju yra naudojama tos pačios amžiaus grupės ar socialinės padėties asmenų apžvalga. Asmenų apžvalga dažniausiai yra naudojama vertinant mokslinius tiriamuosius darbus (Vedung, 2007).

Tinkamai pasirinktas vertinimo modelis yra raktas į sėkmingą, efektyvų vertinimą. Taigi, vertintojas, pradėjęs vertinimo fazę privalo nuspręsti, kokių tikslų bus atliekamas vertinimas, kurie programos komponentai bus vertinami, ir remdamasis tuo turi pasirinkti tinkamiausią vertinimo modelį.

Apibendrinant šį skyrių galima teigti, kad NVV tapo standartiniu tarptautiniu modeliu viešojo sektoriaus reformoms visame pasaulyje, taip pat ir Lietuvoje. Nors, kaip tvirtina Drechsler (2005), „aukštoji“ mokslinė bendruomenė nebepalaiko NVV, o viešajame valdyje vis labiau linkstama prie naujosios valdymo principų, tačiau Lietuvoje dauguma viešojo sektoriaus reformų buvo vykdomos remiantis NVV paradigma. Šios reformos buvo ir tebėra įgyvendinamos orientuojantis į kaštų mažinimą, visuomenės paramos užtikrinimą, viešųjų organizacijų veiklos modernizavimą. Tam pasitelkiami versle taikomi metodai. Ne išimtis ir švietimo reforma, kuri tęsiasi nuo Lietuvos nepriklausomybės atgavimo iki šiandien. Vienas didžiausių pokyčių, įgyvendintų reformos metu – mokinio krepšelio bendrojo lavinimo mokyklose įvedimas. Mokinio krepšelis – tai vienas iš alternatyvių bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo modelių, kuris apibūdinamas principu „pinigai seka mokinį“, t.y. mokiniams ir jų tėvams suteikiama galimybė rinktis mokymosi įstaigą, kuriai atitenka to mokinio krepšelio lėšos. Toks modelis yra taikomas ir užsienio šalyse. Remiantis jų patirtimi, akivaizdu, kad toks mokyklų finansavimo būdas gali sukelti ne tik teigiamų, bet ir neigiamų pasekmių. Viešosios politikos programoms (taip pat ir mokinio krepšeliui) vertinti yra taikomi teorijoje aprašomi modeliai, kurių yra daug, todėl vertintojui yra svarbu pasirinkti tinkamiausią.

2. LIETUVOS ŠVIETIMO FINANSAVIMO ANALIZĖ

Švietimo finansavimas – tai sritis, kuriai skiriamas didžiulis politikų, visuomenės, švietimo įstaigų vadovų ir darbuotojų dėmesys. Anot Vaicekauskienės, tai yra „sudėtingas valdymo įrankis, kuris priklauso nuo daugelio aspektų – valstybės švietimo biudžeto dydžio, skirstymo principų ir būdų, dotacijų gavėjų pasirinkimo, dotacijų paskirties ir naudojimo reglamentavimo konkretumo, priežiūros ar atskaitomybės“ (Vaicekauskienė, 2013, p. 1). Švietimo finansavimas, tuo pačiu ir bendrojo lavinimo mokyklų finansavimas Lietuvoje, kito. Vienas didžiausių pokyčių bendrojo lavinimo finansavime – mokinio krepšelio įvedimas. Šiame skyriuje analizuojama švietimo finansavimo kaita Lietuvoje, aptariama mokinio krepšelio įvedimo eiga ir tikslai Lietuvoje.

2.1. ŠVIETIMO FINANSAVIMO KAITA LIETUVOJE

1990 metais, kardinaliai pakitus Lietuvos politinei padėčiai, iškilo būtinybė keisti daugelį švietimo sistemos elementų. Įvykus didžiajam lūžiui Lietuvos politiniame gyvenime ugdymo įstaigų veikla negalėjo būti sustabdyta, nutraukta, ar Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo akimirka tapti nauja, todėl naują valstybės švietimo sistemą teko kurti ir įgyvendinti laipsniškai, paneigiant ir keičiant sovietinę švietimo sąrangą (Bruzgelevičienė, 2002). Teko vykdyti švietimo sistemos pertvarką, kuri dar vadinama švietimo reforma.

Mokslininkai pastarųjų metų (20 metų) Lietuvos švietimo istoriją į etapus skirsto nevienodai: Želvys (2009) išskiria tris Švietimo reformos etapus, o Prakapas ir Prakapienė (2013) – keturis. Vis dėlto teorijoje įprastesnis yra skirstymas į tris etapus (be pasirengiamojo laikotarpio): I etapas – 1990–1997 metai; II etapas – 1998–2002 metai, ir III etapas nuo 2003 metų.

1990 – 1997 metai laikomi pirmuoju švietimo reformos etapu. Vienas iš svarbiausių nuveiktų darbų šiuo laikotarpiu – 1991 metais priimtas Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, įteisinęs konceptualiąsias švietimo reformos nuostatas ir sudaręs juridinį pagrindą švietimo sistemos pertvarkai (Prakapas ir Prakapienė, 2013). Švietimo įstatymo 7 skirsnio 65 straipsnyje apibrėžti švietimo įstaigų finansavimo šaltiniai: „1) valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų asignavimai; 2) kitos lėšos“ (Lietuvos Respublikos Seimas, 1991).

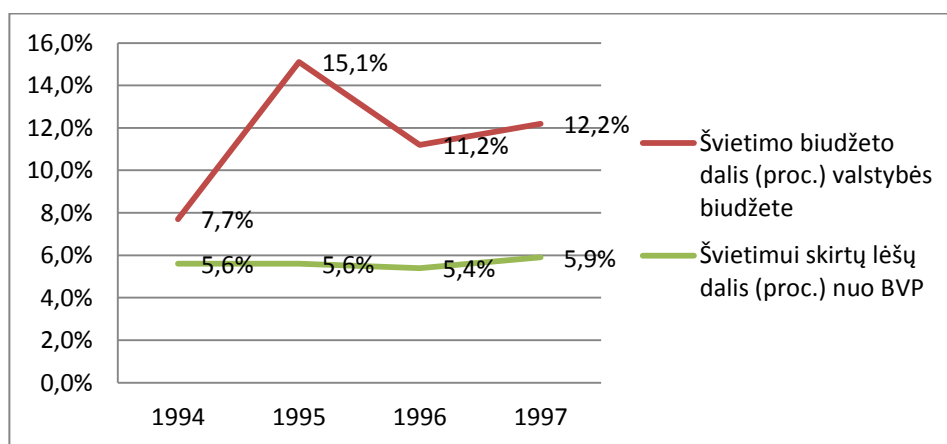
Nacionalinį švietimo biudžetą sudaro valstybės biudžeto lėšos ir savivaldybių biudžeto lėšos švietimui. Nacionalinis švietimo biudžetas 1994 – 1997 metais padidėjo daugiau nei 130 proc. (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Švietimo lėšos 1994 – 1997 metais

Rodiklis	1994 m.	1995m.	1996 m.	1997 m.
Nacionalinis švietimo biudžetas (mln.Lt)	947,4	1350,4	1712,9	2206,1
Valstybės švietimo biudžetas (mln.Lt)	339,3	454,4	595,7	801,2
Savivaldybių švietimo biudžetas (mln.Lt)	608,1	896,0	1117,1	1404,9

Šaltinis: Ališauskas R. ir kt. „Lietuvos švietimas 2000“, Vilnius, 2001, p. 16

Tačiau stebint švietimo biudžeto dalies kaitą valstybės biudžete ir švietimui skirtų lėšų, skaičiuojant nuo BVP, kaitą, matyti, kad 1996 metais švietimui buvo skirta beveik 4 proc. mažesnė valstybės biudžeto dalis, nei 1995 metais (žr. 4 pav.). Švietimui skirtų lėšų dalis nuo BVP 1994 – 1995 metais išliko tokia pati, 1996 metais sumažėjo, o 1997 vos padidėjo ir siekė 5,9 proc (žr. 4 pav.).

4 pav. Švietimo lėšų kaita 1994 – 1997 metais

Šaltinis: sudaryta tyrimo autorės remiantis Ališausko R. ir kt. „Lietuvos švietimas 2000“, Vilnius, 2001, p. 16

Nors, atrodytų, lėšų, skirtų švietimui, kasmet buvo skiriama vis daugiau, mokslininkai pirmąjį reformos etapą vertina skeptiškai. „Pirmasis pasirengimo reformai ir praktinio jos įgyvendinimo dešimtmetis – tai išsivadavimo iš sovietinės sistemos ir jos palikimo demontavimo dešimtmetis“ (Želvys, 2009, p. 24). Šiam išsivadavimui iš priespaudos buvo būdingas laisvėjimo procesą paprastai lydintis emocinis pakilimas (Želvys, 2009). Tačiau švietimas susidūrė su neišvengiamu žmogiškųjų išteklių ir materialinių išteklių trūkumu. Todėl pastarojo etapo programa įvykdyta ne iki galo – nebuvo ir nuoseklaus politikų palaikymo. Anot Ališausko, „posistemių uždarumas ir noras reformuoti visą sistemą pirmajame etape vertė eiti plačiu frontu neišskiriant svarbiausių prioritetų“ (Ališauskas, 2003, p.28). „Švietimo gairėse“ yra akcentuojamas vienas svarbiausių šio reformos etapo trūkumų – nepakankamas finansavimas: „valstybės ir savivaldybių skiriamų lėšų iš dalies pakako sistemos išlaikymui, bet ne jos esmingesniai atnaujinimui. (...) Stigo kryptingų ir pastovių investicijų į švietimo modernizavimą, į jo infrastruktūros atnaujinimą ir plėtrą“ (Švietimo gairės, 2002). Taigi, toks švietimo finansavimo didėjimo tempas buvo nepakankamas sėkmingoms švietimo permainoms

įgyvendinti. Po pirmojo etapo švietimo sistemoje išliko daugybė spręstinių problemų – sistema vis dar nebuvo darni ir efektyvi.

1998–2002 metų laikotarpiu, atitinkančiu antrąjį švietimo reformos etapą, buvo tęsiami pirmajame etape pradėti darbai ir buvo stengiamasi spręsti problemas, kurios atsirado dėl pokyčių švietime gausos. Stiprėjant valstybės ekonomikai, daugiau dėmesio imta skirti švietimo aprūpinimui – vadovėliams, kompiuterizavimui, kitoms mokymo priemonėms, buvo didinamas ir švietimo finansavimas (2000 – 2002 metais). Nacionalinis švietimo biudžetas kasmet vis didėjo: nuo 1998 metų iki 2002 metų valstybės ir savivaldybių biudžetų suma išaugo 13 proc. (žr. 3 lentelę). Kita vertus, dėl mažėjančio vaikų skaičiaus ir didėjančios gyventojų migracijos tuštėjant kai kurioms mokykloms, pradėjo ryškėti mokyklų tinklo neefektyvumas, tad pradėta ruošti jį pertvarkyti (Puodžiukas ir kt., 2006). Siekiant spręsti šias problemas, 2002 metais pradėta diegti nauja švietimo finansavimo tvarka – moksleivio krepšelio metodika, paremta principu „pinigai seka paskui mokinį“. Pradėta rengtis ir mokinio krepšelio įvedimui profesinėse mokyklose.

3 lentelė. Švietimo lėšos 1998 – 2002 metais

Rodiklis	1998 m.	1999m.	2000 m.	2001 m.	2002 m.
Nacionalinis švietimo biudžetas (mln.Lt)	2794,9	2787,6	2704,1	2949,3	3169,1
Valstybės švietimo biudžetas (mln.Lt)	922,3	883,7	832,3	1024,7	1157,8
Savivaldybių švietimo biudžetas (mln.Lt)	1827,6	1903,9	1871,8	1924,6	2011,3

Šaltinis: Ališauskas R. ir kt. „Lietuvos švietimas 2000“, Vilnius, 2001, p. 16

Antrajame reformos etape švietimo finansavimui atsirado naujos galimybės. 2002 metais Lietuvoje pradėta vykdyti Pasaulio banko iš dalies finansuojama Mokyklų tobulinimo programa. Tai didžiausias investicinis bendrojo lavinimo mokyklų projektas nuo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. Iš 180 mln. Lt programos biudžeto net 100 mln. Lt sudarė Pasaulio banko paskola (Želvys, 2009). Taigi akivaizdu, kad švietimo pertvarkos įgyvendintojai privalėjo paisyti Pasaulio banko ekspertų rekomendacijų mažinti dirbančiųjų mokytojų skaičių, riboti pedagogų rengimą, didinti mokinių skaičių klasėse, drąsiau optimizuoti mokyklų tinklą ir kt. Nors iš pradžių šie Pasaulio banko specialistų siūlymai gąsdino, vėliau pradėta su tuo apsibrasti, juolab kad imta kalbėti apie būsimą Pasaulio banko paskolą mokykloms renovuoti. „Visa tai paspartino globalių procesų poveikį Lietuvos švietimui, tačiau sustiprino visuomenės nepasitenkinimą vykdomomis pertvarkomis“ (Želvys, 2009, p. 26).

Lietuvai 2004 metų gegužės 1 dieną įstojus į Europos Sąjungą ir tapus visateise jos nare, pradėta glaudžiai bendradarbiauti vykdant socialinę, ekonominę politiką, sprendžiant įvairias problemas bei klausimus. Švietimo srityje veikiantiems subjektams atsivėrė galimybės pasinaudoti Europos struktūrinių fondų parama. Jau 2004 metais Švietimo ir mokslo ministerija pasirašė pirmąsias sutartis su ES struktūrinių fondų paramos gavėjais ir buvo paremti 175 švietimo ir mokslo srities projektai,

kurių bendra suma, susidedanti iš ES struktūrinių fondų paramos ir mūsų valstybės biudžeto lėšų, – 1 256 milijonai litų.

Antrasis švietimo reformos etapas vertinamas palankiai: dauguma svarbiausių darbų įgyvendinti gana sėkmingai, reforma pasiekė nemažai svarių laimėjimų. 1998 – 2002 metų laikotarpiu sukurta Lietuvos švietimo koncepcija, pelniusi tarptautinį EBPO pripažinimą, atsirado mokyklos – darželiai, dešimtmetės pagrindinės ir jaunimo mokyklos, gimnazijos, kolegijos, privačios mokyklos, buvo atnaujintas ugdymo turinys, įvestas profilinis mokymas, įvykdyta egzaminų reforma, pradėta mokytojų atestacija ir kt. Tačiau analizuojant atrojo etapo pasiektus rezultatus galima išvelgti ir trūkumų. Reforma vyko netolygiai ir menkai koordinuojama, pastebimas per mažas visuomenės įtraukimas. Opi išliko ir finansavimo problema. Lėšų stigo, o tuštėjančios bendrojo lavinimo mokyklos kėlė naują uždavinį švietimo sistemos reformuotojams. Apibendrinant galima teigti, kad Lietuva dar buvo nepajėgi pasinaudoti po nepriklausomybės atgavimo atsivėrusiomis galimybėmis, todėl antrasis etapas buvo laikotarpis, kuriame įgyta daugiau patirties reformuojant švietimą.

Trečiasis nepriklausomos Lietuvos valstybės švietimo raidos etapas siejamas su Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatomis. Strategijoje apibrėžti per 2003–2012 metus įgyvendinami pagrindiniai švietimo plėtotės siekiai:

- 1) sukuti veiksmingą ir darnią švietimo sistemą, kuri pasižymi atsakingu valdymu, tikslingu finansavimu ir racionalių išteklių naudojimu;
- 2) išplėtoti tęstinę, sudarančią galimybes mokytis visą gyvenimą, socialiai teisingą švietimo sistemą;
- 3) užtikrinti švietimo kokybę, atitinkančią visuotinius dabarties pasaulio visuomenės poreikius (Lietuvos Respublikos Seimas, 2003).

Išvardintiems siekiams įgyvendinti strategijoje numatytos priemonės. Viena iš jų – švietimo finansavimo ir išteklių naudojimo reformavimas. Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatose parėžiama, kad šiuo laikotarpiu:

- visos švietimo naujovės, susijusios su naujų funkcijų atsiradimu arba funkcijų ir atsakomybės perskirstymu, privalo būti pagrindžiamos finansiškai;
- pereinama prie švietimo programinio finansavimo, o švietimo programos pagrindžiamos valstybės, savivaldybių ir Europos Sąjungos struktūrinių fondų būsimomis lėšomis;
- laikomasi nuostatos šalies mastu švietimo reikmėms kasmet skirti lėšų tiek, kad jos sudarytų ne mažiau kaip 6 procentus bendrojo šalies vidaus produkto;
- įtvirtinamas realus finansinis mokyklų savarankiškumas ir skaidri finansinė atskaitomybė;
- mokinio krepšelio metodikos principas laipsniškai įgyvendinamas visose švietimo grandyse;

- taikomos finansinės priemonės privačioms investicijoms į švietimą skatinti: įteisinamos mokesčių lengvatos, taip skatinant investicijas į mokymą ir mokymąsi;
- 4) įvedama mišri – etatinė ir valandinė – mokytojų apmokėjimo už darbą sistema. Keliami dėstytojų ir mokytojų atlyginimai: pasiekama, kad žemiausias dėstytojų ir mokytojų atlyginimas viršytų vidutinį dirbančiųjų valstybės sektoriuje atlyginimą (Lietuvos Respublikos Seimas, 2003) .

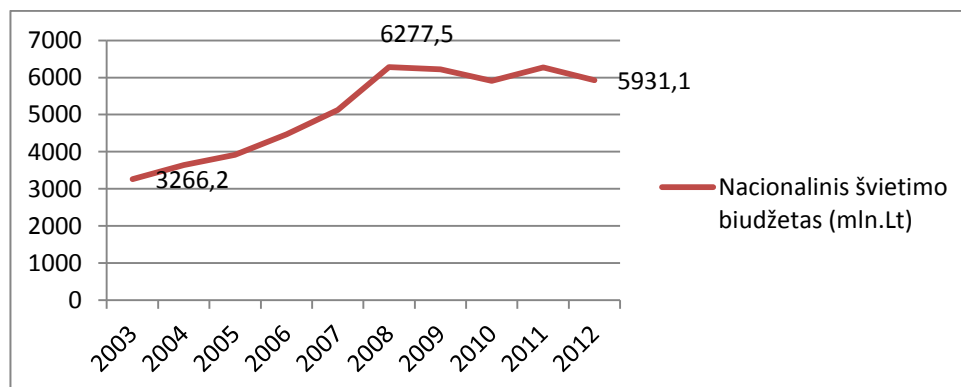
Nuostatos švietimo reikmėms kasmet skirti ne mažiau kaip 6 proc. bendrojo Lietuvos vidaus produkto nebuvo laikomasi: švietimui ne mažiau kaip 6 proc. Lietuvos BVP buvo skirta tik 2009 ir 2010 metais (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. Švietimo lėšos, lygiant su bendruoju vidaus produktu, 2003 – 2012 metais

Metai	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Rodiklis										
Nacionalinis švietimo biudžetas (mln.Lt)	3266,2	3642,1	3918,5	4469,9	5128,9	6277,5	6221,7	5912,9	6271	5931,1
Bendrasis vidaus produktas (mln.Lt)	57232,4	62997,4	72401,9	83227,1	99229,3	111920	92032,4	95676	106893	113735
Nacionalinio švietimo biudžeto dalis, lyginant su BVP (proc.)	5,71	5,78	5,41	5,37	5,17	5,61	6,76	6,18	5,87	5,21

Šaltinis: sudaryta tyrimo autorės remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis (Lietuvos statistikos departamentas. Švietimo finansai, 2015)

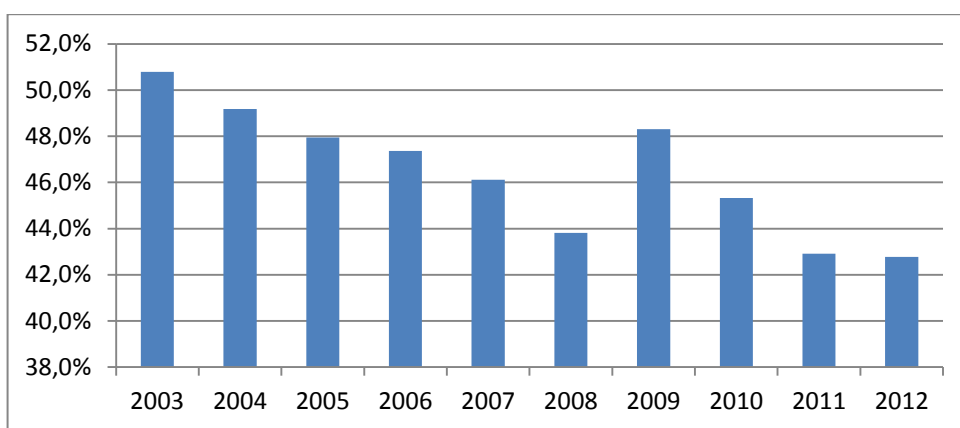
Nacionalinis švietimo biudžetas 2003 – 2008 metų laikotarpiu padidėjo beveik dvigubai, o dėl ekonominės krizės pasekmių 2009 ir 2010 metais mažėjo ir iki 2012 metų nebepasiekė prieš krizinio lygio (žr. 5 pav.). Tačiau švietimo lėšų dalis, tenkanti bendrajam ugdymui 2003 – 2008 metais ir 2009 – 2012 metais mažėjo (žr. 6 pav.), tuo pačiu mažėjo ir pedagogų atlyginimai, kas kėlė šios srities darbuotojų nepasitenkinimą.

5 pav. Nacionalinio švietimo biudžeto kaita 2003 – 2012 metais

Šaltinis: sudaryta tyrimo autorės remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis (Lietuvos statistikos departamentas. Švietimo finansai, 2015)

2013 metais, pasibaigus Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatų galiojimo laikotarpiui, patvirtinta Valstybinė švietimo 2013 – 2022 metų strategija (toliau – Strategija). Strategijos bendrosiose nuostatose pabrėžiama, kad ši „strategija parengta siekiant sutelkti švietimo bendruomenės pastangas esminiams švietimo pokyčiams, kurie būtini atsižvelgiant į visuomenės lūkesčius, Valstybės pažangos strategijos „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ (...)“ nuostatas, pasaulines švietimo filosofijos, politikos ir praktikos tendencijas, naujausius Lietuvos ir Europos Sąjungos švietimo būklės duomenis, ir tam kryptingai skirti finansinius, materialinius ir intelektualinius išteklius“ (Lietuvos Respublikos Seimas, 2013).

6 pav. Švietimo lėšų dalis, tenkanti bendrajam ugdymui 2003 – 2012 metais

Šaltinis: sudaryta tyrimo autorės remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis (Lietuvos statistikos departamentas. Švietimo finansai, 2015)

Strategijoje įvardintos vis dar neišspręstos, arba naujai iškilusios problemos: nuo 2009 metų sumažėjęs aukštojo mokslo prieinamumas, kas gali įtakoti bendrus išsilavinimo lygio rodiklius ateityje; vis dar egzistuojančios jaunimo socialinės atskirties rizikos grupės, kurios sunkiai integruojasi į darbo rinką; dėmesio stoka gabiems mokiniams; nelygios ugdymosi sąlygos miesto ir kaimo vaikams; nepakankamos švietimo įstaigų pastangos siekiant geresnės kokybės; prastas būsimųjų specialistų poreikio planavimas (Lietuvos Respublikos Seimas, 2013).

Strategijoje pabrėžiama, kad įgyvendinus gausybę perversmų, vis dar trūksta finansinės paramos savarankiškai tobulėti pasiryžusioms mokykloms ir savivaldybių administracijų švietimo tobulinimo projektams, neveikia kiti bendruomenių ir vadovų pastangų pripažinimo bei skatinimo mechanizmai, stokojama finansavimo lankstumo. Atkreipiamas dėmesys į tai, kad „mažėjant bendrojo ugdymo mokyklų skaičiui kaimo vietovėse, kaimo gyventojai susiduria su sudėtingomis bendrojo ugdymo ir neformaliojo švietimo prieinamumo galimybėmis, reikalaujančiomis didesnių finansinių ir laiko sąnaudų“ (Lietuvos Respublikos Seimas, 2013). Minėtoms ir kitoms švietimo problemoms spręsti Strategijoje numatyti šie tikslai:

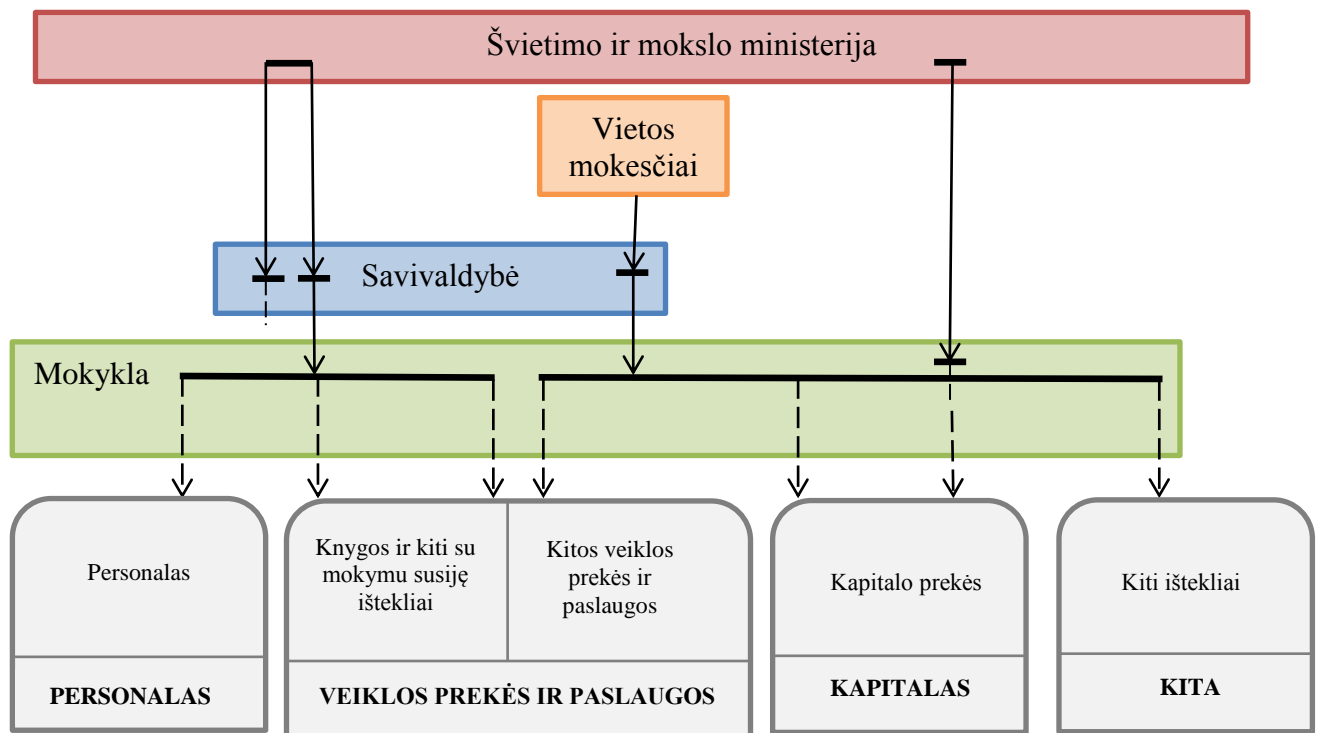
1. Pasiiekti tokį pedagoginių bendruomenių lygį, kai jų kritinę masę sudaro reflektuojantys, nuolat tobulėjantys ir rezultatyviai dirbantys profesionalūs mokytojai ir dėstytojai.
2. Įdiegti duomenų analize ir įsivertinimu grįstą švietimo kokybės kultūrą, užtikrinančią savivaldos, socialinės partnerystės ir vadovų lyderystės darną.
3. Užtikrinant švietimo prieinamumą ir lygias galimybes, maksimaliai plėtojant vaikų ir jaunimo švietimo aprėptį suteikti mokiniams, studentams ir jaunimui palankiausias galimybes išskleisti individualius gebėjimus ir tenkinti specialiuosius ugdymosi ir studijų poreikius.
4. Garantuojant švietimo sistemos veiksmingumą sukurti paskatų ir vienodų sąlygų mokytis visą gyvenimą sistemą, grįstą veiksminga pagalba atpažįstant save ir renkantis kelią veiklos pasaulyje, derantį su valstybiniu (Lietuvos Respublikos Seimas, 2013).

Siekiant įgyvendinti trečiąją Strategijos tikslą, numatyta plėsti besimokančiųjų pasirinkimo galimybes ir didinti švietimo prieinamumą per mokinio krepšelio modelį, derinant jį su valstybės planavimu ir valstybės užsakymu. Dar vienas šio tikslo įgyvendinimui išsikeltas uždavinys – sukurti finansinius mechanizmus švietimo sistemos aprėpti didinti. (Lietuvos Respublikos Seimas, 2013).

Lietuva yra viena iš nedaugelio ES šalių, kurioje mažoms mokykloms arba už mažas mokyklas atsakingoms vietos valdžios institucijoms yra skiriama papildomų išteklių, kuriais gali būti prisidedama prie didesnių vienam vienetui tenkančių išlaidų finansavimo. ES yra apie dešimt šalių, kurių centrinio arba aukščiausiojo lygmens valdžios institucijos, nustatydamos personalui skirtų išteklių (įskaitant konkrečiai personalo išlaidoms finansuoti skirtas dotacijas, taip pat bendrąsias dotacijas arba vienkartinės išmokas, kuriomis finansuojamos personalo išlaidos arba jų dalis) dydį, atsižvelgia į geografinius arba demografinius skirtumus (*Mokyklų finansavimas Europoje: viešojo finansavimo mechanizmai, metodai ir kriterijai. Tinklo „Eurydice“ ataskaita*, 2014). Taip yra ir Lietuvoje. Čia aukščiausiojo lygmens valdžios institucijos atsižvelgia į vietovės gyventojų tankį ir į tai, ar mokykla yra kaimo, ar miesto regione.

2.2. MOKINIO KREPŠELIO LIETUVOJE TIKSLŲ ANALIZĖ

Lietuvoje 2001 metų gruodžio 14 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė nutarimu Nr. 1520 „Dėl bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo reformos nuostatų“ įvedė mokinio krepšelio metodiką (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2001). Mokinio krepšelis Lietuvos visuomenės aptarinėjamas buvo nuolat nuo pat jo įvedimo, tačiau pastaruosiu metu diskusijos ypač paaštrėjo. Šis bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo būdas nuolat linksnuojamas ne tik švietimo sistemos atstovų, bet ir politikų, ekonomistų, mokslininkų. Mokinio krepšelio įvedimas buvo laikomas pirmu žingsniu kuriant mokiniams normalias sąlygas mokytis, o pedagogams – normaliai dirbti ir užsidirbti.

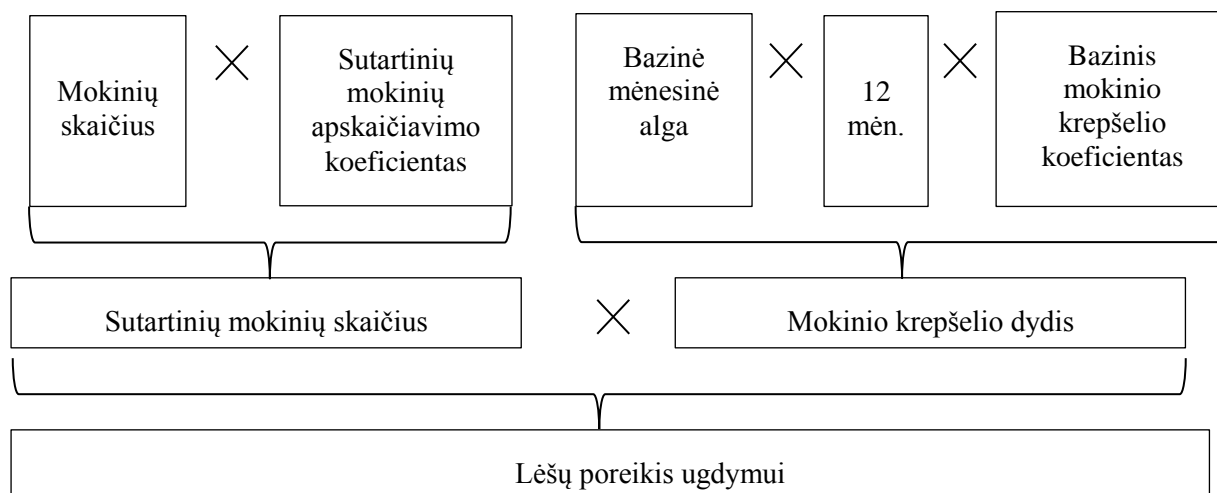
7 pav. Bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo Lietuvoje schema

Šaltinis: „Mokyklų finansavimas Europoje: viešojo finansavimo mechanizmai, metodai ir kriterijai“, Briuselis, 2014, p.71.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 metų gruodžio 29 d. nutarime Nr. 1748 nurodoma, kad mokinio krepšelio lėšos skiriamos mokytojų atlyginimams, pedagogų kvalifikacijai tobulinti, vadovėliams, mokymo priemonėms, pavadavimui, valdymui, pedagoginei, socialinei ir psichologinei pagalbai, socialiniam draudimui, mokyklos bibliotekai (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2009). Nuo 2006 metų mokinio krepšelio lėšomis pradėta finansuoti ir mokinių pažintinė veikla. Nuo 2015 metų spalio 1 d. Lietuvoje įvestas neformaliojo ugdymo krepšelis, t.y. ir neformaliajame ugdyme, kaip ir formaliajame, „pinigai seka paskui mokinį“.

Bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo modelis, taikomas šiuo metu Lietuvoje, vaizduojamas 7 pav. Lietuvos mokyklos yra finansuojamos iš trijų šaltinių: valstybės biudžeto, savivaldybių biudžetų, kitų lėšų (Europos Sąjungos, mokyklų fonduose kaupiamų rėmėjų paramų) (žr. 7 pav.). Lietuvoje taikomas lėšų skyrimo vienam mokiniui, arba mokinio krepšelio, principas: ugdymo lėšos skiriamos vienam sutartiniam mokiniui. Švietimo ir mokslo ministerija skiria tikslinę dotaciją savivaldybėms, kurios gautas dotacijas paskirsto mokykloms (93 proc. lėšų perskirstoma mokykloms, o 7 proc. – paliekama savivaldybėse), o šios sumoka atlyginimus mokytojams tiesiogiai ir perka tam tikras knygas bei kitas su mokymu susijusias priemones. Savivaldybės taip pat dalį savo lėšų, gautų iš vietinių

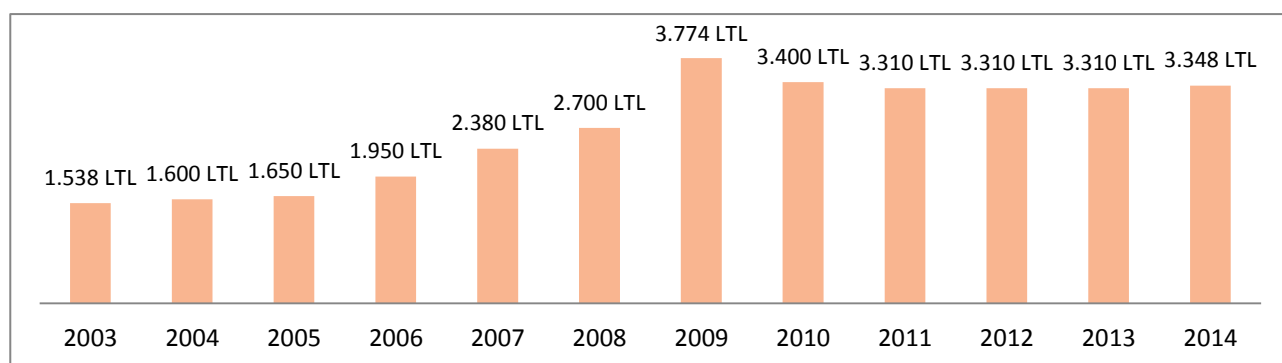
mokesčių, skiria mokyklų finansavimui. Tačiau šios lėšos gali būti panaudojamos kapitalo prekių ar kitų prekių ir paslaugų įsigijimui, bet ne personalo darbo užmokesčiui ar vadovėlių įsigijimui.

8 pav. Lėšų poreikio ugdymui mokykloje ar savivaldybėje remiantis mokinio krepšelio metodika apskaičiavimas

Šaltinis: Vaicekauskienė V., „Švietimo finansavimas: kiek, kam ir kaip“, Vilnius, 2013, p.8.

Modelis, pagal kurį Lietuvoje apskaičiuojamos lėšų poreikis ugdymui mokykloje ar savivaldybėje remiantis mokinio krepšelio metodika, pavaizduotas 8 pav. Metodika, pagal kurią yra apskaičiuojamos lėšos ugdymui mokykloje yra netobula. Koeficientai, naudojami šioje metodikoje (žr. 8 pav.) yra keičiami priklausomai nuo to, kokios tais metais yra valstybės galimybės, neatsižvelgiant į jų poreikį (Vaicekauskienė, 2013). Mokinio krepšelio dydis kiekvienais metais kinta (žr. 9 pav.), o mokyklos turi derinti savo finansinius planus prie mokinio krepšelio dydžio. Taigi, „krepšelio metodika yra tik bendros valstybės dotacijos paskirstymo metodika“ (Vaicekauskienė, 2013, p. 8).

9 pav. Mokinio krepšelio dydis 2003 – 2014 metais

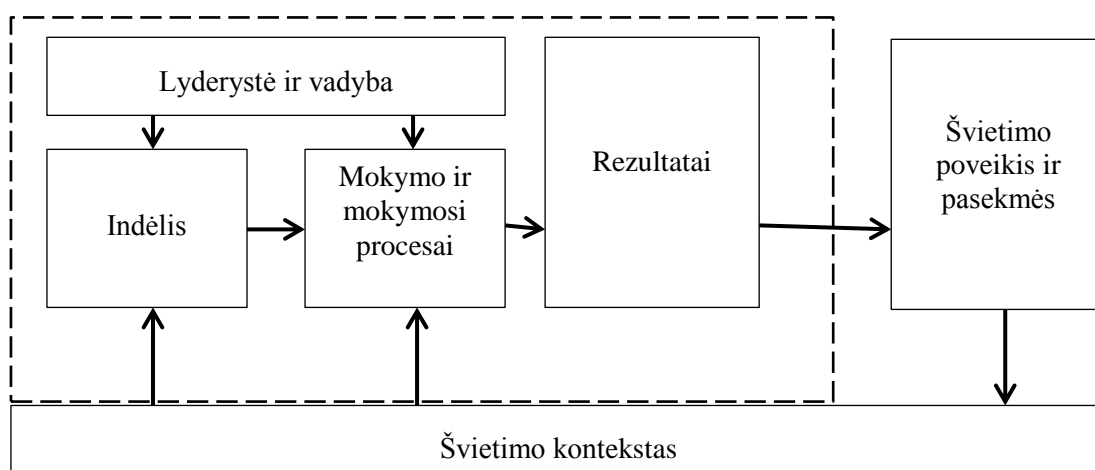
Šaltinis: sudaryta tyrimo autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis duomenimis (Lietuvos statistikos departamentas. Švietimo finansai, 2015)

Dar viena problema, susijusi su mokinio krepšelio metodika yra ta, kad su mokyklų dydžiu susiję koeficientai yra priešaringi. Jie suskirsto mokyklas į kategorijas pagal mokinių skaičių, todėl patekimą į kitą kategoriją ir gerokai didesnes lėšas gali lemti vienintelis mokinyš. Be to, kuo mažesnės mokyklos ir klasės, tuo didesnis sutartinių mokinių skaičius, o tuo pačiu ir vienam mokiniui tenkančios lėšos. Tai neskatina stambinti mokyklų ar klasių (Vaicekauskienė, 2013).

Svarbu pabrėžti, kad mokinio krepšelio metodika yra pagrįsta vidutinio sąlyginio pedagogo atlygio dydžiu, todėl aukštesnės kvalifikacijos pedagogai, kuriems priklauso didesnis darbo užmokestis, tampa finansine našta mokykloms (Vaicekauskienė, 2013). Tačiau reikia nepamiršti, kad vienas iš mokinio krepšelio tikslų – ugdymo kokybės gerinimas, taigi čia susiduriama su prieštaravimu.

Tiksłai, kurių buvo siekiama įvedant mokinio krepšelį Lietuvoje, anot Urbanovič (2012) buvo šie: gerinti švietimo paslaugų kokybę, suteikti mokiniams ir jų tėvams galimybę pasirinkti mokymo įstaigą ir sudaryti sąlygas šią teisę įgyvendinti; racionaliau sutvarkyti bendrojo lavinimo mokyklų tinklą; stiprinti mokyklų finansinį savarankiškumą; sudaryti sąlygas plėtoti nevalstybinių švietimo įstaigų tinklą. Siekiant įvertinti mokinio krepšelio tikslų įgyvendinimo sėkmę Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose, yra būtina išsamiau juos panagrinėti.

Švietimo kokybė yra vienas iš aktualiausių švietimo klausimų ir pagrindinis mokinio krepšelio tikslas. Balevičienė (2013) teigia, kad „švietimo kokybę lemia atskirų švietimo sistemos elementų kokybė ir jų tarpusavio sąveika bei dermė“ (Balevičienė, 2013, p. 5). Formaliojo švietimo kokybės užtikrinimo sistemos koncepcijoje pateikiami bendriausi švietimo kokybės dėmenys: indėlis, lyderystė ir vadyba, mokymo ir mokymosi procesai, rezultatai, taip pat du švietimo aplinkos dėmenys – švietimo poveikis ir pasekmės (žr. 10 pav.).

10 pav. Bendrieji švietimo kokybės dėmenys ir jų tarpusavio ryšiai

Šaltinis: *Formaliojo švietimo kokybės užtikrinimo sistemos koncepcija*, Vilnius, 2008.

Rezultatai. Tai pati svarbiausia švietimo kokybės dedamoji, rodanti, kaip švietimas įgyvendina savo misiją ir funkcijas, švietimui priskiriamas funkcijas ir siekti numatytų tikslų. „Apie švietimo rezultatus galima spręsti tiesiogiai – įvertinant mokymosi pasiekimus, išsilavinimo kokybę ir išsilavinimo įgijimo mastus, arba netiesiogiai – pagal švietimo poveikį ir pasekmes“ (Balevičienė, 2013, p. 5). Nors šis dėmuo apima ir tokius rezultatus, kaip vaiko kūrybingumas, emocinė raida, vertybių, požiūrių ir elgesio pokyčiai, tačiau dažniausiai rezultatų dėmuo apibrėžiamas tik kaip akademiniai mokinių mokymosi pasiekimai (testų, valstybinių egzaminų rezultatai).

Indėlis. Šis dėmuo yra suprantamas kaip materialinių ir žmogiškųjų išteklių kokybė. Materialiniai ištekliai – tai lėšos, vadovėliai, ugdymo programos, mokymosi medžiaga, klasės, bibliotekos, mokyklų inventoriai ir kt., žmogiškieji – tai švietimo administratoriai, vadybininkai, vadovai, mokytojai, mokiniai ir kt. „Mokymo ir mokymosi sėkmė priklauso nuo minėtų išteklių prieinamumo ir vadybos“ (Balevičienė, 2013, p. 5).

Mokymo ir mokymosi procesai. Jų kokybę liudija dviejų kriterijų tenkinimas: „kiek jie sudaro sąlygas arba yra tinkami pageidaujamiems rezultatams ir poveikiui pasiekti; kiek jie yra priimtini švietimo dalyviams – mokiniams ir studentams, mokytojams, kitiems švietimo sistemoje dirbantiems asmenims“ (Balevičienė, 2013, p.6).

Lyderystės ir vadybos kokybė. Šis dėmuo apima švietimo vizijos, tikslų ir strategijų kūrimą; švietimo organizavimą ir procesų valdymą; valdymo vertybes ir principus (švietimo bendruomenės įtraukimą ir atvirumą partneriams, centralizavimo/decentralizavimo lygį, valdymo demokratiškumą ir kt.); administracinę struktūrą (padalinius, jų funkcijas ir ryšius, valdymo ir pavaldumo schemas, pareigybes); kokybės užtikrinimo sistemas ir kt. (Balevičienė, 2013).

Švietimo kontekstas. Tai švietimo kokybės dedamoji, apimanti visuomenėje vyraujančias vertybes ir požiūrius. Visuomenė su švietimu yra itin glaudžiai susijusi: švietimas prisideda prie visuomenės narių įgūdžių tobulinimo, jų vertybių keitimo, mobilumo skatinimo, suteikia asmenims daugiau pasirinkimo galimybių ir laisvių. Taigi, švietimo kontekstas „lemia švietimo sistemos funkcionavimo galimybes, todėl į jį atsižvelgiama vertinant išteklių bei mokymo ir mokymosi procesų kokybę“ (Balevičienė, 2013, p.6).

Švietimo poveikis ir pasekmės. Tai dėmuo, rodantis, kokių rezultatų pasiekė švietimas. Švietimo poveikį bei pasekmes, anot Balevičienės (2013), sudaro:

- poveikis / pasekmės asmeniui – integravimosi visuomenėje sėkmingumas, įsidarbinimo galimybės, atlyginimo dydis, socialinis statusas, sveikata, pilietiškumas ir kt.;
- poveikis visuomenei – šalies ir regiono kultūros lygis, gyventojų užimtumas ir ūkio raidos sparta, socialinė sanglauda, visuomenės demokratizacija, nacionalinio tapatumo lygis, gyvenamosios aplinkos kokybė, gyventojų sveikata ir vidutinė gyvenimo trukmė ir kt. (Balevičienė, 2013, p. 6).

Apibendrinant švietimo kokybės sampratos analizę, galima teigti, kad kokybės vertinimas – sudėtingas procesas, apimantis daugybę švietimo sričių ir rodiklių. Tik išanalizavus didžiąją dalį jų galima formuluoti išvadą apie švietimo kokybės pokyčius.

Sudarius sąlygas mokiniams ir jų tėvams rinktis mokymo įstaigą, mokyklos yra skatinamos varžytis tarpusavyje. Šio tikslo įgyvendinimas turėtų garantuoti konkurenciją tarp mokyklų, taip pat mokyklų siekį gerinti švietimo kokybę.

Sparčiai mažėjant mokinių skaičiui šalyje mokyklų skaičiaus mažinimas tapo neišvengiamas. Mokinio krepšelis turėjo padėti optimizuoti mokyklų tinklą Lietuvoje, t.y. tos mokyklos, kurios neatitiko mokinių ir jų tėvų lūkesčių, turėjo natūraliai išnykti, arba sumažėti tiek, kad nebegebėtų finansiškai išsilaikyti.

„Lietuvoje, kaip ir visame pasaulyje, mokyklų savarankiškumas tampa aktualiu švietimo dalyvių diskusijų objektu. 2010 metais mokyklų savarankiškumo didinimas apibrėžtas kaip vienas svarbiausių Lietuvos švietimo politikos prioritetų“ (Šiurkienė ir kt., 2011, p.1). Finansinis savarankiškumas yra vienas iš mokyklų siekinių ir savarankiškumo ženklų.

Nors moksleivių skaičius šalyje mažėja, tuo pačiu mažinamas ir valstybinių mokyklų skaičius, tačiau vienas iš mokinio krepšelio siekinių – sudaryti sąlygas steigti nevalstybinėms švietimo įstaigoms. Nevalstybinės mokyklos sudarys papildomą konkurenciją valstybinėms mokykloms, todėl šios bus skatinamos gerinti savo ugdymo kokybę, ieškoti naujų būdų, kaip pritraukti mokinius. Tuo tarpu mokiniams ir jų tėvams turės didesnę ugdymo įstaigų pasirinkimą.

Nepaisant to, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijos 41 straipsnyje nurodoma, jog „asmenims iki 16 metų mokslas privalomas“ (*Lietuvos Respublikos Konstitucija*, 1992), tačiau nelankančių mokyklos vaikų problema visada egzistavo. Įvertinus šios problemos sprendimo svarbą, užsibrėžta spręsti ją mokinio krepšeliu. Manyta, kad mokinio krepšelio pagalba gerinama švietimo kokybė didins švietimo patrauklumą ir nelankančiųjų mokyklų skaičius mažės.

Apibendrinant skyrių, galima teigti, kad nuo 1990 metų iki šių dienų įgyvendinamos pertvarkos švietimo sistemoje buvo vykdomos atsižvelgiant į besikeičiančią situaciją. Per daugiau nei trisdešimt metų nuveikta daug – sukurti pagrindiniai švietimo dokumentai, kurių pagrindu funkcionuoja švietimo sistema, įvykdytos esminės pertvarkos visų lygių mokyklų tinkluose. Švietimo finansavimas kito priklausomai nuo šalies ekonominės padėties. Sparčiai mažėjant mokinių skaičiui ir išryškėjus bendrojo lavinimo mokyklų tinklo Lietuvoje neefektyvumui, buvo reformuotas bendrojo lavinimo mokyklų finansavimas – įvestas mokinio krepšelis. Mokinio krepšelio įvedimas bendrojo lavinimo mokyklose buvo svarbus žingsnis siekiant išspręsti mokyklų tinklo optimizavimo, finansavimo trūkumo, švietimo kokybės gerinimo, mokyklų savarankiškumo didinimo ir kitas problemas. Tikslų įgyvendinimo rezultatai analizuojami tolimesniame skyriuje.

3. MOKINIO KREPŠELIO MODELIO TAIKYMO LIETUVOS BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOSE REZULTATŲ ANALIZĖ

Įvedant mokinio krepšelį Lietuvoje buvo aiškiai apibrėžti tikslai, kurių siekiama keičiant bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo modelį. Šiame skyriuje yra pateikiama tyrimo metodika, išskirti rodikliai, kuriuos vertinant matuojama mokinio krepšelio tikslų įgyvendinimo sėkmė. Taip pat analizuojami išskirtų rodiklių pokyčiai, remiantis jais vertinamas mokinio krepšelio modelio tikslų pasiekimas.

3.1. TYRIMO METODOLOGIJA

Tyrimo tikslas. Įvertinti mokinio krepšelio modelio taikymo Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose rezultatus iliustruojančių rodiklių kaitą.

Tyrimo uždaviniai.

1. Išskirti rodiklius, teikiančius informaciją apie mokinio krepšelio tikslų įgyvendinimo rezultatus.
2. Atlikti išskirtų rodiklių kaitos analizę.

Vienas iš svarbiausių sprendimų, kurį privalo atlikti tyrėjas – tyrimo metodo pasirinkimas. Kardelis (2002) pabrėžia metodo reikšmę: „nuo metodo priklauso viso tyrimo sėkmė, o remdamasis tinkamai parengtais tyrimo metodais net ir nelabai gabus žmogus gali daug padaryti, kai tuo tarpu netinkamai parinkti tyrimo metodai nepadės ir genialiam mokslininkui“ (Kardelis, 2002, p. 14)

Vertinant mokinio krepšelio tikslų pasiekimo sėkmę, atlikta antrinių kiekybinių duomenų analizė. Antrinė kiekybinių duomenų analizė – tai tyrimo metodas, kai tyrėjai analizuoja duomenis, surinktus kitų tyrėjų ir institucijų. Šis tyrimo metodas pasirinktas dėl vieno iš jo privalumų – duomenų palyginamumo galimybės. Atliekamam tyrimui yra ypatingai svarbi galimybė palyginti duomenis laiko intervale ir įvertinti jų pokyčius. Antrinė kiekybinių duomenų analizė pasižymi dar ir santykinai mažais kaštais, santykinai greita analize, duomenų patikimumu.

Šaltinių, iš kurių galima gauti duomenų, reikalingų antrinei duomenų analizei atlikti, yra daug, todėl yra būtina atsirinkti iš jų tinkamiausius. Tyrime naudoti Lietuvos statistikos departamento duomenys, Nacionalinio egzaminų centro duomenų bazės ir tyrimų ataskaitų duomenys, Švietimo ir mokslo ministerijos tyrimų ir finansinių ataskaitų duomenys, 2008 metais atlikto TALIS tyrimo atskaitoje pateikiami duomenys.

Svarbu pabrėžti, kad mokinio krepšelio rezultatų vertinimas atliekamas pasitelkus tikslų vertinimo modelį. Todėl atliekant šį tyrimą, buvo išskirti rodikliai (žr. 5 lentelę), kurie teikia

informaciją apie mokinio krepšelio tikslų įgyvendinimo pasekmes. Rodiklių kaitos laikotarpiu pasirinkti pagal tai, kurių metų duomenys yra pateikiami duomenų bazėse, kuriais metais atlikti tyrimai, siekiant aprėžti kuo didesnę laiko intervalą nuo 2002 metų iki 2015 metų.

5 lentelė. Rodikliai, kuriais matuojamas mokinio krepšelio tikslų pasiekimo lygis

Mokinio krepšelio tikslas	Tikslo pasiekimą matuojantis rodiklis	Rodiklio šaltinis
Gerinti švietimo paslaugų kokybę	Mokinio krepšelio lėšų kaita, lyginant su mokinių skaičiaus kaita	Lietuvos statistikos departamento duomenys (http://www.stat.gov.lt/)
	Bendrojo lavinimo mokytojų mėnesinio darbo užmokesčio (neto) kaita	
	Matematikos, ir lietuvių kalbos (gimtosios ir valstybinės, anglų kalbos ir istorijos valstybinius brandos egzaminus išlaikiusiųjų dalis (proc.), lyginant su egzaminus laikiusiųjų skaičiumi	Nacionalinio egzaminų centro duomenys (www.nec.lt/)
	Gamtamokslinio raštingumo, matematinio raštingumo ir skaitymo gebėjimų rezultatų, remiantis PISA duomenimis, kaita Lietuvoje	Nacionalinio egzaminų centro parengtos 2006, 2009 ir 2012 metų PISA tyrimų ataskaitos
	Bendrojo ugdymo mokyklų mokinių, paliktų kartoti programos kursą, dalis (proc.)	Lietuvos statistikos departamento duomenys (http://www.stat.gov.lt/)
	Šimtui mokinių tenkančių kompiuterių, naudojamų mokyti(s), skaičiaus kaita	
	Mokinio krepšelio lėšų dalis (proc.), skirta IKT diegti ir naudoti	Lietuvos Švietimo ir mokslo ministerijos duomenys (https://www.smm.lt/)
	Mokinio krepšelio lėšų dalis (proc.), skirta vadovėliams ir kitoms mokymo priemonėms įsigyti	
	Mokytojų ir mokyklų vadovų pasiskirstymo pagal išsilavinimą (proc.) kaita	
	Mokytojų pasiskirstymo pagal kvalifikacinę kategoriją (proc.) kaita	
	Mokyklų vadovų pasiskirstymo pagal kvalifikacinę kategoriją (proc.) kaita	
	Mokinių skaičiaus ir pedagoginių darbuotojų, teikiančių pagalbą mokiniui kaita	Lietuvos statistikos departamento duomenys (http://www.stat.gov.lt/)
	Lietuvos gyventojų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą, dalies (proc.) kaita	
Bedarbių, turinčių aukštąjį išsilavinimą, dalies (proc.) kaita		
Suteikti mokiniams ir jų tėvams galimybę pasirinkti mokymo įstaigą	Kaimo mokyklų skaičiaus Lietuvoje kaita	Lietuvos statistikos departamento duomenys (http://www.stat.gov.lt/)
Racionaliau sutvarkyti bendrojo lavinimo mokyklų tinklą	Bendrojo lavinimo mokyklų skaičiaus kaita, lyginant su mokinių skaičiaus kaita	Lietuvos statistikos departamento duomenys (http://www.stat.gov.lt/)
	Vienam bendrojo lavinimo mokyklos pedagogui tenkančių mokinių skaičiaus kaita	
	Bendrojo lavinimo mokyklų mokytojų pasiskirstymas (proc.) pagal amžių	ITC Švietimo valdymo informacinės sistemos duomenys (http://www.svis.smm.lt/)
Stiprinti mokyklų finansinį savarankiškumą	Lietuvos mokyklų, nustatančių pradinį mokytojo atlyginimą, dalis (proc.)	2008 metų TALIS tyrimo rezultatai, pateikiami Šiurkienės V., Bartaševičiaus R., Valantino A. tyrime „Mokyklų savarankiškumo didinimo galimybės ir ribos“, Vilnius, 2011.
	Lietuvos mokyklų, nustatančių mokytojo atlyginimo didėjimą, dalis (proc.)	
	Lietuvos mokyklų, skiriančių lėšų mokytojų profesiniam tobulinimuisi, dalis (proc.)	
	Lietuvos mokyklų, formuojančių mokyklos biudžetą, dalis (proc.)	

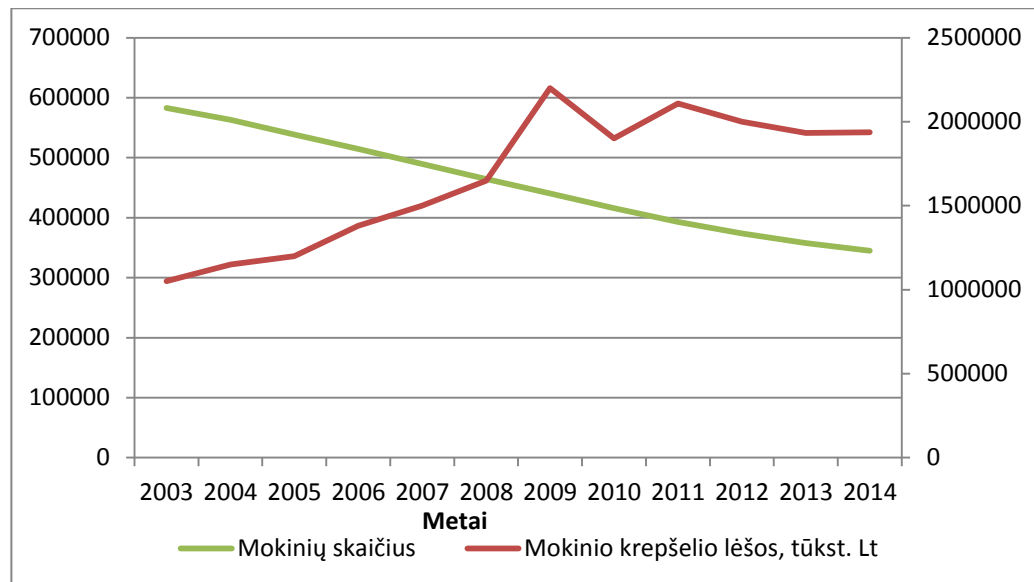
	Lietuvos mokyklų, sprendžiančių, kaip paskirstyti biudžetą mokykloje, dalis (proc.)	
Sudaryti sąlygas plėtoti nevalstybinių švietimo įstaigų tinklą	Nevalstybinių mokyklų skaičiaus kaita	Lietuvos statistikos departamento duomenys (http://www.stat.gov.lt/)
Mažinti mokyklos nelankančių mokinių skaičių	Mokyklinio amžiaus vaikų, nelankančių mokyklos, dalies (proc.) kaita	Lietuvos statistikos departamento duomenys (http://www.stat.gov.lt/)

Įvertinus keturiolikos rodiklių (brandos egzaminų rezultatų, PISA tyrimų rezultatų, mokinių, paliktų kartoti kursą, mokytojų pasiskirstymo pagal kvalifikacinę kategoriją ir išsilavinimą ir kt.) kaitą galima formuluoti išvadas apie mokinio krepšelio tikslo „gerinti švietimo kokybę“ įgyvendinimo sėkmę. Kaip pavyko optimizuoti mokyklų tinklą Lietuvoje, rodo bendrojo lavinimo mokyklų skaičiaus kaitos, lyginant su mokinių skaičiaus kaita, vienam bendrojo lavinimo mokyklos pedagogui tenkančių mokinių skaičiaus kaitos ir bendrojo lavinimo mokyklų mokytojų pasiskirstymo pagal amžių kaitos analizė. Bendrojo lavinimo mokyklų finansinio savarankiškumo lygį parodo mokyklų, kuriose yra galimybė nustatyti pradinį mokytojo atlyginimą ir nustatyti mokytojo atlyginimo didėjimą dalys; mokyklų, kurios gali skirti ir skiria lėšų mokytojų profesiniam tobulinimuisi, dalis; mokyklų, kurios savarankiškai formuoja biudžetą ir sprendžia, kaip jį paskirstyti, dalys. Nevalstybinių mokyklų Lietuvoje skaičiaus kaita leidžia spręsti apie mokinio krepšelio tikslo „sudaryti sąlygas plėtoti nevalstybinių švietimo įstaigų tinklą“ įgyvendinimo rezultatus, o nelankančių mokyklos mokyklinio amžiaus vaikų dalies kaita rodo, pavyko ar nepavyko sumažinti šią dalį.

Tačiau antrinės kiekybinės duomenų analizės metodas turi ir trūkumų. Vienas iš jų toks, kad šis metodas ne visada tinka tyrėjo iškeltai problemai analizuoti. Atliekant tyrimą paaiškėjo, kad mokinio krepšelio siekio suteikti mokiniams ir jų tėvams galimybę pasirinkti mokymo įstaigą sėkmei pamatuoti nepakanka vien kaimo mokyklų skaičiaus kaitos analizės, todėl buvo atlikta ir Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo (2011 ir 2013 metų redakcijų) analizė. Klausimai, į kuriuos buvo bandoma atsakyti – kaip keitėsi mokinių vežiojimo tvarka, kai didelė dalis vaikų prarado galimybę mokytis tame kaime, kuriame jie gyvena, kokia priėmimo į valstybines arba savivaldybės bendrojo lavinimo mokyklas tvarka reglamentuojama įstatyme, ar iš tiesų mokiniai ir jų tėvai turi visišką laisvę rinktis mokymo įstaigą.

3.2. ŠVIETIMO KOKYBĖS KAITA BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOSE ĮVEDUS MOKINIO KREPŠELĮ

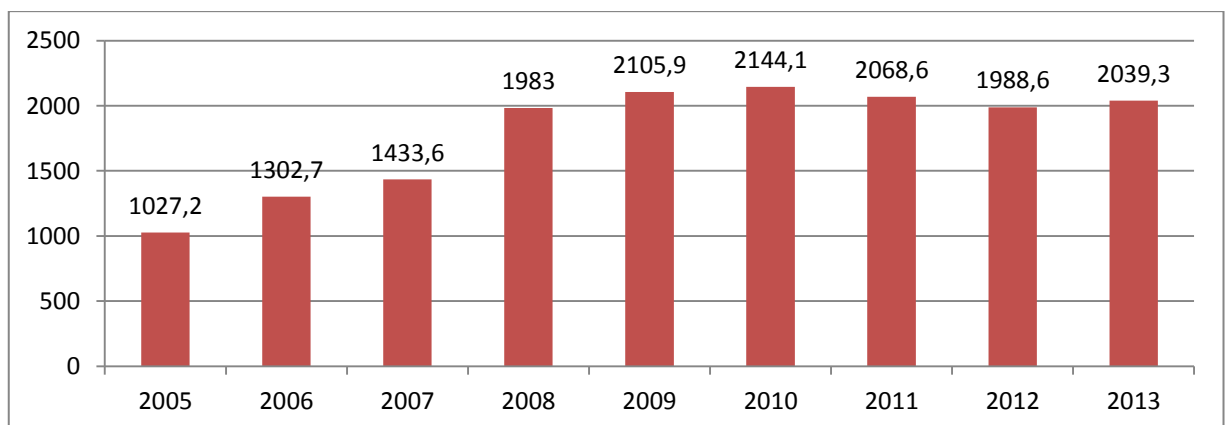
Viena iš problemų, kuri buvo sprendžiama mokinio krepšeliu – per mažas bendrojo lavinimo mokyklų finansavimas. Iki mokinio krepšelio įvedimo mokyklos susidurdavo su lėšų trūkumu, stigo finansinių išteklių ugdymo turiniui atnaujinti, mokymo aplinkai gerinti.

11 pav. Mokinių skaičiaus ir mokinio krepšelio lėšų savivaldybėse kitimas 2003 – 2014 metais

Šaltinis: sudaryta tyrimo autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis (Lietuvos statistikos departamentas. Bendrasis mokyklinis ugdymas, 2015)

Nuo 2003 metų mokinių skaičiui mažėjant, savivaldybėms skiriamos mokinio krepšelio lėšos didėjo. Nuo 2003 metų iki 2014 metų mokinių skaičius sumažėjo 238342, arba 40,9 proc., o mokinio krepšelio lėšos padidėjo 697420,5 tūkst. Lt, arba 56,2 proc. (žr. 11 pav.) Akivaizdu, kad suma, skiriama vienam bendrojo lavinimo mokykloje besimokančiam mokiniui, didėjo.

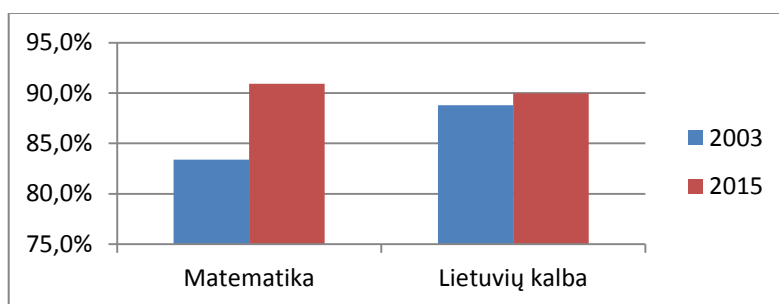
12 pav. Bendrojo lavinimo mokytojų mėnesinio darbo užmokesčio (neto) kaita 2005 – 2013 metais

Šaltinis: sudaryta tyrimo autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis (Lietuvos statistikos departamentas. Darbo statistika, 2013)

Taigi, iš pirmo žvilgsnio būtų galima teigti, kad per mažo finansavimo problema sprendžiama sėkmingai, tačiau pasikartojantys mokytojų streikai siunčia priešingą signalą. Nors 2005 – 2010 metais mokytojų vidutinis darbo užmokestis didėjo, tačiau po krizės mažėjo, ir labai lėtu tempu augo 2013 metais (žr. 12 pav.). Taigi, net ir didėjančio mokinio krepšelio nepakanka mokytojų darbo užmokesčio

atstatymui (įvertinus infliaciją), ar juo labiau kėlimui. Tai, kad vidutinis mokytojo darbo užmokestis yra palyginti nemažas, nereiškia, kad didžiosios dalies mokytojų atlyginimas siekia šį vidurkį. Be to, reikėtų įvertinti ir mokytojo finansinio stabilumo nebuvimo aspektą, kadangi darbo užmokestis keičiasi kasmet, o kartais net metų pabaigoje, pritrūkus lėšų darbo užmokesčiui išmokėti, mokytojai paprašomi išeiti neapmokamų atostogų.

Svarbiausias švietimo kokybės dėmuo, rodantis švietimo gebėjimą tinkamai atlikti savo misiją, priskiriamas funkcijas ir siekti numatytų tikslų, yra švietimo rezultatai (Balevičienė, 2013). Vienas iš reprezentatyviausių rodiklių – brandos egzaminų rezultatai ir jų kaita. Iki 2010 metų egzistavo dvejopa valstybinių ir mokyklinių brandos egzaminų sistema, tačiau ilgainiui „buvo pastebėta, kad dėl dviejų lygiagrečių brandos egzaminų sistemos dalių – valstybinių ir mokyklinių egzaminų – nebuvo įmanoma objektyviai palyginti abiturientų pasiekimų ir teikti patikimos informacijos švietimo stebėsenai ir veiksmingam švietimo kokybės valdymui, todėl buvo apsispręsta dėl brandos egzaminų sistemos kaitos“ (Damskis ir kt., 2012). Todėl nuo 2010 metų nebebuvo organizuojami mokykliniai brandos egzaminai (išskyrus lietuvių kalbos (gimtosios ir valstybinės)). Galima teigti, kad pakeitus brandos egzaminų tvarką abiturientai ėmė rinktis daugiau ir įvairesnių valstybinių brandos egzaminų, kartu kito ir egzaminų užduočių sandara, sudėtingumas (Damskis ir kt., 2012).

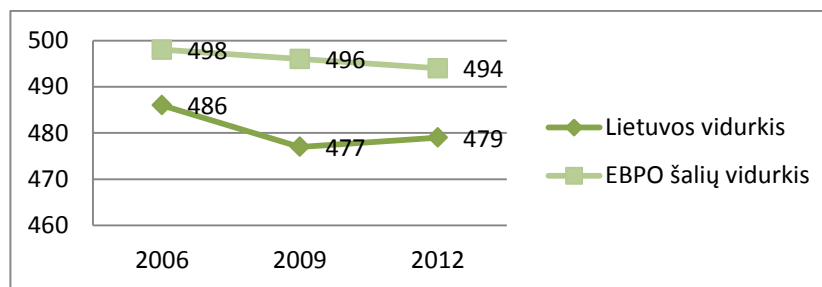

13 pav. Matematikos ir lietuvių kalbos (gimtosios ir valstybinės) valstybinius brandos egzaminus išlaikiusiųjų dalis (proc.), lyginant su egzaminus laikiusių skaičiumi

Šaltinis: sudaryta tyrimo autorės pagal nacionalinio egzaminų centro duomenis (Nacionalinis egzaminų centras. Brandos egzaminai, 2015)

Abiturientų, išlaikiusių brandos egzaminus dalis, didėjo. Mokinių, išlaikiusių valstybinį matematikos brandos egzaminą, dalis 2015 metais buvo 7,5 proc. didesnė nei 2003 metais (žr. 13 pav.). Lietuvių kalbos (gimtosios) valstybinį brandos egzaminą išlaikiusiųjų dalis 2015 metais 1,2 proc. didesnė nei 2003 metais (žr. 13 pav.). Tokių ryškų matematikos rezultatų gerėjimą reikėtų vertinti kritiškai, nes „tarptautinėse ir nacionalinėse apklausose ir ataskaitose teigiama, kad matematikos mokymosi motyvacija mažėja“ (Pečiuliauskienė, Damauskienė, 2013, p. 110). Mažėjančią motyvaciją sunku sieti su gerėjančiais brandos egzaminų rezultatais, todėl kyla abejonių dėl matematikos brandos

egzamino užduočių kaitos ir vertinimo kaitos. Objektivesni duomenys apie mokinių matematinį raštingumą pateikiami tarptautinio penkiolikmečių tyrimo PISA (toliau – PISA tyrimas) ataskaitose.

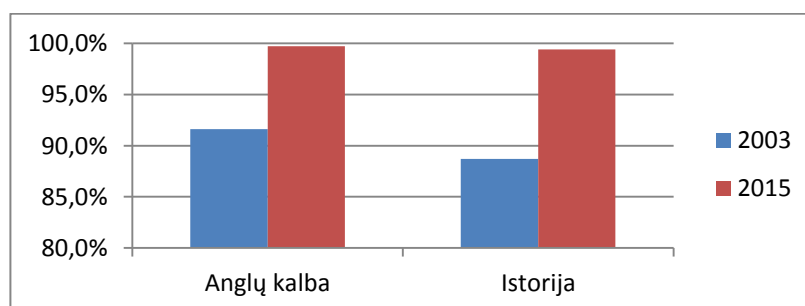

14 pav. Matematinio raštingumo rezultatų, remiantis PISA duomenimis, kaita Lietuvoje

Šaltinis: sudaryta tyrimo autorės pagal 2006, 2009 ir 2012 metų PISA tyrimų ataskaitas (Dudaitė, 2007; Dudaitė, 2010; Nacionalinis egzaminų centras, 2013)

Matematinio raštingumo rezultatai 2006 – 2009 metais sumažėjo ženkliai – net 9 taškais, o 2009 – 2012 metais šiek tiek gerėjo – 2 taškais (žr. 14 pav.). Matematinis raštingumas suprantamas kaip „individo gebėjimas taikyti matematinės žinias ir interpretuoti gautus rezultatus įvairiuose kontekstuose“ (Dudaitė, 2010, p. 16). Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad visu laikotarpiu Lietuvos penkiolikmečių matematinio raštingumo pasiekimai gerokai atsilieka nuo EBPO šalių vidurkio, nors šis vidurkis taip pat tolygiai mažėja (žr. 14 pav.). Taigi, šio tyrimo rezultatai kelia dar didesnes abejones dėl matematikos valstybinio brandos egzamino rezultatų atitikimo realius mokinių matematinis gebėjimus.

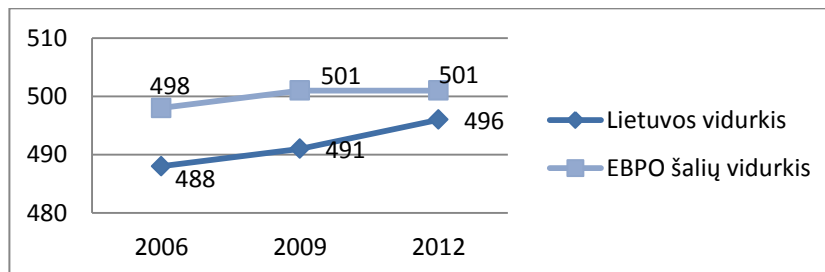
Dalis abiturientų, išlaikiusių anglų kalbos ir istorijos brandos egzaminus 2003 – 2015 metais taip pat didėjo: anglų kalbos – 8,1 proc., istorijos – 10,7 proc. (žr. 15 pav.). Svarbu pastebėti, kad anglų kalbos ir istorijos valstybinius brandos egzaminus išlaikiusiųjų dalis yra arti 100 proc. Tai leidžia daryti prielaidą, kad arba šiuos egzaminus mokiniai renkasi tikslingiau, nei ankstesniais metais, arba egzaminų užduotys buvo lengvinamos, kad taptų įveikiamos ir prasčiau besimokantiesiems, arba šių dalykų mokymo kokybė ženkliai pagerėjo.

15 pav. Anglų kalbos ir istorijos valstybinius brandos egzaminus išlaikiusiųjų dalis (proc.), lyginant su egzaminus laikiusiųjų skaičiumi

Šaltinis: sudaryta tyrimo autorės pagal nacionalinio egzaminų centro duomenis (Nacionalinis egzaminų centras. Brandos egzaminai, 2015)

Grįžtant prie PISA tyrimo, reikia paminėti, kad šiuo tyrimu analizuojami ne tik penkiolikmečių matematinio raštingumo įgūdžiai, bet ir gamtamokslinis raštingumas bei skaitymo gimtąja kalba įgūdžiai. Remiantis 2006, 2009 ir 2012 metais atliktų PISA tyrimų duomenimis, Lietuvos mokinių gamtamokslinio raštingumo pasiekimai atsilieka nuo EBPO šalių vidurkio (žr. 16 pav.).

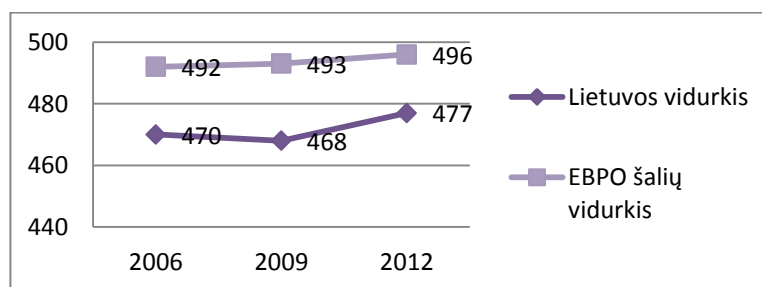

16 pav. Gamtamokslinio raštingumo rezultatų, remiantis PISA duomenimis, kaita Lietuvoje

Šaltinis: sudaryta tyrimo autorės pagal 2006, 2009 ir 2012 metų PISA tyrimų ataskaitas (Dudaitė, 2007; Dudaitė, 2010; Nacionalinis egzaminų centras, 2013)

„Terminas *gamtamokslis raštingumas* reiškia gamtos mokslų (dalykines) žinias ir žinias apie gamtos mokslus (gamtos tyrimai)“ (Dudaitė, 2007. p.15). Gamtos mokslų žinios apima fizikos, chemijos, biologijos, fizinės geografijos, astronomijos žinias ir gamtamoksliais tyrimais pagrįstų technologijų teikiamas žinias apie gamtos pasaulį, taip pat gamtamokslinių metodų ir tikslų žinojimą (Dudaitė, 2007). Tyrimo rezultatai parodė, kad Lietuvos penkiolikmečių gamtamokslinis raštingumas 2006 – 2012 metų laikotarpiu gerėjo ir ženkliai priartėjo prie EBPO šalių vidurkio. Tikėtina, kad rezultatų gerėjimas susijęs su mokyklų techninės bazės atnaujinimu, naujų priemonių, kurias mokyklos gali įsigyti panaudodamos mokinio krepšelio lėšas ar projektuose, kuriuose dalyvauja, laimėtas lėšas.

PISA tyrimu yra siekiama iširti ir penkiolikmečių skaitymo gebėjimus. Skaitymo įgūdžiai – tai „individo gebėjimas suprasti, apmąstyti rašytinius tekstus ir jais naudotis, siekiant įgyvendinti savo tikslus, plėsti žinias ir galimybes bei veiksmingai dalyvauti visuomenės gyvenime“ (*Tarptautinis penkiolikmečių tyrimas Programme For International Student Assessment PISA 2012. Ataskaita*, 2013).

17 pav. Skaitymo gebėjimų kaita Lietuvoje (remiantis PISA duomenimis)

Šaltinis: sudaryta tyrimo autorės pagal 2006, 2009 ir 2012 metų PISA tyrimų ataskaitas (Dudaitė, 2007; Dudaitė, 2010; Nacionalinis egzaminų centras, 2013)

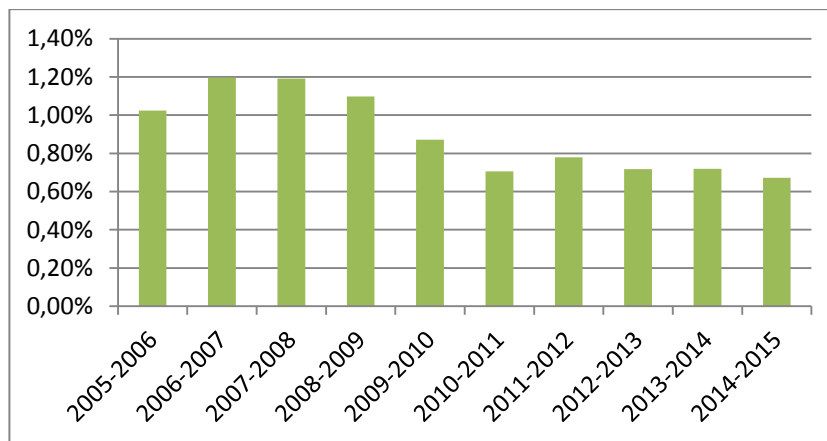

Tyrimo rezultatai parodė, kad 2009 metais, lyginant su 2006 metais, mokinių skaitymo įgūdžiai šiek tiek suprastėjo (2 taškais), o 2009 – 2012 metais ženkliai pagerėjo (žr. 17 pav.). Tačiau Lietuva pagal šį rodiklį vis dar stipriai atsilieka nuo EBPO šalių vidurkio.

Apibendrinant PISA tyrimų rezultatus, galima teigti, kad anksčiau kritęs matematinio raštingumo pasiekimų lygis stabilizavosi, reikšmingai pagerėjo mokinių skaitymo gebėjimai, šiek tiek – gamtamokslinio raštingumo pasiekimai, bet ši pažanga netenkina švietimo bendruomenės ir visuomenės lūkesčių (Jevsejevienė ir Paurienė, 2014). Taigi, reikėtų pabrėžti, kad net ir didėjant bendrojo lavinimo mokyklų finansavimui, mokinių pasiekimai nėra tokie aukšti, kokių norėtusi. Todėl lėšų paskirstymo ir panaudojimo efektyvumas abejotinas.

Rodiklis, kurio kaita taip pat teikia informaciją apie švietimo kokybę – mokinių, paliktų kartoti kursą dalis, lyginant su visais šalies mokiniais. Galima daryti prielaidą, kad jei didelei daliai mokinių nepavyksta pasiekti bent minimalaus žinių ir gebėjimų lygio pagal bendrojo ugdymo programas, švietimas funkcionuoja nekokybiškai, ir atvirkščiai.

Iš 18 pav. pateikto grafiko matyti, kad didžiausia mokinių, paliktų kartoti kursą, procentinė dalis buvo 2006 – 2008 metais (žr. 18 pav.). Vėliau šis rodiklis mažėjo ir pastaraisiais metais nusistovėjo apie 0,7 proc. bendro mokinių skaičiaus Lietuvos bendro ugdymo mokyklose (žr. 17 pav.). Toks rodiklio gerėjimas rodo arba gerėjančią švietimo kokybę, arba kartelės, kurią reikia įveikti, kad mokinys būtų perkeltas į aukštesnę klasę, nuleidimą.

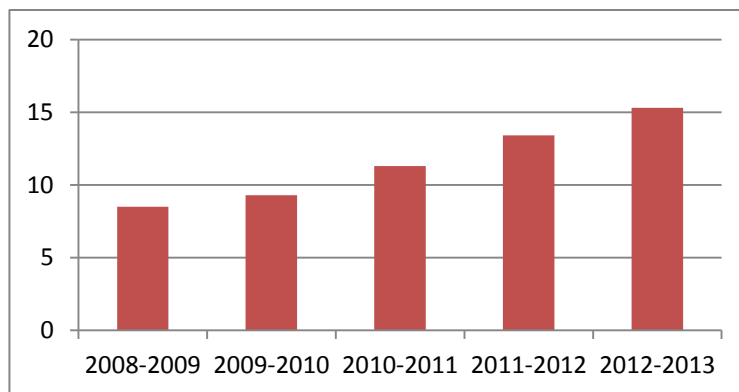

18 pav. Bendrojo ugdymo mokyklų mokinių, paliktų kartoti programos kursą, dalis (proc.)

Šaltinis: sudaryta tyrimo autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis (Lietuvos statistikos departamentas. Bendrasis mokyklinis ugdymas, 2015)

Svarbu pabrėžti, kad Nuosekliojo mokymosi pagal bendrojo ugdymo programas tvarkos apraše nustatyta tėvų galimybė pageidauti kelti mokinį į aukštesnę klasę net ir nesant minimaliems pasiekimams (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministras, 2012). Taigi, tikėtina, kad rodiklio gerėjimas yra susijęs su tuo, kad tėvai pasinaudoja teise nesutikti palikti mokinį kartoti kursą.

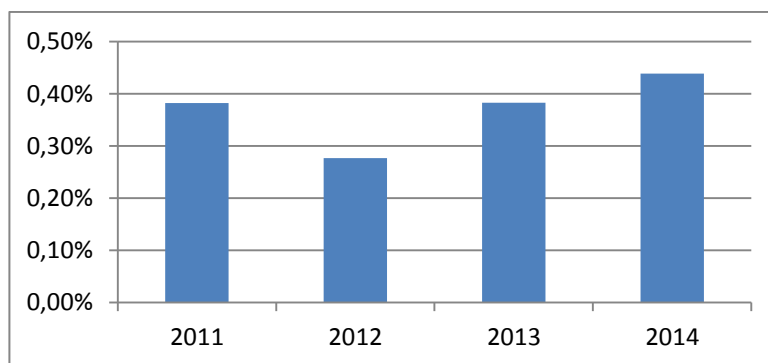
Švietimo kokybė neabejotinai priklauso nuo ugdymo procese naudojamų priemonių. „Siekiant švietimo kokybės svarbi yra naujųjų informacinių komunikacinių technologijų (IKT) plėtra“ (Damskis ir kt., 2012). „Informacinės komunikacinės technologijos (IKT) – tai informacijos kaupimo, laikymo, apdorojimo, pateikimo ir perdavimo būdų ir priemonių visuma“ (Burneikaitė ir kt., 2005, p. 7). Burneikaitė ir kt. (2005) teigia, kad IKT įgalina itin veiksmingai gauti, apdoroti, saugoti, pateikti ir perduoti informaciją, todėl jos sparčiai skverbiasi į bendrojo lavinimo mokyklas, ką rodo ir 19 pav. ir 20 pav. pateikti duomenys.

19 pav. Šimtui mokinių tenkančių kompiuterių, naudojamų mokyti (s), skaičiaus kaita

Šaltinis: sudaryta tyrimo autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis (Lietuvos statistikos departamentas. Bendrieji švietimo rodikliai, 2015)

Mokyklų aprūpinimo kompiuteriais kaita vaizduojama 19 pav. Iš grafiko matyti, kad mokyklų kompiuterizacija vyksta sėkmingai – nuo 2008 iki 2013 metų kompiuterių, tenkančių šimtui moksleivių, skaičius beveik padvigubėjo (žr. 19 pav.). 2012 – 2014 metais vis didesnė mokinio krepšelio lėšų dalis buvo skiriama IKT diegti ir naudoti (žr. 20 pav.). Taigi galima teigti, kad Lietuvos mokiniams yra sudarytos sąlygos ugdyti savo skaitmeninio raštingumo kompetenciją, kuri šiuolaikiniame pasaulyje yra viena iš svarbiausių.

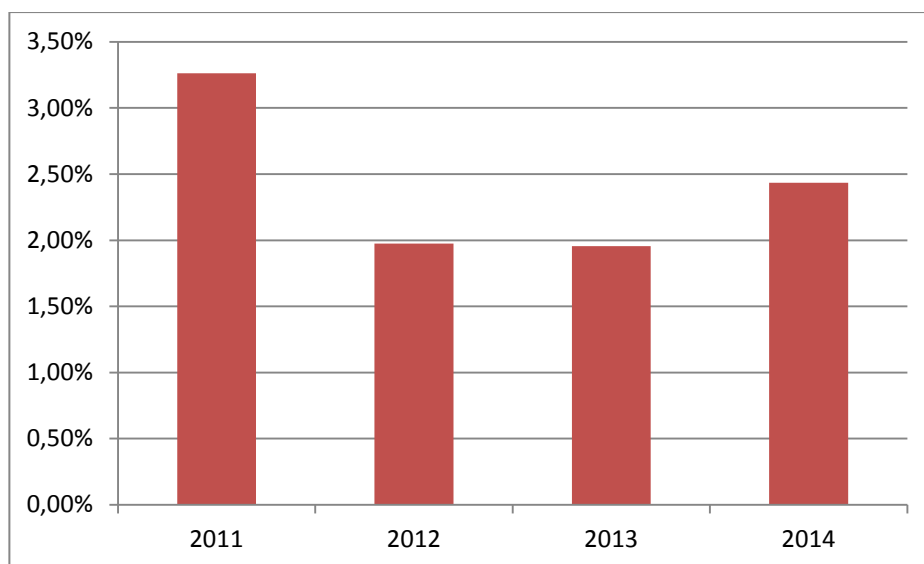
20 pav. Mokinio krepšelio lėšų dalis (proc.), skirta IKT diegti ir naudoti 2011 – 2014 metais

Šaltinis: sudaryta tyrimo autorės pagal Lietuvos Švietimo ir mokslo ministerijos duomenis (Švietimo ir mokslo ministerija. Švietimo finansavimas ir aprūpinimas, 2014)

Kad būtų įvertinta IKT plėtra, 2011 metais buvo skaičiuojama, kaip mokyklos yra aprūpintos interaktyviosiomis lentomis. Remiantis švietimo valdymo informacinės sistemos duomenimis, 2011 metais šalyje 52 proc. mokyklų buvo aprūpinta interaktyviosiomis lentomis. Visose savivaldybėse yra mokyklų, turinčių interaktyviųjų lentų (Damskis ir kt., 2012).

Vertinant švietimo kokybę, svarbus rodiklis yra mokinio krepšelio dalis, skirta vadovėliams įsigyti. „Bendrojo ugdymo dalykų vadovėlis tebėra svarbi ir dažniausiai naudojama pamokoje mokymo priemonė“, teigia Bigelienė (Bigelienė, 2012, p. 1). Todėl vadovėliai turi būti nuolat atnaujinami, kad jų turinys atitiktų besikeičiančias ugdymo programas, kintančią šalies ekonominę padėtį ir pan.

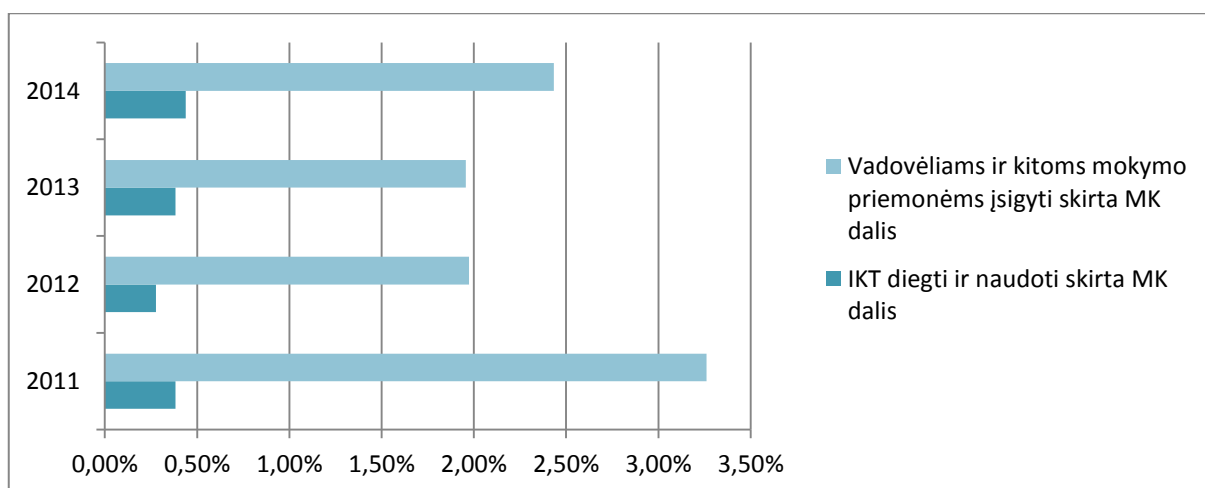
2011 – 2014 metų laikotarpių mokinio krepšelio dalis, už kurią buvo įsigyta vadovėlių ir kitų mokymo priemonių, kito netolygiai: 2011 metais ši dalis siekė 3,26 proc., 2012 metais – jau tik 1,97 proc., 2013 metais rodiklis išliko panašus, o 2014 metais padidėjo iki 2,43 proc. (žr. 21 pav.).

21 pav. Mokinio krepšelio lėšų dalis (proc.), skirta vadovėliams ir kitoms mokymo priemonėms įsigyti 2011 – 2014 metais

Šaltinis: sudaryta tyrimo autorės pagal Lietuvos Švietimo ir mokslo ministerijos duomenis (Švietimo ir mokslo ministerija. Švietimo finansavimas ir aprūpinimas, 2014)

Galima daryti prielaidą, kad vadovėliai ir kitos mokymo priemonės, įsigytos 2011 metais, buvo naudojamos ateinančius dvejus metus ir jų atnaujinti nebereikėjo. Tačiau reikėtų atkreipti dėmesį, kad 2015 metais, įvedus eurą Lietuvoje, turėjo būti keičiami ne tik matematikos, bet ir ekonomikos ir verslumo vadovėliai ir kitos mokymo priemonės (užduočių sąsiuviniai, ir pan.). Kokia dalis mokinio krepšelio lėšų buvo skirta vadovėliams pakeisti, duomenų dar nėra.

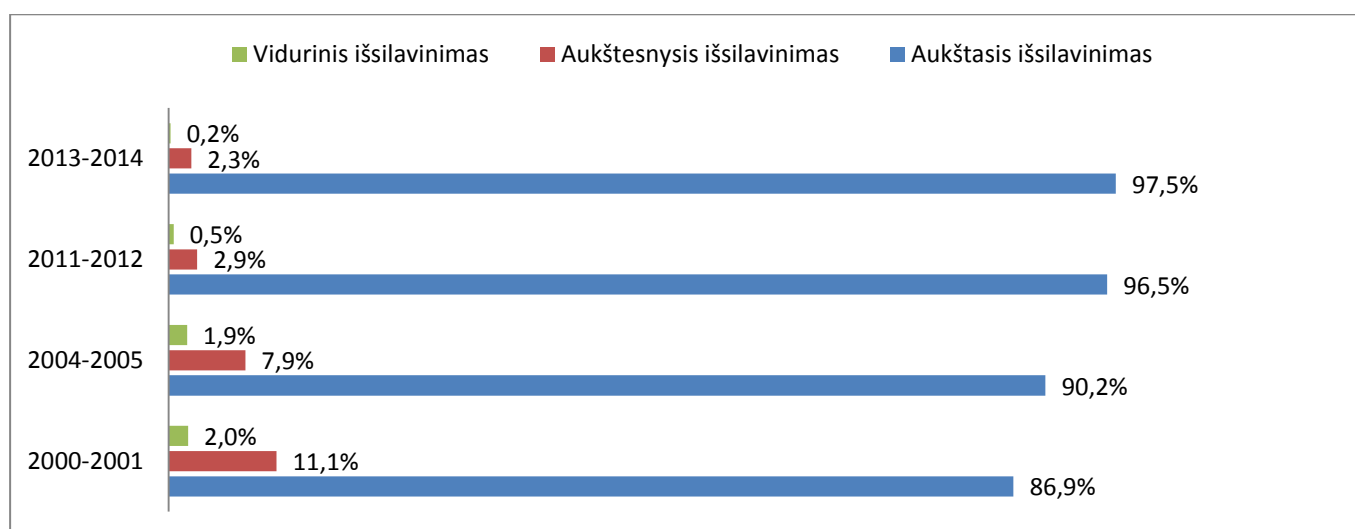

22 pav. Mokinio krepšelio lėšų dalies (proc.), skirtos vadovėliams ir kitoms mokymo priemonėms įsigyti ir dalies (proc.), skirtos IKT diegti ir naudoti 2011 – 2014 metais, palyginimas

Šaltinis: sudaryta tyrimo autorės pagal Lietuvos Švietimo ir mokslo ministerijos duomenis (Švietimo ir mokslo ministerija. Švietimo finansavimas ir aprūpinimas, 2014)

Svarbu pastebėti tai, kad mokinio krepšelio dalis, skiriama IKT diegti ir naudoti, lyginant su dalimi, skiriama vadovėliams įsigyti, visais metais 2011 – 2014 metų laikotarpiu buvo žymiai mažesnė (žr. 22 pav.) Tai leidžia daryti prielaidą, kad mokyklose vis dėlto labiau linkstama prie tradicinių mokymo priemonių, o ne modernių. Reikėtų pabrėžti ir tai, kad modernių technologijų skverbimasis į ugdymo procesą skatina vadovėlių kūrėjus modernizuoti vadovėlius, t.y. kurti ne vien popierinius, bet ir skaitmeninius vadovėlius, ir pan.

Neabejotinai didžiulę įtaką ugdymo kokybei daro pedagogai ir mokyklų vadovai. Todėl svarbu yra išanalizuoti pedagogų išsilavinimo ir kvalifikacijos Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose kaitą.

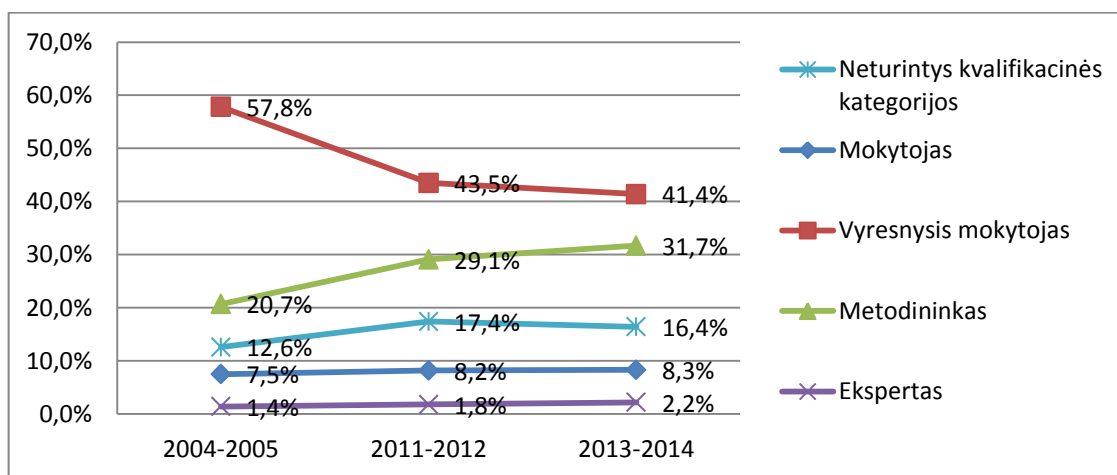
23 pav. Mokytojų ir mokyklų vadovų pasiskirstymo pagal išsilavinimą (proc.) kaita

Šaltinis: sudaryta tyrimo autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis (Lietuvos statistikos departamentas. Bendrasis mokyklinis ugdymas, 2015)

Iki mokinio krepšelio įvedimo mokytojų ir mokyklų vadovų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, dalis buvo 86,9 proc., aukštesnįjį išsilavinimą – 11,1 proc., o vidurinį išsilavinimą – 2 proc. (žr. 23 pav.). Įvedus mokinio krepšelio metodiką, mokytojų ir mokyklų vadovų išsilavinimo lygis didėjo: 2013 – 2014 mokslo metais Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose jau 97,5 proc. pedagogų buvo įgiję aukštąjį išsilavinimą (10,6 proc. daugiau nei 2000 – 2001 metais), ir vos 0,2 proc. buvo įgijusių vidurinį išsilavinimą (1,8 proc. mažiau nei 2000 – 2001 metais (žr. 23 pav.). Taigi, akivaizdu, kad įvedus mokinio krepšelį, pedagogų išsilavinimui buvo skiriamas didžiulis dėmesys, siekis mokyklose turėti išsilavinusius darbuotojus įgyvendinamas sėkmingai.

Svarbi ugdymo kokybei ir pedagogų kvalifikacija. „Lietuvoje mokytojų kvalifikacija vertinama pagal kvalifikacines kategorijas: mokytojo, vyresniojo mokytojo, mokytojo metodininko ir mokytojo eksperto (didėjančia tvarka)“ (Puodžiukas ir kt., 2006, p. 47).

Tiek 2004 – 2005, tiek ir 2013 – 2014 metais daugiausia mokyklose dirbo mokytojų, turinčių vyresniojo mokytojo kategoriją, mažiausiai – eksperto kategoriją įgijusių specialistų (žr. 24 pav.). Svarbu pastebėti tai, kad mokytojai intensyviai kelia kvalifikaciją – ekspertų dalis 2004 – 2014 metų laikotarpiu mokyklose padidėjo 0,8 proc., metodininkų dalis – 11 proc., vyresniųjų mokytojų dalis sumažėjo, o mokytojų išliko beveik nepakitusi (žr. 24 pav.). Mokytojų aktyvumą keliant kvalifikaciją galima susieti su darbo užmokesčio didėjimu priklausomai nuo kvalifikacinės kategorijos ir mokytojų skaičiaus mokyklose mažėjimu. Pedagogas, turintis aukštesnę kategoriją, gali tikėtis didesnio pamokų krūvio ir atitinkamai didesnio uždarbio.

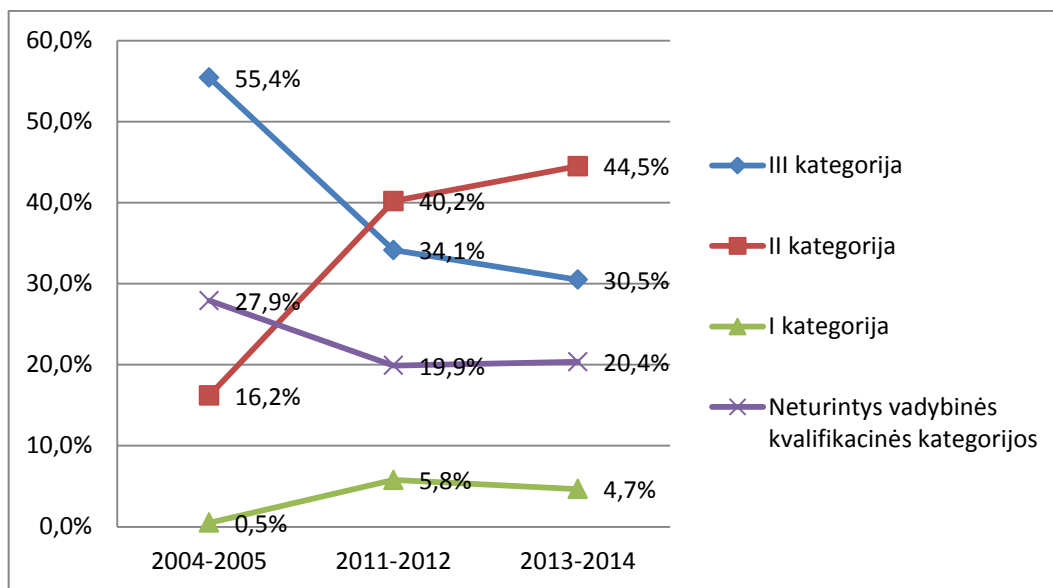

24 pav. Mokytojų pasiskirstymo pagal kvalifikacinę kategoriją (proc.) kaita

Šaltinis: sudaryta tyrimo autorės pagal ITC Švietimo valdymo informacinės sistemos duomenis (ITC Švietimo valdymo informacinės sistema. Bendrasis ugdymas, 2015)

Mokyklų vadovų kvalifikacijos kaita taip pat yra svarbus rodiklis, teikiantis informaciją apie mokyklų valdymo kokybę. „Lietuvoje mokyklų vadovų (direktorių ir pavaduotojų ugdymui)

kvalifikacija vertinama pagal įgytą vadybinę kvalifikacinę kategoriją (I kategorija – pati aukščiausia)“ (Puodžiukas ir kt., 2006, p. 47).

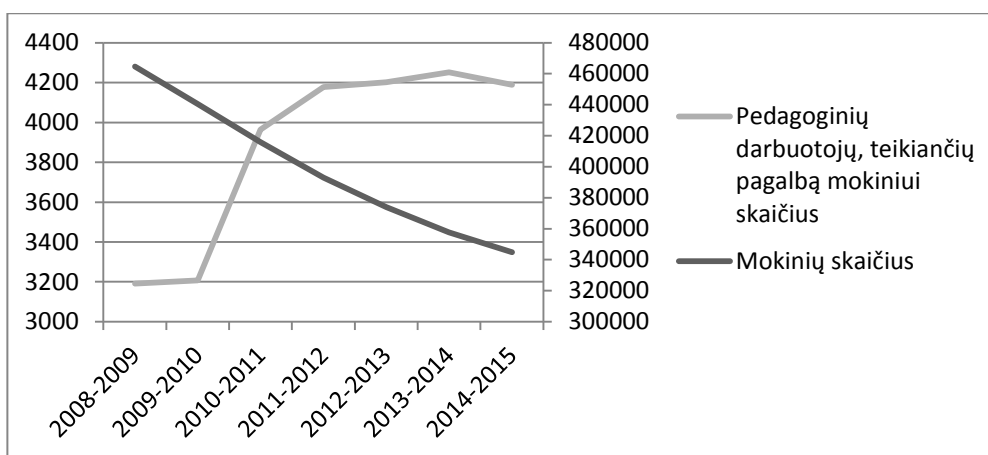
25 pav. Mokyklų vadovų pasiskirstymo pagal kvalifikacinę kategoriją (proc.) kaita

Šaltinis: sudaryta tyrimo autorės pagal ITC Švietimo valdymo informacinės sistemos duomenis (ITC Švietimo valdymo informacinės sistema. Bendrasis ugdymas, 2015)

Aukščiausios kategorijos vadovų dalis Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose išlieka mažiausia, nors 2014 metais, lyginant su 2004 metais, ši dalis padidėjo net 4,2 proc. (žr. 25 pav.). Mokyklų vadovai kėlė kvalifikaciją – II vadybinę kvalifikacinę kategoriją turinčiųjų dalis didėjo nuo 16,2 proc. (2004 metais) iki 44,5 proc. (2014 metais), o III vadybinę kvalifikacinę kategoriją turinčiųjų dalis mažėjo nuo 55,4 proc. (2004 metais) iki 30,5 proc. (2014 metais) (žr. 25 pav.). Svarbu pažymėti, kad neturinčių vadybinės kvalifikacinės kategorijos mokyklų vadovų dalis išlieka didelė – apie 20 proc.

Taigi, apibendrinant mokytojų ir mokyklų vadovų išsilavinimo ir kvalifikacijos dinamikos analizę, galima teigti, kad tiek vieni, tiek kiti intensyviai kelia kvalifikaciją, ugdo savo profesinius gebėjimus, kas turėtų atsiliiepti ir švietimo kokybei. Tačiau mokytojų ir mokyklų vadovų kvalifikacinė kategorija ar įgūdžiai – ne vienintelis dėmuo, nuo kurio priklauso švietimo kokybė.

Vertinant švietimo kokybės pokyčius, svarbu aptarti ir bendrojo ugdymo mokyklose dirbančių pedagoginių darbuotojų, teikiančių pagalbą mokiniui, skaičiaus dinamiką. Pedagoginių darbuotojai – tai pedagoginis personalas, teikiantis pedagoginę pagalbą. Tai yra logopedai, specialieji pedagogai, surdopedagogai (teikia specialiąją pedagoginę pagalbą kurtiems ir neprigirdintiems mokiniams, kochlearinių implantų naudotojams, veda individualias tarties, kalbos mokymo ir klausos lavinimo pratybas), tiflopedagogai (užsiima su sutrikusios regos mokinių, ugdo regą), psichologai, socialiniai pedagogai ir kt.

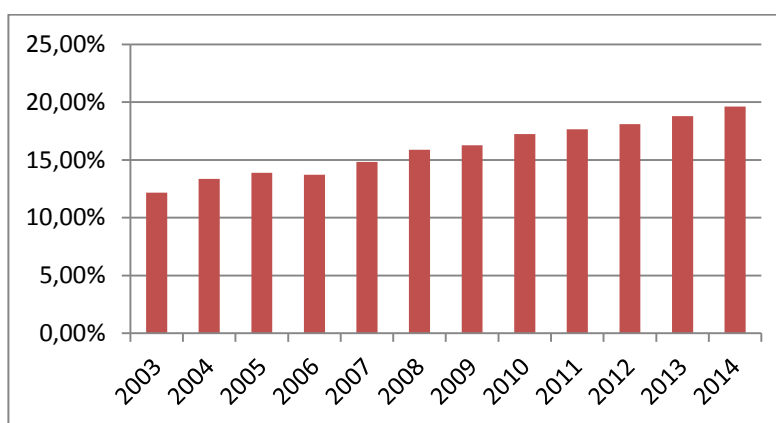

26 pav. Mokinių skaičiaus ir pedagoginių darbuotojų, teikiančių pagalbą mokiniui kitimas

Šaltinis: sudaryta tyrimo autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis (Lietuvos statistikos departamentas. Bendrasis mokyklinis ugdymas, 2015)

Pedagoginių darbuotojų, teikiančių pagalbą mokiniui skaičius 2008 – 2015 metais didėjo (31,2 proc.), kai tuo pačiu laikotarpiu mokinių skaičius mažėjo (25,8 proc.) (žr. 26 pav.). Šiuo metu daugiau nei trečdalyje Lietuvos mokyklų dirba psichologai ir beveik 80 proc. Lietuvos mokyklų turi socialinius pedagogus (remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis). Remiantis šiais duomenimis, galima teigti, kad dėmesys mokinių poreikiams, jų psichologinei būklei, visapusiškam ugdymui didėjo.

Labai svarbu vertinant švietimo kokybę apžvelgti ir švietimo poveikio pasekmes visuomenei. Vienas iš rodiklių, pagal kurį galima daryti prielaidas apie ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose kokybę, yra šalies gyventojų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą, dalies kaita.

27 pav. Šalies gyventojų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą, dalies (proc.) kaita

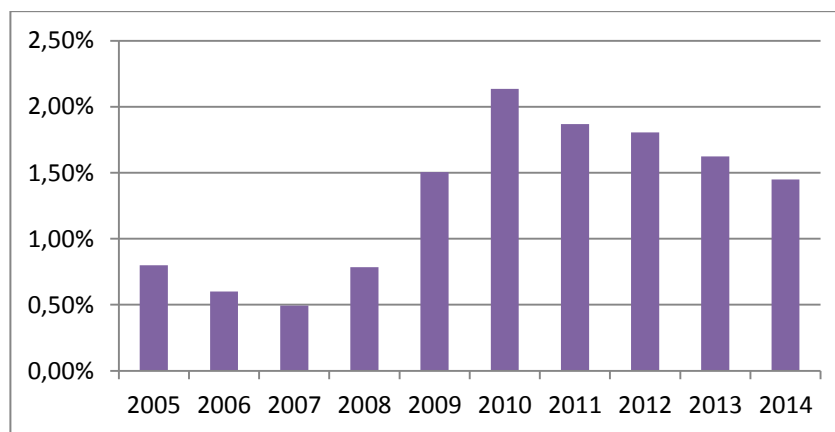
Šaltinis: sudaryta tyrimo autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis (Lietuvos statistikos departamentas. Gyventojų išsilavinimas, 2015)

2003 – 2014 metais dalis gyventojų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą, didėjo (nuo 12,17 proc. iki 19,62 proc.) (žr. 27 pav.). Tai leistų daryti prielaidą apie gerėjančią ugdymo kokybę bendrojo lavinimo mokyklose, nes vertinant studentų rengimą, nereikėtų atmesti bendrojo lavinimo mokyklų indėlio. Nuo

to, kaip mokinys kokybiškai ugdomas mokykloje, dažnai priklauso ir jo tolimesnė sėkmė aukštojoje mokykloje ir darbo rinkoje. Tačiau nereikėtų pamiršti ir to, kad aukštosios mokyklos taip pat finansuojamos studentų krepšeliu, o dalis studentų patys sumoka už mokslą, taigi aukštosios mokyklos yra suinteresuotos turėti kuo daugiau studentų. Kad būtų galima vertinti ugdymo kokybę iš esmės, vis dėlto tikslingiau yra aptarti, kaip sekasi aukštąjį išsilavinimą turintiems asmenims įsiliesti į darbo rinką.

Taigi, vertinant ugdymo kokybę svarbu aptarti ir asmenų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą, įsidarbinimo galimybių kaitą. Tuo tikslu atlikta bedarbių, turinčių aukštąjį išsilavinimą, dalies dinamikos analizė. Jei darbo rinkoje didelę dalį sudaro aukštąjį išsilavinimą turintys asmenys, tikėtina, kad ne tik aukštojo mokslo kokybė nėra tinkama, bet ir ugdymas bendrojo lavinimo mokyklose nėra pakankamai kokybiškas.

Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis, bedarbių, turinčių aukštąjį išsilavinimą, dalis, lyginant su visa darbo jėga, 2005 – 2007 metais mažėjo, 2007 – 2010 metais stipriai išaugo (net 1,64 proc.), o 2010 – 2014 metų laikotarpiu tolygiai mažėjo ir 2014 metais sudarė 1,45 proc. (žr. 28 pav.). Aukštąjį išsilavinimą turinčių bedarbių dalies mažėjimas informuoja apie gerėjančią situaciją darbo rinkoje ir, tikėtina, gerėjančią ugdymo kokybę, nors reikėtų pabrėžti, kad rodiklio mažėjimo tempas per lėtas: studentų, baigiančių aukštąsias mokyklas, kasmet didėjo po apytiksliai 0,7 proc., kai tuo tarpu bedarbių su aukštuoju išsilavinimu dalis mažėjo tik po apytiksliai 0,2 proc. kasmet.

28 pav. Bedarbių, turinčių aukštąjį išsilavinimą, dalies (proc.) kaita

Šaltinis: sudaryta tyrimo autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis (Lietuvos statistikos departamentas. Gyventojų užimtumas ir nedarbas, 2015)

Taigi, švietimo kokybės kaitą matuojantys rodikliai kito įvairiai. Vieni rodikliai informuoja apie gerėjančią švietimo kokybę, kiti – atvirkščiai. Svarbu pabrėžti, kad švietimo kokybės kaitai įtaką daro ne tik bendrojo lavinimo mokyklose įdiegtas finansavimo modelis „pinigai seka paskui mokinį“, bet ir daugybė kitų faktorių (demografinė padėtis, ekonominė šalies situacija, politinių jėgų priimami sprendimai ir kt.). Analizuotų rodiklių kaitą būtina aptarti išsamiau.

3.3. ŠVIETIMO KOKYBĖS RODIKLIŲ VERTINIMAS

Anksčiau tyrime išskirtų ir tyrinėtų rodiklių kaita pateikta 6 lentelėje. Žalia spalva pažymėti rodikliai, kurie lentelėje pateiktu laikotarpiu gerėjo, raudona – tie, kurie blogėjo, o mėlyna – tie rodikliai, kurių pokytis gali būti vertinamas ne vienareikšmiškai. Pavyzdžiui, tai, kad mokytojo kvalifikacinę kategoriją turinčių mokytojų dalis 2004 – 2014 metų laikotarpiu didėjo, gali būti vertinama ir teigiamai (jei mokytojai, neturėję kvalifikacinės kategorijos, ją įgijo), ir neigiamai (mokytojo kvalifikacinė kategorija yra žemiausia, todėl švietimo kokybės kontekste tokią kategoriją turinčių mokytojų dalis turėtų būti kuo mažesnė).

6 lentelė. Rodiklių, kuriais matuojama švietimo kokybė, pokyčiai

Švietimo kokybę matuojantis rodiklis	Metai	Rodiklis	Pokytis
Mokinio krepšelio lėšos	2003	1240376,5 tūkst. Lt	+697420,5 tūkst. Lt
	2014	1937797 tūkst.Lt	+56,2 proc.
Bendrojo lavinimo mokytojų mėnesinio darbo užmokestis (neto)	2005	1027,2 Lt	+1012,1
	2013	2039,3 Lt	+49,6 proc.
Matematikos valstybinį brandos egzaminą išlaikiusiųjų dalis (proc.), lyginant su egzaminą laikiusiųjų skaičiumi	2003	83,4 proc.	+7,5 proc.
	2015	90,9 proc.	
Lietuvių kalbos valstybinį brandos egzaminą išlaikiusiųjų dalis (proc.), lyginant su egzaminą laikiusiųjų skaičiumi	2003	88,8 proc.	+1,2 proc.
	2015	90,0 proc.	
Anglų kalbos valstybinį brandos egzaminą išlaikiusiųjų dalis (proc.), lyginant su egzaminą laikiusiųjų skaičiumi	2003	91,6 proc.	+8,1 proc.
	2015	99,7 proc.	
Istorijos valstybinį brandos egzaminą išlaikiusiųjų dalis (proc.), lyginant su egzaminą laikiusiųjų skaičiumi	2003	88,7 proc.	+10,7 proc.
	2015	99,4 proc.	
Lietuvos penkiolikmečių surinktų taškų vidurkis, atliekant gamtamokslinio raštingumo patikrinimo užduotis PISA tyrime	2006	488 tšk.	+8 tšk.
	2012	496 tšk.	
Lietuvos penkiolikmečių surinktų taškų vidurkis, atliekant matematinio raštingumo patikrinimo užduotis PISA tyrime	2006	486 tšk.	-7 tšk.
	2012	479 tšk.	
Lietuvos penkiolikmečių surinktų taškų vidurkis, atliekant skaitymo gebėjimų patikrinimo užduotis PISA tyrime	2006	470 tšk.	+7 tšk.
	2012	477 tšk.	
Bendrojo ugdymo mokyklų mokinių, paliktų kartoti programos kursą, dalis (proc.)	2005	1,02 proc.	-0,35 proc.
	2015	0,67 proc.	

Šimtui mokinių tenkančių kompiuterių, naudojamų mokyti(s), skaičius	2008	8,5 vnt.	+6,8 vnt.
	2013	15,3 vnt.	+80 proc.
Mokinio krepšelio lėšų dalis (proc.), skirta IKT diegti ir naudoti	2011	0,38 proc.	+0,06 proc.
	2014	0,44 proc.	
Mokinio krepšelio lėšų dalis (proc.), skirta vadovėliams ir kitoms mokymo priemonėms įsigyti	2011	3,26 proc.	-0,83 proc.
	2014	2,43 proc.	
Vidurinį išsilavinimą turinčių mokytojų ir mokyklų vadovų dalis (proc.)	2004	1,9 proc.	-1,7 proc.
	2014	0,2 proc.	
Aukštesnįjį išsilavinimą turinčių mokytojų ir mokyklų vadovų dalis (proc.)	2004	7,9 proc.	-5,6 proc.
	2014	2,3 proc.	
Aukštąjį išsilavinimą turinčių mokytojų ir mokyklų vadovų dalis (proc.)	2004	90,2 proc.	+7,3 proc.
	2014	97,5 proc.	
Neturinčių kvalifikacinės kategorijos mokytojų dalis (proc.)	2004	12,6 proc.	+3,8 proc.
	2014	16,4 proc.	
Mokytojo kvalifikacinę kategoriją turinčių mokytojų dalis (proc.)	2004	7,5 proc.	+0,8proc.
	2014	8,3 proc.	
Vyresniojo mokytojo kvalifikacinę kategoriją turinčių mokytojų dalis (proc.)	2004	57,8 proc.	-16,4 proc.
	2014	41,4 proc.	
Metodininko kvalifikacinę kategoriją turinčių mokytojų dalis (proc.)	2004	20,7 proc.	+11,0 proc.
	2014	31,7 proc.	
Eksperto kvalifikacinę kategoriją turinčių mokytojų dalis (proc.)	2004	1,4 proc.	+0,8 proc.
	2014	2,2 proc.	
Neturinčių vadybinės kvalifikacinės kategorijos mokyklų vadovų dalis (proc.)	2004	27,9 proc.	-7,5 proc.
	2014	20,4 proc.	
III vadybinę kvalifikacinę kategoriją turinčių mokyklų vadovų dalis (proc.)	2004	55,4 proc.	-24,9 proc.
	2014	30,5 proc.	
II vadybinę kvalifikacinę kategoriją turinčių mokyklų vadovų dalis (proc.)	2004	16,2 proc.	+28,3 proc.
	2014	44,5 proc.	
I vadybinę kvalifikacinę kategoriją turinčių mokyklų vadovų dalis (proc.)	2004	0,5 proc.	+4,2 proc.
	2014	4,7 proc.	
Pedagoginių darbuotojų, teikiančių pagalbą mokiniui, skaičius	2008	3191 darb.	+997 darb.
	2015	4188 darb.	+31,24 proc.
Šalies gyventojų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą, dalis (proc.)	2003	12,17 proc.	+7,45 proc.
	2014	19,62 proc.	
Bedarbių, turinčių aukštąjį išsilavinimą, dalis (proc.)	2005	0,80 proc.	+0,65 proc.
	2014	1,45 proc.	

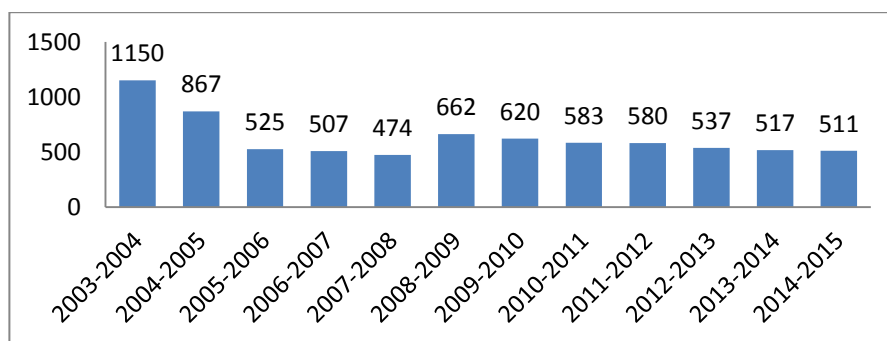
Matyti, kad didesnė dalis (21 iš 28) rodiklių pagerėjo, 4 rodikliai (iš 28) blogėjo, o 3 rodiklių kaita negali būti įvertinta vienareikšmiškai. Bendrojo lavinimo mokyklų Lietuvoje finansavimo rodikliai gerėjo, mokytojų darbo užmokestis išaugo beveik dvigubai (žr. 6 lentelę). Visi mokinių mokymosi pasiekimus iliustruojantys rodikliai, išskyrus vieną (Lietuvos penkiolikmečių surinktų taškų vidurkis, atliekant matematinio raštingumo patikrinimo užduotis PISA tyrime), gerėjo (žr. 6 lentelę).

Vertinant su indėliu į švietimą susijusius rodiklius, matyti, kad tik vienas iš šių rodiklių (Mokinio krepšelio lėšų dalis (proc.), skirta vadovėliams ir kitoms mokymo priemonėms įsigyti) mažėjo (žr. 6 lentelę). Mokytojų ir mokyklų vadovų kvalifikacijos kaitą galima vertinti teigiamai, nes tiek auštąjį išsilavinimą turinčių mokytojų dalis, tiek aukštesnės kategorijos mokytojų ir mokyklų vadovų dalis Lietuvos mokyklose išaugo (žr. 6 lentelę). Asmenų, pabaigusių bendrojo lavinimo mokyklas, tolimesnę sėkmę aukštosiose mokyklose pagrindžia didėjanti šalies gyventojų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą, dalis Lietuvoje. Tačiau baugina paskutinio rodiklio – bedarbių, turinčių aukštąjį išsilavinimą dalies – didėjimas. Nereikėtų pamiršti, kad tam tikrų rodiklių objektyvumo lygį reikėtų vertinti kritiškai.

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad švietimo kokybė, įvedus mokinio krepšelį, gerėjo. Tačiau tam, kad būtų galima formuluoti išvadą apie mokinio krepšelio modelio efektyvumą, būtina įvertinti ir kitų mokinio krepšelio tikslų pasiekimo laipsnį.

3.4. REZULTATŲ, PASIEKTŲ ĮGYVENDINANT KITUS MOKINIO KREPŠELIO TIKSLUS, ANALIZĖ

Vertinant mokinio krepšelio tikslo suteikti mokiniams ir jų tėvams galimybę pasirinkti mokymo įstaigą įgyvendinimo rezultatus, svarbus rodiklis yra kaimo mokyklų skaičiaus kaita. Prasidėjus mokyklų tinklo pertvarkai, didelė dalis kaimo mokyklų buvo uždaromos. Nuo 2003 iki 2015 metų mokyklų kaimuose sumažėjo net 55,6 proc. (žr. 29 pav.).

29 pav. Kaimo mokyklų skaičiaus Lietuvoje kitimas

Šaltinis: sudaryta tyrimo autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis (Lietuvos statistikos departamentas. Bendrasis mokyklinis ugdymas, 2015)

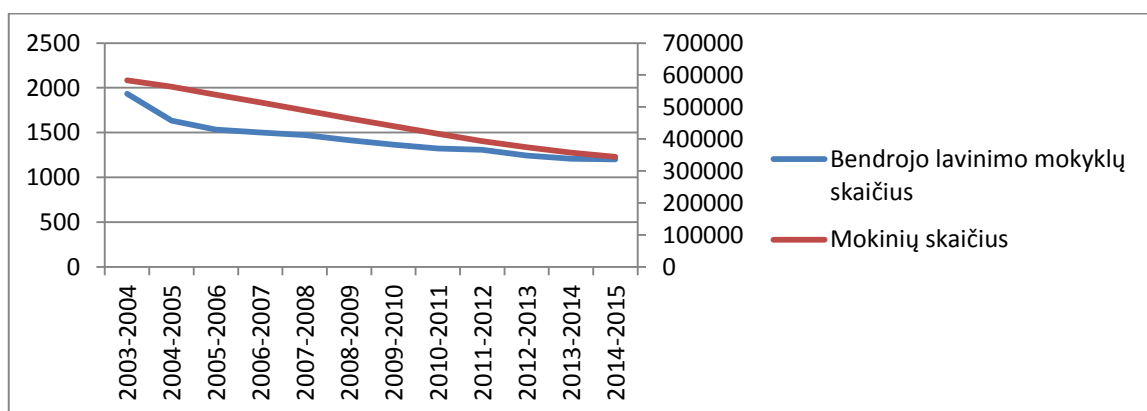
Tokia pertvarka, sparčiai mažėjant mokinių skaičiui, buvo neišvengiama, tačiau kaimuose gyvenančių mokinių tėvai prarado galimybę leisti savo vaikus į savo gyvenvietėje esančią mokyklą ir buvo priversti ieškoti kitos mokyklos.

Tam, kad būtų palengvintas kaimo vietovėse gyvenančių mokinių nuvykimas iki mokyklos, Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme numatyta mokinių vežimo į mokyklas tvarka. 2011 metų

įstatymo redakcijoje rašoma: „priešmokyklinio ugdymo ir 1–8 klasių mokiniai vežami į artimiausią atitinkamą ugdymo programą vykdančią mokyklą“ (Lietuvos Respublikos Seimas, 2011). Esant tokiai formulotei, akivaizdu, kad tėvai, neturintys galimybės kitu būdu vežioti vaiko į mokyklą, buvo priversti rinktis artimiausią mokyklą. 2013 metų spalio mėn. 15 dienos įstatymo redakcijoje išbrauktas minėtas sakiny, tokiu būdu suteikiant didesnę mokyklos pasirinkimo laisvę mokinių tėvams.

Tėvų laisvę rinktis mokyklą varžo ir teritorinis pasiskirstymas. Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme yra numatyta mokinių, stojančių į valstybinę ar savivaldybės bendrojo lavinimo mokyklą, pirmumo teisė: „Į valstybinę ir savivaldybės bendrojo ugdymo mokyklą pirmumo teise privalo būti priimamas asmuo, gyvenantis mokyklos savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos (dalyvių susirinkimo) tai mokyklai priskirtoje aptarnavimo teritorijoje. Tėvų (globėjų, rūpintojų) ir vaiko pageidavimu vaikas gali būti priimtas į kitą bendrojo ugdymo mokyklą tuo atveju, jeigu joje yra laisvų vietų“ (Lietuvos Respublikos Seimas, 2011). Taigi, galima teigti, kad siekis didinti tėvų ir vaikų laisvę rinktis mokymo (si) įstaigą, nėra įgyvendintas iki galo.

Dar vienas iš mokinio krepšelio siekinių – racionaliau sutvarkyti bendrojo lavinimo mokyklų tinklą. Šios pertvarkos imtasi jau 2004 metais, iškart po mokinio krepšelio įvedimo. 2011 metų Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo redakcijoje numatyta, kad iki 2015 metų rugsėjo mėn. 1 dienos Lietuvoje turi nelikti vidurinių mokyklų, jos privalo būti reorganizuotos pradinės mokyklas, progimnazijas, pagrindines mokyklas ir gimnazijas. Šis siekinys akivaizdžiai neįgyvendintas, nes šiuo metu Lietuvoje veikia 16 vidurinių mokyklų (remiantis ITC Švietimo valdymo informacinės sistemos duomenimis). Minėto siekinio pagrįstumas kelia abejonių: mokyklos, kurios puikiai dirba, yra patrauklios mokiniams ir jų tėvams (pavyzdžiui, Vilniaus miesto Žvėryno gimnazija, turinti 5 – 12 klases), yra priverstos reorganizuotis, nors kartais po įvykdytos pertvarkos jos pasilieka tose pačiose patalpose.

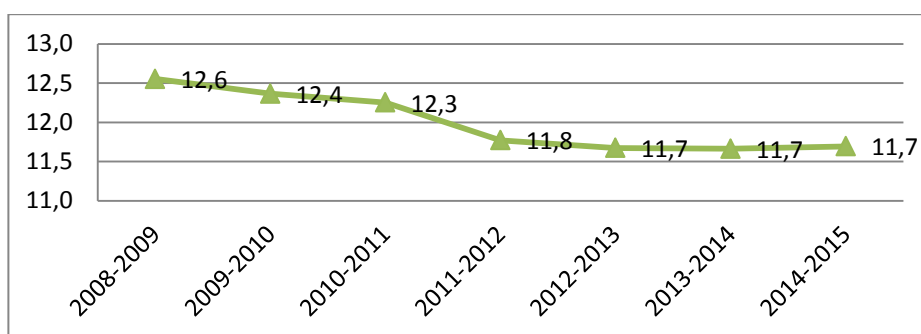

30 pav. Bendrojo lavinimo mokyklų skaičiaus ir mokinių skaičiaus kaita

Šaltinis: sudaryta tyrimo autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis (Lietuvos statistikos departamentas. Bendrasis mokyklinis ugdymas, 2015)

Per visą mokyklų tinklo optimizavimo laikotarpį mokyklų skaičius sumažėjo 37,9 proc. (žr. 30 pav.), t.y. daugiau nei trečdalis Lietuvos mokyklų buvo uždarytos. Nors uždarytų mokyklų skaičius atrodo didelis, tačiau reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad mokinių skaičius šalyje sumažėjo daugiau nei 40 proc. (žr. 30 pav.). Taigi, mokyklų kiekio mažėjimas atrodo pagrįstas.

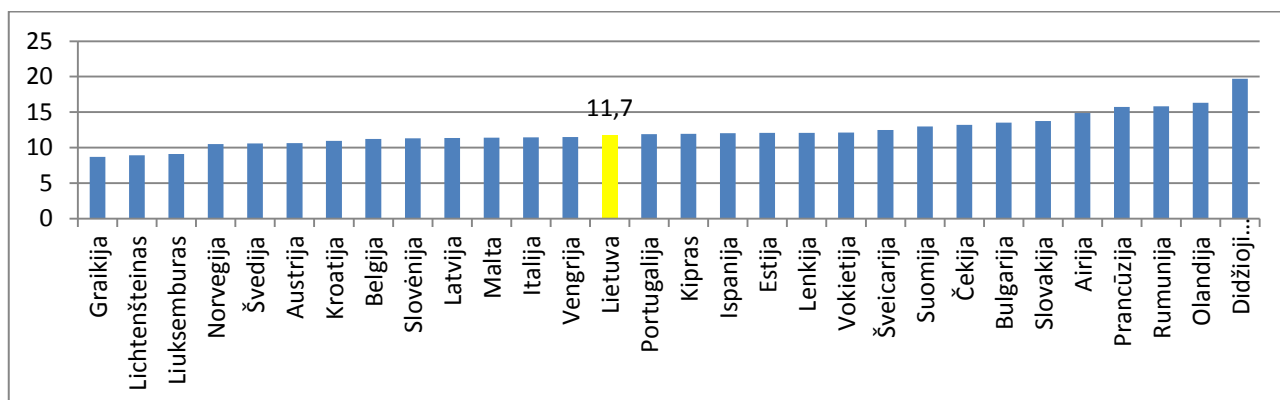
Mažėjant mokinių ir mokyklų skaičiui, natūralu, kad turėjo mažėti ir pedagogų (mokytojų, mokyklų vadovų, pedagoginių darbuotojų) skaičius. Pedagogų skaičiaus dinamikai analizuoti pasirinktas mokinių skaičiaus ir pedagogų skaičiaus santykis, kadangi šis rodiklis teikia objektyvesnę informaciją, nei vien pedagogų skaičius.

31 pav. Vienam bendrojo lavinimo mokyklos pedagogui tenkančių mokinių skaičiaus kaita

Šaltinis: sudaryta tyrimo autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis (Lietuvos statistikos departamentas. Bendrasis mokyklinis ugdymas, 2015)

Remiantis 30 pav. pateikta diagrama matyti, kad 2008 – 2012 metais mokinių, tenkančių vienam pedagogui, skaičius, tolygiai mažėjo. Nuo 2012 metų iki šiandien vienam pedagogui tenka apie 12 mokinių (žr. 31 pav.). Šis rodiklis, lyginant su kitomis Europos valstybėmis, yra vidutinis: 2013 metais mažiau mokinių nei Lietuvoje vienam pedagogui teko trylikoje Europos valstybių, o daugiau – šešiolikoje (žr. 32 pav.).

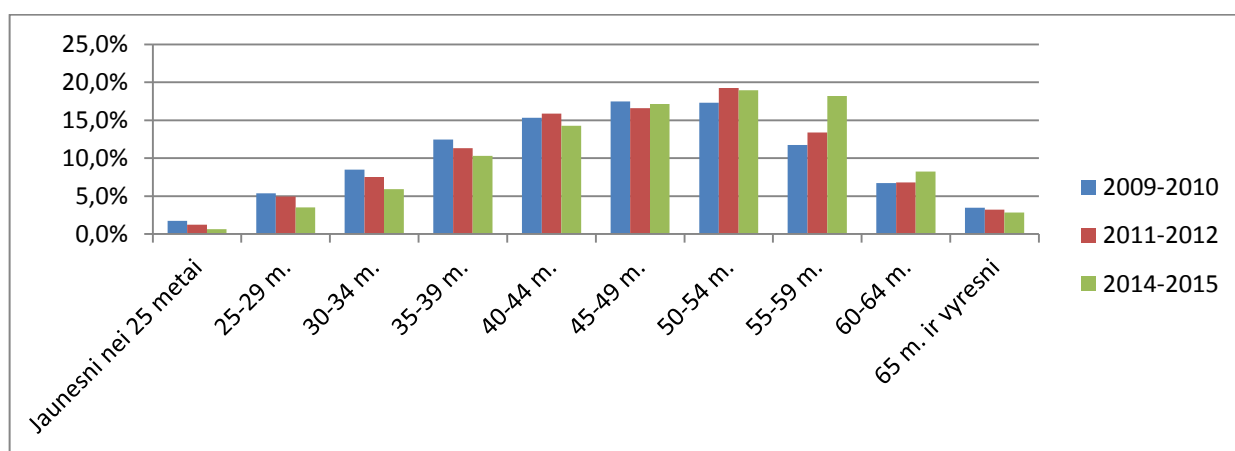

32 pav. Bendrojo lavinimo mokyklų mokinių skaičiaus ir pedagogų skaičiaus santykis Europos valstybėse 2013 metais

Šaltinis: sudaryta tyrimo autorės pagal Eurostat duomenis (Eurostat. Population and social conditions, 2015)

Taigi, atsižvelgus į tai, kad mokinių, tenkančių vienam mokytojui, skaičius mažėjo, emigracijos mastai išlieka dideli ir tarptautiniame kontekste vienam Lietuvos mokytojui tenka per mažai mokinių, galima daryti prielaidą, kad pedagogų, t.y. mokyklų vadovų, mokytojų ir pedagoginių darbuotojų skaičius turėtų būti dar mažinamas, tačiau čia susiduriama su problema – nėra numatyta aiškių kelių šiai problemai spręsti, t.y. nėra numatyta, kokie mokytojai turėtų būti atleidžiami pirmiausia, kam ir kaip turėtų būti mokamos išmokos ir pan.

Kaip kito mokytojų, dirbančių bendrojo lavinimo mokyklose, sudėtis pagal amžių, vaizduojama 32 pav. pateiktoje diagramoje. 2015 metais, lyginant su 2009 metais, mokytojų, kurių amžius nuo 50 metų iki 64 metų, dalis didėjo, o visų kitų amžiaus grupių – mažėjo (žr. 33 pav.).

33 pav. Bendrojo lavinimo mokyklų mokytojų pasiskirstymas (proc.) pagal amžių 2009 – 2015 metais

Šaltinis: sudaryta tyrimo autorės pagal ITC Švietimo valdymo informacinės sistemos duomenis (ITC Švietimo valdymo informacinė sistema. Bendrasis ugdymas, 2015)

Mokytojų iki 40 metų dalis sumažėjo 8 proc., o mokytojų virš 40 metų dalis išaugo tuo pačiu procentu. Taigi, iš atliktos duomenų analizės matyti, kad mokytojų amžius didėja, t.y. jaunų mokinių mokyklose mažėja. Tikėtina, kad tokio proceso priežastimi yra ne tik tai, kad mokyklų vadovai neturi galimybės atleisti pensinio amžiaus mokytojų, tokiu būdu neatlaisvinant darbo vietų naujiems specialistams, bet ir jaunų žmonių nenoras rinktis šios profesijos. Profesijos nepatrauklumo priežasčių yra daug, tikėtina, kad jų atsiradimą įtakojo ir mokinio krepšelio įvedimas.

Dar vienas mokinio krepšelio tikslas – didinti mokyklų finansinį savarankiškumą. Tačiau šiuo metu mokyklų finansinis savarankiškumas yra ribojamas teisės aktais. Pavyzdžiui, LR švietimo įstatymo 43 straipsnio 8 punkte numatoma, kad “4) nustatyti teikiamų švietimo ar papildomų paslaugų kainas, įkainius ir tarifus tais atvejais, kai šio bei kitų įstatymų nustatyta tvarka jų nenustato Vyriausybė arba steigėjas; 5) vykdyti šalies bei tarptautinius švietimo projektus; 6) verstis mokyklos

nuostatuose leista ūkine komercine veikla, jei tai neprieštarauja įstatymams“ (Lietuvos Respublikos Seimas, 2011). Mokinio krepšelio lėšų panaudojimą reglamentuoja ir mokinio krepšelio lėšų apskaičiavimo ir paskirstymo metodika.

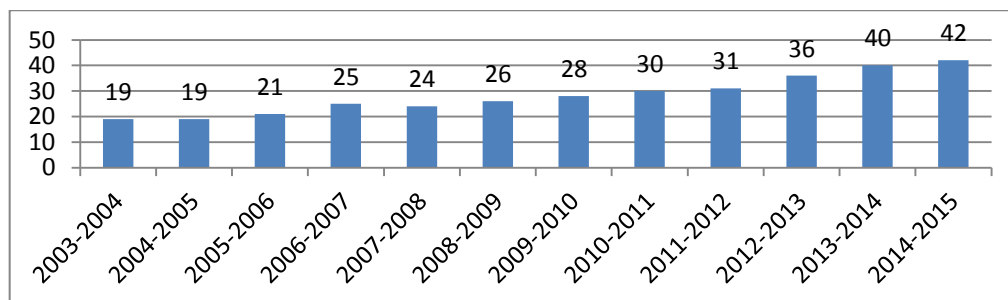
Remiantis 2008 metais atlikto tarptautinio mokymo ir mokymosi tyrimo TALIS (jame dalyvavo 17 šalių: Australija, Austrija, Brazilija, Bulgarija, Danija, Estija, Islandija, Lietuva, Malaizija, Malta, Slovėnija ir kt.) duomenimis, Lietuvos mokyklos atsilieka nuo TALIS vidurkio pagal finansinio savarankiškumo rodiklius (žr. 7 lentelę). Tik pagal vieną rodiklį Lietuva yra aukščiau TALIS vidurkio – net 90 proc. Lietuvos mokyklų sprendžia, kaip paskirstyti biudžetą mokykloje (žr. 7 lentelę). Tačiau tyrimo rezultatai rodo, kad mokinio krepšelio siekis didinti mokyklų savarankiškumą nėra pilnai įgyvendintas. Ypatingai mokyklų savarankiškus silpnai reiškiasi kalbant apie mokytojų atlyginimus.

7 lentelė. 2008 metų tarptautinio mokymo ir mokymosi tyrimo TALIS rezultatai

	Nustato pradinį mokytojo atlyginimą (proc.)	Nustato mokytojo atlyginimo didėjimą (proc.)	Skiria lėšų mokytojų profesiniam tobulinimuisi (proc.)	Formuoja mokyklos biudžetą (proc.)	Sprendžia, kaip paskirstyti biudžetą mokykloje (proc.)
Lietuva	23,4	15,8	38,5	50,6	90,0
TALIS vidurkis	24,3	25,6	60,3	75,3	88,2
Didžiausias savarankiškumas	89,9 (Estija)	98,2 (Australija)	100 (Norvegija)	100 (Australija, Norvegija ir kt.)	100 (Belgija, Estija ir kt.)
Mažiausias savarankiškumas	0,3 (Belgija)	17,4 (Ispanija)	34,9 (Austrija)	45 (Meksika)	56,7 (Malaizija)

Šaltinis: Šiurkienė V., Bartaševičius R., Valantinas A. „Mokyklų savarankiškumo didinimo galimybės ir ribos“, Vilnius, 2011, p.5.

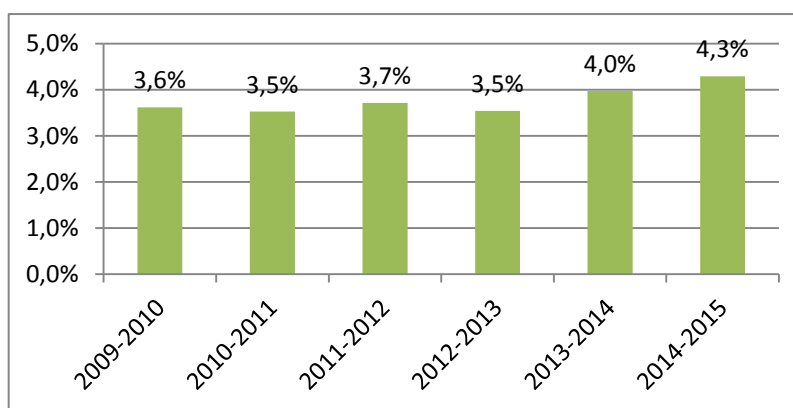
Mokinio krepšeliu taip pat buvo siekiama sudaryti sąlygas plėtoti nevalstybinių švietimo įstaigų tinklui. Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis, nuo mokinio krepšelio įvedimo iki dabar nevalstybinių mokymo įstaigų skaičius didėjo: 2003 metais Lietuvoje buvo 19 tokių mokyklų, o 2015 metais – 42 (žr. 34 pav.). Taigi, akivaizdu, kad šis siekinys turėti daugiau nevalstybinių mokyklų Lietuvoje vykdomas sėkmingai. Kasmet Lietuvoje atidaroma bent po vieną nevalstybinę bendrojo lavinimo mokyklą.

34 pav. Nevalstybinių mokyklų skaičiaus kaita

Šaltinis: sudaryta tyrimo autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis (Lietuvos statistikos departamentas. Bendrasis mokyklinis ugdymas, 2015)

Mokinio krepšelio įvedimu buvo tikimasi išspręsti vaikų mokyklos nelankymo problemą. Statistiniai duomenys rodo, kad šio tikslo pasiekti nepavyko – dėl įvairių priežasčių mokyklos nelankančių vaikų dalis 2009 – 2015 metais išaugo beveik procentu (žr. 35 pav.). Tačiau toks rodiklis nėra netikėtas, turint omenyje emigracijos mastus Lietuvoje. Į užsienį išvykę vaikai taip pat yra priskiriami analizuojamai vaikų grupei. Svarbu akcentuoti, kad remiantis statistikos departamento duomenimis, vaikų, nelankančių mokyklos dėl psichologinių ar kitų priežasčių, dalis kasmet mažėja. Taigi, tikėtina, kad teikiama psichologinė, socialinių darbuotojų pagalba mokyklose grąžino vaikus į mokyklas. Tačiau čia iškyla abejonė, ar rodiklis atitinka realią situaciją, turint omenyje, kad mokykloms kiekvienas vaikas reiškia papildomas lėšas.

35 pav. Mokyklinio amžiaus vaikų, nelankančių mokyklos, dalies (proc.) kaita 2009 – 2015 metais

Šaltinis: sudaryta tyrimo autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis (Lietuvos statistikos departamentas. Bendrieji švietimo rodikliai, 2015)

Apibendrinant galima teigti, kad dauguma analizuotų mokinio krepšelio tikslų nėra pasiekti arba yra ne visiškai pasiekti. Siekinys suteikti mokiniams ir jų tėvams galimybę įgyvendintas ne iki galo, bendrojo lavinimo mokyklų tinklo optimizavimas vis dar įgyvendinamas, tačiau lėčiau, nei tikėtasi ir visuomenėje kyla abejonių dėl tokios pertvarkos racionalumo. Dėl mokyklų tinklo pertvarkos neišvengiamai kito ir mokytojų sudėtis mokyklose: jaunų mokytojų (iki 40 metų) dalis ženkliai sumažėjo. Išsikeltas tikslas suteikti didesnę finansinę savarankiškumą mokykloms taip pat įgyvendintas nepilnai. Nelankančių mokyklos vaikų dalies sumažinti nepavyko – ji net didėjo. Vienintelis tikslas, kuris akivaizdžiai sėkmingai įgyvendintas – išplėstas nevalstybinių švietimo įstaigų tinklas.

Apibendrinant skyrių, galima teigti, kad švietimo kokybės rodikliai, įvedus mokinio krepšelio modelį Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose, pagerėjo, tačiau liko daug neįgyvendintų tikslų. Mokyklų tinklo optimizavimas vyksta ne tokiu tempu, kaip planuota, o šio tikslo racionalumas kelia abejonių.

Lietuvos mokyklų savarankiškumas vis dar yra varžomas. Svarbu akcentuoti, kad visi rodikliai turi būti vertinami kritiškai, nes nors statistiniai rodikliai gerėja, tačiau mokytojų streikai, mokinių tėvų pasipiktinimas dėl mokyklų tinklo pertvarkos ar ugdymo kokybės didėja. Taigi, įvedant mokinio krepšelio modelį buvo tikimasi išspręsti tuo metu buvusias aktualias problemas, tačiau einant laikui paaiškėjo, kad vien finansavimo modelis ir dėl jo susidariusi konkurencija tarp mokyklų nėra pajėgūs to padaryti.

IŠVADOS

1. Bendrojo lavinimo mokyklų finansavimas mokinio krepšelio principu yra visus šešis NVV elementus atitinkantis modelis. Mokiniai suteikta galimybė pasirinkti mokyklą iliustruoja decentralizaciją ir dalyvavimą. Privatizacijos principą atitinka mokinio krepšeliu sukurta galimybė plėtoti nevalstybinių mokyklų tinklą. Privataus sektoriaus metodų taikymas pasireiškia tam tikru valstybės siūlomu lankstumu besimokančiųjų atžvilgiu. Orientaciją į rezultatus patvirtina faktas, kad mokyklos, konkuruodamos tarpusavyje dėl kuo didesnio mokinių skaičiaus, yra priverstos siekti kuo geresnių rezultatų. NVV nėra universali doktrina, todėl NVV elementų taikymas finansuojant bendrojo lavinimo mokyklas gali ne tik pagerinti esamą situaciją, bet ir sukelti neigiamų padarinių.
2. Švietimo finansavimas Lietuvoje buvo ir yra opi sritis. Nors nuo 2002 metų, kai mokyklos pradėtos finansuoti taikant mokinio krepšelio modelį, iki 2012 metų nacionalinis švietimo biudžetas išaugo 2762 Lt (87,15 proc.), tačiau bendrojo lavinimo mokyklų darbuotojai nuolat susiduria su lėšų stygiu. Taip yra todėl, kad didėjant nacionaliniam švietimo biudžetui bendrajam ugdymui skiriama dalis mažėja. 2012 metais bendrajam ugdymui teko 8 proc. mažiau viso nacionalinio švietimo biudžeto nei 2003 metais. Mokinio krepšelio dydis kito priklausomai nuo valstybės ekonominės padėties. Mažiausias mokinio krepšelis buvo 2002 metais – 1538 Lt, o didžiausias – 2009 metais (3774 Lt). 2010 – 2014 metų laikotarpiu mokinio krepšelio dydis svyravo apie 3300 Lt. Vertinant infliacijos mastus, toks mokinio krepšelis tapo nebeįpakankamas.
3. Diegiant mokinio krepšelio modelį Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose buvo siekiama gerinti švietimo kokybę. Tikėtasi, kad dėl mokyklų finansavimo principu „pinigai seka paskui mokini“, kuris skatina konkurenciją tarp mokyklų, bus teikiamos kokybiškesnės ugdymo paslaugos, dėl to gerės mokinių mokymosi rezultatai, taip pat išsiplės nevalstybinių ugdymo institucijų tinklas. Įvedant mokinio krepšelio modelį buvo išsikeltas uždavinys išspręsti mokyklų finansavimo, materialinių ir žmogiškųjų išteklių kokybės problemas. Šis modelis turėjo garantuoti, kad lėšos tarp mokyklų bus paskirstomos racionaliai, o mokinio krepšelio dydis sudarys galimybes gerinti materialinę mokyklų bazę ir didinti žmogiškųjų išteklių kokybę. Mokinio krepšeliu siekta suteikti mokiniams ir jų tėvams galimybę rinktis mokyklą, taip išryškinant, kurios mokyklos veikia neefektyviai ir leidžiant joms išnykti. Sumažėjusio bendrojo ugdymo mokyklų tinklo pertvarka ir finansinio mokyklų savarankiškumo didinimas – dar du mokinio krepšelio siekiniai. Galiausiai, tikėtasi, kad dėl pokyčių, kuriuos įneš nauja finansavimo tvarka, ugdymo įstaigos taps patrauklesnės, jose bus teikiamos platesnio spektro paslaugos, ir tai sugrąžins nelankančius mokyklos vaikus į mokyklas.

4. Atliktas tyrimas parodė, kad švietimo kokybė (vertinant pagal pasirinktus rodiklius), gerėjo. Mokinių mokymosi rezultatai gerėjo, pedagogų išsilavinimas ir kvalifikacija augo, pedagoginių darbuotojų teikiančių pagalbą mokiniui, skaičius Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose, didėjo, materialiniai mokyklų ištekliai buvo gerinami. Tačiau finansinės problemos išliko: mokinio krepšelis auga labai lėtai, o mokinių skaičiui toliau mažėjant, šių lėšų nebepakanka. Todėl mokyklos yra priverstos dėl didesnio finansavimo į mokinių sąrašus įtraukti ir fiktyvius mokinius (kurie beveik nelanko mokyklos) ir juos išlaikyti. Mokyklų tinklo optimizavimas vyksta ne pagal planą ir šio proceso racionalumas yra abejotinas, jaunų mokytojų mokyklose mažėja, finansinis mokyklų savarankiškumas nėra didelis. Taigi, požymių, kad mokyklų finansavimas mokinio krepšelio principu nepasiteisino, yra daug.

REKOMENDACIJOS

1. Švietimo ir mokslo ministerija turėtų keisti bendrojo ugdymo mokyklų finansavimo modelį, nes mokinio krepšelio modelis neatitiko lūkesčių. Prieš įvedant naują modelį, svarbu atsižvelgti į mokinio krepšelio trūkumus (lėšų stygus, mokinių, nelankančių mokyklos dalies didėjimas, visuomenės požiūrio į bendrąjį ugdymą blogėjimas) ir ieškoti efektyviausių sprendimų.
2. Mokyklų tinklo optimizavimas turėtų būti iš naujo persvarstytas. Progimnazijų ir gimnazijų atskyrimas, ypač sėkmingai veikiančių mokyklų atveju neteikia naudos.
3. Švietimo ir mokslo ministerija turėtų ieškoti būdų, kaip spręsti mokytojų skaičiaus mažinimo problemą. Turėtų būti numatyta aiški tvarka, reglamentuojanti mokytojų atleidimą iš darbo, mažėjant mokinių skaičiui.

LITERATŪRA

1. Ališauskas, R. (2003). Švietimo reformos įgyvendinimo modeliavimas Lietuvoje. *Švietimo naujienos. Informacinis leidinys*, 20 (175), 11-12.
2. Ališauskas, R., Davidavičienė, A. G., Dukynaitė, R., Gudynas, P., Numgaudis, D., Zybartas, S. (red.) (2001). *Lietuvos švietimas 2000*. Vilnius: Pedagogų profesinės raidos centras.
3. Alkin, M. C. (2004). *Evaluation Roots – Tracing Theorists' Views and Influences*. Thousand Oaks, CA: Sage.
4. Babravičius, J., Dzemyda, I. (2012). Naujosios viešosios valdybos elementai ir „studijų krepšelio“ modelio diegimas Lietuvoje. *Viešojoji politika ir administravimas*, 2, 260-271.
5. Balevičienė, S. (2013). Švietimo kokybė. *Švietimo problemos analizė*, 10 (96). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
6. Bigelienė, D. (2012). Bendrojo ugdymo dalykų vadovėliai: turinio kokybė ir naudojimas pamokoje. *Švietimo problemos analizė*, 5 (69). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
7. Bruzgelevičienė, R. (2002). Nacionalinis švietimo plėtotės raportas [žiūrėta 2015-11-23]. Prieiga per internetą: < https://www.smm.lt/uploads/lawacts/docs/687_f36e428baa3be1af5722f6d880e03896.pdf >.
8. Bučinskas, A., Raipa, A., Staponkienė, J. (2004). Viešosios programos naujojo viešojo valdymo struktūroje. *Tiltai*, 2, 1-10.
9. Burneikaitė, N., Jarienė, R., Jašinauskas, L., Motiejūnienė, E., Neseckienė, I. ir Vingelienė, S. (red.) (2005). *Informacinių komunikacinių technologijų taikymo ugdymo procese galimybės. Rekomendacijos mokytojui*. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
10. Dudaitė, J. (2007). *Tarptautinis penkiolikmečių tyrimas Programme For International Student Assessment PISA 2006. OECD PISA ataskaita: gamtos mokslai, matematika, skaitymo gebėjimai*. Vilnius: Nacionalinis egzaminų centras.
11. Damskis, O., Banevičienė, B., Labeikytė, M., Razmantienė, A., Valevičiūtė, A., Vaščėga, J., Zacharkienė, J., Zungailienė, R. (red.) (2012). *Lietuva. Švietimas regionuose 2012. Indėlis, procesai, rezultatai*. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
12. Dudaitė, J. (2010). *Tarptautinis penkiolikmečių tyrimas Programme For International Student Assessment PISA 2009. OECD PISA rezultatai*. Vilnius: Nacionalinis egzaminų centras.
13. Denhardt, R. (2001). *Viešųjų organizacijų teorijos*. Vilnius: Algarvė.
14. Drechsler, W. (2005). The Rise and Demise of the New Public Management. *Post-autistic Economics review*, 14 (33), 17-28.
15. Dvorak, J. (2011). *Viešosios politikos vertinimas Lietuvoje: diegimas, mastas ir reikšmingumas*. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, politikos mokslai (02S). Kaunas: Vutauto Didžiojo universitetas.
16. ES programų Lietuvoje vertinimo gairės [žiūrėta 2015-11-20]. Prieiga per internetą: < http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/fm/failai/Vertinimas_ESSP_Neringos/Atnaujintos_vertinimo_gaires.pdf >.

17. Eurostat. Population and social conditions. *Ratio of pupils and students to teachers and academic staff by education level and programme orientation*, 2015 [žiūrėta 2015 11 14]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/educ_uae_perp04>.
18. Guogis, A., Gudelis, D. (2003). Naujosios viešosios valdybos taikymo teoriniai ir praktiniai aspektai. *Viešoji politika ir administravimas*, 4, 26-34.
19. Hood, C. A. (1991). Public Management for All Seasons? *Public Administration*, 1 (69), 3-19.
20. ITC Švietimo valdymo informacinė sistema. Bendrasis ugdymas, 2015 [žiūrėta 2015 11 14]. Prieiga per internetą: <http://svis.emokykla.lt/lt/index/a_view/47>.
21. Jevsejevienė, J., Paurienė, V. (2014). Kaip pagerinti mokinių pasiekimus? *Švietimo problemos analizė*, 8 (113). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
22. Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Judex.
23. Lietuvos respublikos Konstitucija. *Žin.*, 1992, Nr. 33-1014.
24. Lietuvos Respublikos Seimo 2013 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. XII-745 „Dėl valstybinės švietimo 2013-2022 metų strategijos patvirtinimo“. *Žin.*, 2013, Nr. 140-7095.
25. Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. liepos 4 d. nutarimas Nr. IX-1700 „Dėl valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatų“. *Žin.*, 2003, Nr. 71-3216.
26. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2008 m. lapkričio 24 d. įsakymas Nr. ISAK-3219 „Dėl formaliojo švietimo kokybės užtikrinimo sistemos koncepcijos patvirtinimo“. *Žin.*, 2008, Nr. 138-5461.
27. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2012 m. gegužės 8 d. įsakymas Nr. V-766 „Dėl švietimo ir mokslo ministro 2005 m. balandžio 5 d. įsakymo Nr. ISAK-556 „Dėl nuosekliojo mokymosi pagal bendrojo lavinimo programas tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo“. *Žin.*, 2012, Nr. 54-2684.
28. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas Nr. IX-1630. *Žin.*, 2003, Nr. 63-2853.
29. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas Nr. XI-1281. *Žin.*, 2011, Nr. 38-1804.
30. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. gruodžio 14 d. nutarimas Nr. 1520 „Dėl bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo reformos nuostatų patvirtinimo“. *Žin.*, 2001, Nr. 106-3810.
31. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. 1748 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. birželio 27 d. nutarimo Nr. 785 „Dėl bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo reformos priemonių įgyvendinimo“ pakeitimo“. *Žin.*, 2009, Nr. 158-7134.
32. Lietuvos statistikos departamentas. Bendrasis mokyklinis ugdymas, 2015 [žiūrėta 2015 11 14]. Prieiga per internetą: <<http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize1>>.
33. Lietuvos statistikos departamentas. Bendrasis mokyklinis ugdymas. *Bendrojo ugdymo mokyklų mokytojai ir vadovai*, 2015 [žiūrėta 2015 11 14]. Prieiga per internetą: <<http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize1>>.
34. Lietuvos statistikos departamentas. Bendrieji švietimo rodikliai. *Kompiuterių, naudojamų mokytis, skaičius, tenkantis 100 mokinių ir studentų*, 2015 [žiūrėta 2015 11 14]. Prieiga per internetą: <<http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize1>>.

35. Lietuvos statistikos departamentas. Bendrieji švietimo rodikliai. *Mokyklinio amžiaus vaikai, nesimokantys mokykloje*, 2015 [žiūrėta 2015 11 14]. Prieiga per internetą: <<http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize1>>.
36. Lietuvos statistikos departamentas. Darbo statistika. *Vidutinis mėnesinis mokytojų ir gydytojų darbo užmokestis ir indeksai valstybės sektoriuje*, 2013 [žiūrėta 2015 11 14]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=M3060320&PLanguage=0>>.
37. Lietuvos statistikos departamentas. Gyventojų išsilavinimas. *Gyventojų išsilavinimas*, 2015 [žiūrėta 2015 11 14]. Prieiga per internetą: <<http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize1>>.
38. Lietuvos statistikos departamentas. Gyventojų užimtumas ir nedarbas. *Bedarbiai*, 2015 [žiūrėta 2015 11 14]. Prieiga per internetą: <<http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize1>>.
39. Lietuvos statistikos departamentas. Švietimo finansai. *Valstybės ir savivaldybių biudžetų išlaidos švietimui, palyginti su BVP*, 2015 [žiūrėta 2015 11 14]. Prieiga per internetą: <<http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize1>>.
40. Maldeikienė, A. (2002 m. 03 08-14 d.). Kas išties lemia Lietuvos kelią. *Atgimimas*, p. 6.
41. Mėdžius, T. (2010). Mokyklų finansavimas taikant mokinio krepšelio principą. *Švietimo problemos analizė*, 9 (49). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
42. Mokyklų finansavimas Europoje: viešojo finansavimo mechanizmai, metodai ir kriterijai. Tinklo „Eurydice“ ataskaita (2014). Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras.
43. Nacionalinis egzaminų centras. Brandos egzaminai. *Rezultatai*, 2015 [žiūrėta 2015 11 14]. Prieiga per internetą: <<http://nec.lt/529/>>.
44. Nakrošis, V. (2011). Viešojo valdymo reformos Lietuvoje: kodėl ir kuo reikia pakeisti naująją viešąją vadybą? *Politologija*, 1 (61) , 65-98.
45. Nakrošis, V., Jarmalavičiūtė, N., Burakienė, D. (2007). *Ką kaip ir kodėl vertiname? Trumpai apie Europos Sąjungos finansuojamų programų vertinimą*. Vilnius: Lietuvos Respublikos finansų ministerija.
46. Nakrošis, V., Vilpišauskas, R. (2005). *Ko verta politika? Viešosios politikos vertinimas Lietuvoje ir Europos Sąjungoje*. Vilnius: Eugrimas.
47. Patton, M. Q. (1997). *Utilization-focused Evaluation: The New Century Text*. Thousand Oaks, CA: Sage.
48. Pečiuliauskienė, P., Damauskienė, L. (2013). Dešimtos klasės mokinių pasiekimų vertinimo įtaka mokymosi motyvacijai. *Pedagogika*, 1 (109), 110-117.
49. Pollitt, C. (2003). *The Essential Public Manager*. Maidenhead: Open University Press.
50. Pollitt, C. (2007). Convergence or Divergence: What has been Happening in Europe? In C. Pollitt , S. Van Thiel and V. Homburg (Eds.). *New Public Management in Europe: Adaptation and Alternatives* (pp. 10-25). London: Palgrave Macmillan.
51. Prakapas, R., Prakapienė, D. (2013). Bendrosios šiuolaikinės visuomenės ugdymo problemos. Kn. R. Adomavičius, A. Ažubalis, J. Čiburienė, R. Endrijaitis, G. Gražytė-Miliukienė, J. Guščinskienė, G. Jakštys, N. Janulaitienė, D. Jatautaitė, A. Jurgaitis, E. Nazelskis, , O. Petronienė, R. Prakapas, D. Prakapienė, V. Šerelis, V. Vilutienė, J. Vveinhardt ir A. Petrauskaitė (red.), *Globalizacijos iššūkiai ugdymo procesui*:

- visuomenė ir kariuomenė. Mokslo studija* (pp. 7-17). Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija.
52. Puodžiukas, A., Ališauskas, R., Brazdeikis, V., Dukynaitė, R., Gudynas, P., Navickaitė, J., Plikšnys, A., Skakunova, M., Šuminienė, A. ir Valantinas, A. (red.) (2006). *Lietuvos švietimas skaičiais 2006*. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
53. Raipa, A. (2000). Viešųjų programų vertinimas. *Politologija, 1 (17)*, 61-82.
54. Raipa, A. (2001). Viešasis administravimas: pokyčiai, modernizavimo tendencijos. *Tiltai, 2*, 47-58.
55. Raipa, A. (2008). Socialiniai pokyčiai ir naujos viešojo valdymo sistemos. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos, 1 (10)*, 127-131.
56. Segalovičienė, I. (2011). Vertinimas viešajame valdyme: samprata ir modeliai. *Viešoji politika ir administravimas, 3 (10)*, 437-450.
57. Staponkienė, J. (2005). Naujosios viešosios valdybos elementų identifikavimas. *Viešoji politika ir administravimas, 13*, 83-91.
58. Stufflebeam, D. L. (2007). An Evaluation of Evaluation Approaches and Models. In: L. D. Stufflebeam and A. J. Shinkfield (Eds.). *Evaluation Theory, Models, and Applications* (pp. 131–234). San-Francisco: Jossey-Bass.
59. Šiurkienė, V. Bartaševičius R., Valantinas A. (2011). Mokyklų savarankiškumo didinimo galimybės ir ribos. *Švietimo problemos analizė, 3 (53)*. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
60. Švietimo gairės. Lietuvos švietimo plėtotos strateginės nuostatos [žiūrėta 2015-12-15]. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/uploads/documents/Veikla_strategija/2003_2012_metu_Valstybin_%20svietimo_strategija/svietimo.gaires.pdf>.
61. Švietimo ir mokslo ministerija. Švietimo finansavimas ir aprūpinimas. *Mokinio krepšelio panaudojimas, 2014* [žiūrėta 2015 11 14]. Prieiga per internetą: <<http://www.smm.lt/web/lt/smm-svietimas/svietimo-finansavimas-ir-aprupinimas>>.
62. Tarptautinis penkiolikmečių tyrimas Programme For International Student Assesment PISA 2012. Ataskaita (2013). Vilnius: Nacionalinis egzaminų centras.
63. Tumėnas, A. (2008). Naujoji viešoji vadyba ir jos mitai. *Viešoji politika ir administravimas, 25*, 39-50.
64. Urbanovič, J. (2012). Mokyklų finansavimas taikant mokinio krepšelio principą. Kn. J. Petukauskas, Ž. Židonis, D. Gudelis, S. Nefas, A. Stasiukynas, M. Bileišis, J. Urbanovič, V. Smalskys, S. Ungurytė ir R. Grigūnaitė, *Viešojo administravimo atvejų analizės mokomoji medžiaga. Metodinė priemonė* (pp. 24-28). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
65. Vaicekauskienė, V. (2013). Švietimo finansavimas: kiek, kam ir kaip. *Švietimo problemos analizė, 13 (99)*. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
66. Vainienė, R. (2005). *Ekonomikos terminų žodynas*. Vilnius: Tyto alba.
67. Vanagas, R. (2007). Naujosios viešosios vadybos taikymo prielaidos Lietuvos Respublikos savivaldos sistemoje. *Viešoji politika ir administravimas, 20*, 58-69.
68. Vedung, E. (2007). Policy Instruments: Typologies and Theories. In M.L.Bemelmans - Videc, R. C. Rist, E. Vedung (Eds.). *Carrots, Sticks & Sermons* (pp. 21-58). New Brunswick, London: Transaction Publishers.

69. Vedung, E. (2009). *Public Policy And Program Evaluation*. New Brunswick and London: Transaction Publishers.
70. Zabulionis, A. (2003). Švietimo finansavimas. Kn. R. Želvys, V. Būdienė ir A. Zabulionis (red.), *Švietimo politika ir monitoringas* (pp. 101-120). Vilnius: Garnelis.
71. Želvys, R. (2009). Visuomenės požiūris į švietimo reformą: kas pasikeitė per 20 metų. *Pedagogika*, 95, 24-27.
72. Wholey, J., Zapico-Goni, E., Mayne, J. (2009). *Monitoring Performance in the Public Sector: Future Directions from International Experience*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.